

ศึกษาเปรียบเทียบภาวะทางสังคมบางประการระหว่างชาวนารับน้ำชลประทาน
และชาวนารอน้ำฝนของสองหมู่บ้าน จังหวัดขอนแก่น

ปริกฤษณิพนธ์

ของ

สุทิน สุชก

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921575, 3915058

15 ค.ค. 2524

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษากฎหลักสูตร

ปริกฤษณาการศึกษามหาบัณฑิต

ธันวาคม 2523

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ศึกษาเปรียบเทียบภาวะทางสังคมบางประการระหว่างชาวนารับน้ำชลประทาน
และชาวนารอนำฝนของสองหมู่บ้าน จังหวัดขอนแก่น

บทคัดย่อ

ของ

สุทิน สุขคง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

มกราคม 2524

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จุดมุ่งหมายในการศึกษาเรื่องนี้ ต้องการศึกษาดังการเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่มีผลต่อภาวะทางสังคมเน้นเกี่ยวกับ ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม การจัดเวลาทำงาน ความเชื่อถือโซกลาง และความคาดหวังเกี่ยวกับความมีหน้ามีตาในสังคม

วิธีการศึกษา กำหนดใช้กลุ่มตัวอย่างชาวนารับน้ำชลประทาน หมู่บ้านพระค้อ และบ้านนา รอน้ำฝน หมู่บ้านโนนสูง จังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านละ 50 ครัวเรือน มาไปเปรียบเทียบกันและ ทำการตรวจสอบผลการวิเคราะห์โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างใหม่อีก 2 กลุ่มคือชาวนา รับน้ำชลประทาน-ฐานะดี หมู่บ้านสีลา และชาวนารอน้ำฝน-ยากจน หมู่บ้านหนองกระนวน จังหวัดขอนแก่น จำนวนตัวอย่างเท่าเดิม ออกเก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์อย่าง มีโครงสร้างและสิ่งเกดประกอบ นำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์พื้นฐานและทดสอบ ความแปรปรวนแบบทางเดียว

ผลการศึกษาปรากฏว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์ส่งผลต่อการจัดเวลาทำงาน และความเชื่อถือโซกลางของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝนแตกต่างกัน ความแตกต่างกันนี้จะมีมากขึ้นระหว่างชาวนารับน้ำชลประทาน-ฐานะดีกับชาวนารอน้ำฝน-ยากจน ส่วนความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมและความคาดหวังเกี่ยวกับความมีหน้ามีตาในสังคม จากการจัดงานที่ใหญ่โตและการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของมาก ๆ ของชาวนาทั้งสอง กลุ่มไม่แตกต่างกัน แต่ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมกับความคาดหวังเกี่ยวกับความมีหน้ามีตา ในสังคมด้านการเรียนต่อของลูก สถานที่เรียนที่ไกลสุด และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ นั้นจะ แตกต่างกันระหว่างชาวนารับน้ำชลประทาน-ฐานะดี กับชาวนารอน้ำฝน-ยากจน

A COMPARATIVE STUDY OF SOME SOCIAL CONDITIONS
BETWEEN IRRIGATION FARMERS AND RAIN - FED
FARMERS OF TWO VILLAGES IN
NIEN - KAIEN

AN ABSTRACT

BY

SUTHIN SOONGKONG

Presented in part, in fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

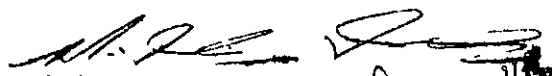
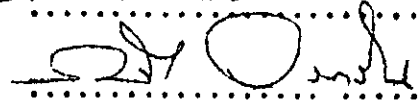
January 1931

The purpose of this study was to explore the effect of geographical change on some social conditions emphasizing on the interest in agricultural career, working period beliefs in superstition and the expectation of social recognition.

The samples were selected two groups: farmers in well-irrigated area and farmers in rain-fed area. Fifty farmers of each group were randomly chosen from two villages in Khon-Khen. The first group from Ban Prakuu and the second from Ban Nontun. They were interviewed and observed on four social conditions. The answers of the two groups were compared. And, fifty more farmers of each group from other two villages in Khon-Khen: rich farmers in irrigated area from Ban Sila; and poor farmers in rain-fed area from Ban Hong Kruuan were taken for comparing by using one-way analysis of variance test.

The results were as follows: the different geographical set up of the two groups of farmers affected the working period and the beliefs in superstition significantly. The difference was significantly increased between the farmers in irrigated area and the farmers in rain-fed area. The interest agricultural career and the expectation of social recognition of two groups were not significant different in the way they wasted their money in the personal celebration and the charity fairs; but significantly different in their children's education, the distance of their children's schools and their various properties.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำวันนี้ได้พิจารณาปัญหานี้จนจบแล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

..... ประธาน

..... กรรมการ

ประกาศอนุญาต

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดีด้วยความกรุณาของ รองศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ วิทยารัฐ ประธานกรรมการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ กวี วรกวิน ซึ่งได้กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำ ตรวจ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ประเสริฐ เข้มกลิ่นทุ่ง ภาควิชาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ดร. สนิท สมิตการ สำนักวิจัย สถาบันบริหารศาสตร์ ที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการออกภาคสนามทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ จากประสบการณ์ของท่าน เพื่อช่วยในการวิจัยให้สำเร็จลงด้วยดี

ขอบพระคุณผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น นายอำเภอเมืองขอนแก่น ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านพระถือ หมู่บ้านโนนตุ่น หมู่บ้านศิลา และหมู่บ้านหนองกระนวน ที่กรุณาให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการออกภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างดี

ขอบพระคุณ คุณวีระพล จันทรัมย์ นักศึกษาวิทยาลัยครูเลย ที่ช่วยเหลือออกสัมภาษณ์ร่วมกับผู้วิจัยในการออกภาคสนาม

ขอบพระคุณ อาจารย์สมพร มินตะสูตร ที่กรุณาพิมพ์ปริญาบัตรให้ด้วยกุศลจิตจนสำเร็จเป็นรูปเล่ม

ขอบพระคุณคุณอรุณรัตน์ สุขทอง ผู้เป็นกำลังใจและให้ความอนุเคราะห์ในด้านต่างๆ ตลอดการศึกษาจนสำเร็จลงด้วยดี

และท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณ นายจาย นางลิ สุขทอง บิดา มารดา ผู้เป็นดวงประทีปชี้นำแนวทางในการศึกษา จนสำเร็จการศึกษาปริญญาโทมาบัดนี้ เป็นพระคุณอันหาที่สุดมิได้

สุทิน สุขทอง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายในการศึกษา	4
สมมติฐานในการศึกษา	4
ความสำคัญของการศึกษา	5
ขอบเขตของการศึกษา	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ข้อตกลงเบื้องต้น	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
ภาวะทางสังคมของคนชนบท	8
ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม	13
ระบบการจัดเวลาในการทำงาน	15
ความเชื่อถือโชคลาง	23
ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม	30
3 วิธีดำเนินการศึกษา	37
กลุ่มตัวอย่าง	37
การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง	37
เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	38
วิธีการรวบรวมข้อมูล	38
การวิเคราะห์ข้อมูล	39

4	ผลของการวิจัย	40
	สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	40
	เปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม	41
	เปรียบเทียบระบบการจัดเวลาในการทำงาน	46
	เปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลาง	57
	เปรียบเทียบความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม	67
5	ตรวจสอบผลการวิเคราะห์	82
	สัญลักษณ์ที่ใช้ในการตรวจสอบ	83
	ตรวจสอบเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม	84
	ตรวจสอบเปรียบเทียบระบบการจัดเวลาในการทำงาน	88
	ตรวจสอบเปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลาง	95
	ตรวจสอบเปรียบเทียบความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม 99	
6	บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	112
	สรุปผลการศึกษา	112
	การอภิปรายผล	113
	ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	143
	บรรณานุกรม	146
	ภาคผนวก	151

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1.	ค่าสถิติพื้นฐานเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม ระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม.....	41
2	ทดสอบความแปรปรวนของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมระหว่าง ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	44
3	เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่งปี ระหว่าง ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	47
4	เปรียบเทียบจำนวนวันในการทำงานของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่งปี ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	48
5	เปรียบเทียบร้อยละของชั่วโมงการทำงานของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่ง ปีระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝนคิดเทียบจำ จำนวนชั่วโมงการทำงานทั้งหมด.....	49
6	เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานในการทำงานอื่น ๆ ของชาวนาหนึ่ง คนในหนึ่งปี ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน	50
7	เปรียบเทียบร้อยละของจำนวนเวลาที่ใช้เวลาในแต่ละช่วงของจ ำนวนชั่วโมง ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน	54
8	ทดสอบความแปรปรวนของเวลาที่ใช้ทำงานทั้งหมดในหนึ่งปี ระหว่าง ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	55
9	ค่าสถิติพื้นฐานเปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลางระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม	57
10	ทดสอบความแปรปรวนของความเชื่อถือโชคลางระหว่างชาวนารับน้ำ ชลประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	65
11	เปรียบเทียบจำนวนชาวนาทั้งสองกลุ่มที่มีความเชื่อถือโชคลางตาม ช่วงของคะแนนและคิดเป็นร้อยละ.....	66
12	เปรียบเทียบความต้องการที่จะจัดงานใหญ่และสิ่งที่คาดหวัง ระหว่าง ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ.....	68

13	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากการจัดงานใหญ่โต ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	69
14	เปรียบเทียบความต้องการทำบุญโดยการทูลเทเงินและสิ่งของ และสิ่งที่คาดหวังจากการทำบุญดังกล่าว ระหว่างชาวนารับน้ำ ชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ.....	70
15	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากการทำบุญโดยการ ทูลเทเงินและสิ่งของ ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนา รอน้ำฝน.....	71
16	เปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูก ระหว่าง ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ.....	72
17	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของ ลูก ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	74
18	เปรียบเทียบสถานที่เรียนของลูกที่ไกลบ้านที่สุด ระหว่างชาวนา รับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ.....	76
19	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากสถานที่เรียนที่ไกลที่สุด ของลูก ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน...	77
20	เปรียบเทียบสิ่งของเครื่องใช้ที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มที่มีอยู่แล้วและ คาดหวังจะได้ในอนาคต คิดเป็นร้อยละ.....	79
21	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตา ในสังคมจากสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ระหว่างชาวนารับน้ำชล ประทานและชาวนารอน้ำฝน.....	80
22	การสถิติพื้นฐานเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมระหว่าง ชาวนาทั้งสองกลุ่ม (ตรวจสอบ).....	84
23	ทดสอบความแปรปรวนของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมระหว่าง ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน(ตรวจสอบ).....	86

24	เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานของช่่านาหนึ่งคนในหนึ่งปีระหว่างช่่านา รับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน (ตรวจสอบ).....	88
25	เปรียบเทียบจำนวนวันในการทำงานของช่่านาหนึ่งคนในหนึ่งปีระ หว่างช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน(ตรวจสอบ).....	89
26	เปรียบเทียบร้อยละของชั่วโมงการทำงานของช่่านาหนึ่งคนในหนึ่งปี ระหว่างช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน คิดเทียบจาก จำนวนชั่วโมงการทำงานทั้งหมด (ตรวจสอบ).....	90
27	เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานในการทำงานอื่น ๆ ของช่่านาหนึ่งคน ในหนึ่งปี ระหว่างช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน (ตรวจสอบ).....	91
28	ทดสอบความแปรปรวนของเวลาที่ใช้ทำงานทั้งหมดในหนึ่งปี ระหว่าง ช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน(ตรวจสอบ).....	93
29	ค่าสถิติพื้นฐาน เปรียบเทียบความเชื่อถือได้กลางระหว่างช่่านาทั้ง สองกลุ่ม (ตรวจสอบ).....	95
30	ทดสอบความแปรปรวนของความเชื่อถือได้กลาง ระหว่างช่่านา รับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน (ตรวจสอบ).....	98
31	เปรียบเทียบความต้องการที่จะจัดงานใหญ่และสิ่งทีคาดหวัง ระหว่าง ช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน คิดเป็นร้อยละ(ตรวจสอบ)	100
32	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากการจัดงานใหญ่โต ระหว่าง ช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน (ตรวจสอบ).....	101
33	เปรียบเทียบความต้องการทำบุญโดยการห่มเตเงินและสิ่งของทีคาดหวัง จากการทำบุญดังกล่าว ระหว่างช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านา รอนำฝน (ตรวจสอบ).....	102
34	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากการทำบุญโดยการห่มเต เงินและสิ่งของ ระหว่างช่่านารับน้ำชลประทานและช่่านารอนำฝน (ตรวจสอบ).....	103

35	เปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูก ระหว่าง ชานารับน้ำชลประทานและชานารอนำฝน คิดเป็นร้อยละ (ตรวจสอบ).....	105
36	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูก ระหว่างชานารับน้ำชลประทานและชานารอนำฝน(ตรวจสอบ)...	106
37	เปรียบเทียบสถานที่เรียนของลูกที่ไกลบ้านที่สุด ระหว่างชานารับน้ำ ชลประทานและชานารอนำฝน คิดเป็นร้อยละ (ตรวจสอบ).....	107
38	ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากสถานที่เรียนที่ไกล ที่สุดของลูก ระหว่างชานารับน้ำชลประทานและชานารอนำฝน (ตรวจสอบ).....	108
39	เปรียบเทียบสิ่งของเครื่องใช้ที่ชานาทั้งสองกลุ่มที่มีอยู่แล้วและคาด หวังจะได้ในอนาคต (ตรวจสอบ).....	109

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	แสดงเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม	43
2	แสดงเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเชื่อถือโซคกลาง	64
3	แสดงเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม (ตรวจสอบ).....	86 97
4	แสดงเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเชื่อถือโซคกลาง(ตรวจสอบ)	97

ภูมิหลัง

ประเทศไทยได้พัฒนาประเทศอย่างมีขั้นตอนมาเกือบ 20 ปีแล้ว ปัจจุบันอยู่ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) แต่ผลการพัฒนาเหล่านั้นก็ยังไม่สำเร็จผลเท่าที่ควร คือไม่สามารถจะยกระดับความเป็นอยู่ของชนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิดความเท่าเทียมกันได้ (มนัส รัตนรุช 2521 : 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทยที่เป็นชาวนา หากมองสถิติย้อนหลังไปในปี 2496 บราวน์ วารายได้สรุปว่า เกษตรกรในภาคกลางมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวละ 1,553 บาท ทั้งนี้หมายความว่ารวมเกษตรกรทุกชนิด แต่หากคิดเฉลี่ยเฉพาะชาวนาแล้วรายได้ของตัวชาวนาอีก (สวัสดิ์ วิจิตรเดช 2514 : 279) และเมื่อพูดถึงเลขของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2515 แล้วพบว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของเกษตรกรไทยคือ 3,450 บาทต่อปี ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของทั้งประเทศซึ่งมีจำนวน 7,560 บาทต่อปี เป็นอันมาก และที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ชาวนาในจังหวัดศรีสะเกษมีรายได้ต่ำสุดเพียงคนละ 1,890 บาทต่อปีเท่านั้น (โฆษิต บันเปี่ยมรัฐ 2521 : 10) ถ้าพิจารณาในอีกมิติหนึ่งพบว่า มีเกษตรกรไทยมากกว่า 11 ล้านคนที่ยังมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าคนละ 1,900 บาทต่อปี ซึ่งถือว่าเป็นรายได้ต่ำที่สุดที่จะดำรงชีพอยู่ได้ และเป็นเกษตรกรกลุ่มใหญ่ที่ล้าหลังยากจนที่สุดของประเทศ (โฆษิต เสงฆ์ไพศาล 2522 : 3) นับจากปี 2496 ถึง ปี 2522 เป็นเวลาถึง 26 ปี รายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยไม่สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งหมายถึงว่ารายได้ของชาวนาต้องต่ำไปกว่านี้อีกเช่นกัน ทั้งนี้เพราะว่าประสิทธิภาพในการผลิตของชาวนายังอยู่ในระดับต่ำ จากผลผลิตต่อไร่ในช่วงเวลา 70 ปีที่ผ่านมา กล่าวได้ว่า ประสิทธิภาพในการปลูกข้าวของเราไม่ได้เพิ่มขึ้นเลย และมีแนวโน้มที่จะลดต่ำลงด้วย ตัวอย่างเช่น ผลผลิตข้าวต่อพื้นที่

เพาะปลูกในช่วงปี 2449 - 2452 เฉลี่ยไร่ละ 295 กิโลกรัม แต่ในช่วงปี 2516 - 2517 ผลผลิตต่อไร่เพียง 275 กิโลกรัมเท่านั้น (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม 2522 : 21-24) ชาวนาไทยผลิตข้าวได้เฉลี่ยไร่ละ 221 กิโลกรัม ในขณะที่ชาวมาเลเซียผลิตได้ไร่ละ 417 กิโลกรัม ชาวจีนผลิตได้ไร่ละ 518 กิโลกรัมและชาวนาญี่ปุ่นผลิตได้ไร่ละ 990 กิโลกรัม (ประจวบ ทองอุไร 2522 : 34-35)

จากตัวเลขต่าง ๆ ที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพในการผลิตชาวนาไทยอยู่ในระดับต่ำและเป็นผลให้รายได้ต่ำด้วย ทั้งนี้เพราะว่าชาวนาไทยมีการศึกษาน้อย ไม่มีความรู้ในอันที่จะปรับปรุงผลผลิตผลให้สูงขึ้นได้ นอกจากนั้น การปลูกข้าวก็ยังต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลักใหญ่ ฉะนั้นหนทางที่จะแก้ปัญหาชาวนาไทย คือ ต้องพยายามยกระดับคุณภาพของชาวนาให้เจริญงอกงามเต็มที่ตามศักยภาพของบุคคล อันเป็นผลให้เขาได้ปฏิบัติหน้าที่ทางการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากที่สุด (วีรยุทธ วิเชียรโชติ 2517 : 109) พร้อมกันพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infra Structure) ที่จำเป็นในการผลิต เช่น เส้นทางคมนาคม ระบบชลประทาน ไฟฟ้า ประปาและอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบชลประทานนี้ถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งทางการเกษตรกรรม

ระบบชลประทานในประเทศไทยได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก คือ ในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 1 - 2 พื้นที่ชลประทานหลวงได้เพิ่มขึ้นจาก 2.7 ล้านไร่มาเป็น 12.3 ล้านไร่ ทั้งนี้อยู่ในภาคกลางจำนวน 10.4 ล้านไร่ หรือร้อยละ 67.1 ส่วนอีก 3 ภาคได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีเพียงร้อยละ 15.5, 11.0 และ 6.4 ตามลำดับ โดยสรุปโครงการชลประทานต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการมาแล้วและที่ยังไม่สิ้นโครงการ ดังนี้

1. โครงการเจ้าพระยาให้
2. โครงการแม่กลองให้
3. โครงการแม่แตง (เชียงใหม่)
4. โครงการแม่แฝก (เชียงใหม่)

5. โครงการแม่วัง (ลำปาง)
6. โครงการแม่ม (แพร่)
7. โครงการพิษณุโลก
8. โครงการต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
9. โครงการต่าง ๆ ในภาคใต้
10. โครงการชลประทานราษฎร

เมื่อสิ้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เราจะมีพื้นที่ชลประทานทั้งหมดเพิ่มขึ้นจากปี 2519 อีก 3.8 ล้านไร่ เป็น 19.1 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 37.6 ของพื้นที่ปลูกข้าวในปี 2519 - 2520 (ปีระเทพ รุ่งธีวิน 2521 : 60 - 70) พิจารณาในแง่รูปแบบการใช้ที่ดิน (Landuse Pattern) ของไทยเป็นเนื้อที่ชลประทานร้อยละ 11 เขตรับน้ำฝนร้อยละ 80 นอกนั้นเป็นทุ่งหาร้อยละ 27 ที่สูงร้อยละ 2.5 แหล่งน้ำลึกร้อยละ 6.5 และเขตปลูกพืชสองครั้งร้อยละ 2 (Wong, 1975 : 118) คือเป็นเนื้อที่เพาะปลูกที่ให้น้ำชลประทานไม่ถึงร้อยละ 20 ของเนื้อที่เพาะปลูกทั้งประเทศ ส่วนเนื้อที่เพาะปลูกที่ให้น้ำฝนไม่ถึงร้อยละ 80 ของพื้นที่เพาะปลูก (เฉลี่ยฯ เสงี่ยมพร 2522 : 20) โดยเฉลี่ยพื้นที่ชลประทานจะมีประมาณร้อยละ 38 เมื่อถึงปี 2524 ชาวนาที่อยู่ในเขตชลประทานถือว่าเป็นชาวนาที่ก้าวหน้าหรือชาวนาชลประทานมีโอกาสที่จะทำนาได้ตลอดทั้งปี ภาวะความเป็นอยู่โดยทั่วไปอยู่ในระดับที่มีโอกาสดีกว่าชาวนาที่อยู่ในพื้นที่ระบบชลประทานเขาไปไม่ถึงร้อยละ 62 ซึ่งจำเป็นต้องทำนาโดยอาศัยน้ำจากธรรมชาติ คือ น้ำฝนและแหล่งน้ำตามผิวดินต่าง ๆ เช่น หนอง ห้วย บึง แม่น้ำ ฯลฯ ซึ่งเราเรียกว่า ชาวนาเขตลาล้างหรือชาวนาน้ำฝน

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นว่าหากพิจารณาในแง่การใช้น้ำแล้ว ชาวนาไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งเป็นชาวนาชลประทาน ทำนาโดยอาศัยน้ำจากระบบชลประทานที่รัฐจัดให้ซึ่งหมายถึงยังมีโอกาสใช้น้ำธรรมชาติด้วย ชาวนากลุ่มนี้สามารถทำนาได้ตลอดปี ขณะเดียวกันก็สามารถเพาะปลูกพืชอื่น ๆ ได้อีกด้วย อีกพวกหนึ่งเป็นชาวนาน้ำฝน ทำนาโดยอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินและน้ำฝนเป็นหลัก มีโอกาส

ทำนาได้ปีละครั้ง ปีไหนฝนแล้ง การทำนาก็ไม่ไ้ผล ชาวนาทั้งสองกลุ่มนี้มีคุณลักษณะ
หลายอย่างแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบภาวะทางสังคมบางประการ
ของชาวนาทั้งสองกลุ่ม เพื่อดูว่าการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์จะส่งผลให้เกิด
ความแตกต่างทางภาวะทางสังคมบางประการของชาวนาทั้งสองกลุ่มอย่างไร อันจะ
เป็นประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวนาต่อไปในอนาคต

ความมุ่งหมายในการศึกษา

การที่ชาวนากลุ่มหนึ่งมีโอกาสนำจากระบบชลประทานในการเพาะปลูกได้
ตลอดปี แต่ชาวนาอีกกลุ่มหนึ่ง ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียวและทำนาได้ปีละครั้ง
ย่อมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะ ทางสังคม
บางประการของชาวนาทั้งสองกลุ่มได้ การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาเปรียบเทียบ
เทียบภาวะทางสังคมของชาวนา ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาทั้งสองกลุ่ม
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบการจัดเวลาในการทำงานของชาวนาทั้งสองกลุ่ม
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลางของชาวนาทั้งสองกลุ่ม
4. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมของ
ชาวนาทั้งสองกลุ่ม

สมมติฐานในการศึกษา

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ที่ชาวนากลุ่มหนึ่งสามารถรับน้ำ
ชลประทานมาใช้ในการเพาะปลูก แต่อีกกลุ่มหนึ่งขาดโอกาสอันนี้ไป ดังนั้นผลที่น่าจะเกิด
ขึ้นต่อชาวนาทั้งสองกลุ่ม ก็คือ

1. ชาวนาได้รับน้ำชลประทาน น่าจะมีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมสูงกว่า
ชาวนาที่ร่อนน้ำฝน
2. ชาวนาได้รับน้ำชลประทานน่าจะมีระบบการจัดเวลาทำงานดีกว่า ชาวนา
ที่ร่อนน้ำฝน

3. ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนาที่รอน้ำฝน น่าจะมีค่าธรรมเนียมชลประทานแตกต่างกัน
4. ชาวนารับน้ำชลประทาน น่าจะมีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมสูงกว่าชาวนารอน้ำฝน

ความสำคัญของการศึกษา

การที่รัฐบาลได้สร้างระบบชลประทานต่าง ๆ ขึ้นก็ด้วยมีจุดมุ่งหมายที่จะหาหนทางอันเป็นปัจจัยหนึ่งในการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกร ซึ่งผลอันนี้จะสามารถทำให้เกษตรกรใช้พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Spatial efficiency) มากขึ้น ส่วนพื้นที่ที่การชลประทานยังไม่ถึงย่อมมีลักษณะตรงกันข้าม ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าจึง

1. จะทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์จะส่งผลให้ระบบการจัดเวลาทำงาน ความเชื่อถือใจกลาง ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม และความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันหรือไม่เพียงใด

2. จะทำให้ได้เข้าใจปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมในเชิงภูมิศาสตร์ชนบทมากขึ้น และจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาชนบทในอนาคตด้วย

ขอบเขตของการศึกษา

ก. การศึกษาค้นคว้านี้ได้กระทำในเขต 2 หมู่บ้านซึ่งมีลักษณะการใช้ น้ำในการทำนาและการทำนาแตกต่างกัน มาเปรียบเทียบกันคือ

1. หมู่บ้านพระค้อ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตโครงการชลประทานหนองหวาย ตำบลพระลับ หมู่บ้านนี้มีระบบชลประทานเข้าถึงหมู่บ้าน มีการทำนาแบบก้าวหน้าคือสามารถทำนาได้ทั้งนาปี และนาปรังตลอดจนการเพาะปลูกพืชอื่น ๆ มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างแพร่หลาย มีครอบครัวชาวนาทั้งหมด 340 ครอบครัว

2. หมู่บ้านโนนตุ่น เป็นหมู่บ้านที่ระบบชลประทานยังไม่ถึง การทำนาอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก อยู่ในเขตตำบลเมืองเก่า สภาพการเพาะปลูกโดยทั่วไปมีลักษณะ

ทรงกันขามกับหมูปานแรก มีครอบครัวชาวนาทั้งหมด 117 ครอบครัว

ข. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

1. ระบบการจัดเวลาในการทำงาน
2. ความเชื่อถือโชคลาง
3. ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม
4. ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภาวะทางสังคมบางประการหมายถึง สภาพทางสังคมชาวนาที่เกี่ยวกับการจัดเวลาในการทำงาน ความเชื่อถือโชคลาง ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม และความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

2. ระบบการจัดเวลาในการทำงาน หมายถึง ลักษณะของการใช้เวลาในการทำงานแต่ละอย่างของชาวนาในรอบหนึ่งปี

3. ความเชื่อถือโชคลาง หมายถึง ความเชื่อถือในสิ่งที่มีเหตุเล็กน้อยหรือไม่มีเหตุผลอันเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือความรู้สึกนึกคิด และชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ เช่น การบนบานศาลกล่าว การดูหมอ ฯลฯ

4. ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม หมายถึง ความหวังหรือความต้องการให้คนอื่นในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ด้งามถูกต้อง ซึ่งจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

5. ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม หมายถึง ความสนใจในการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ รวมถึงความพยายามด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้การเพาะปลูกหรือการเลี้ยงสัตว์มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

6. การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์ หมายถึง การสร้างระบบชลประทานขึ้น เพื่อเก็บกักน้ำให้ชาวนานำไปใช้ในการเพาะปลูก

ขอตกลงเบื้องต้น

1. การวิจัยครั้งนี้ ถือว่าลักษณะต่าง ๆ ทางธรรมชาติของหมู่บ้านพระค้อและหมู่บ้านโนนดู่ไม่แตกต่างกัน
2. การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะส่วนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายและขอบเขตของการวิจัยเท่านั้น
3. การทดสอบสมมติฐานทุกข้อ กำหนดความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซ็นต์
4. ถือว่าหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ที่สำคัญรองลงไปขณะสัมภาษณ์เป็นตัวแทนของแต่ละครอบครัว

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเป็นพื้นฐานทางทฤษฎีในการวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางสังคมของ
 กชนชนบท ซึ่งมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิศาสตร์ โดยการรับนำชลประทาน
 มีเอกสารและผลการวิจัยต่าง ๆ ที่พอจะนำเอาแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาประมวลเป็นภาพ
 รวม (Generalization) ของตัวแปรที่ศึกษาได้ดังต่อไปนี้

ก. ภาวะทางสังคมของกชนชนบท

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะทางสังคมนั้นเพิ่งเล็งไปในเรื่องการพัฒนาคนหรือประชากร
 ให้มีความสำคัญแก่คนในสังคมเป็นอันดับแรก เพราะถือว่าคนเป็นผู้กำหนดทุกสิ่งทุกอย่าง
 สิ่งที่เปลี่ยนแปลงควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและโครงสร้างเศรษฐกิจ คือ
 การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ 2522 : 1) สังคมใด
 ก็แล้วแต่ ถ้าคนในสังคมนั้นมีความคิดเป็นเหตุเป็นผลสร้างสรรค์ มีความรู้ ความ
 สามารถ ตลอดจนทักษะดีแล้ว ย่อมสามารถจะพัฒนาให้สังคมนั้นเจริญรวดเร็ว
 ได้ยากนักถ้าคนในสังคมนั้นมีลักษณะตรงกันข้าม สังคมก็ถดถอย ซึ่งรวมถึงคนในสังคมนั้น
 มีความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับสังคมด้วย ดังที่ มยิ่น (Ila Myint) กล่าวว่า
 ประชากรที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดิ้นรนเพื่อการดำรงชีพ จะไม่ประสบความสำเร็จ
 สำเร็จในการบริโภค การผลิต การหิบบิณซึ่งปัจจัยที่ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ
 คือ มีสุขภาพไม่แข็งแรง ไม่รู้หนังสือ ขาดสินค้าประเภททุน ขาดประสบการณ์
 ขาดความรู้ทางเทคนิค มีทัศนคติและระบบค่านิยมที่ไม่เหมาะสม (Myint.
 1963 : 94) ซึ่งเลวิส (Lewis) ได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่า ที่ไม่ประสบ
 ความสำเร็จในการดำรงชีพก็เพราะประชากรขาดวิญญานทางเศรษฐกิจ ไม่ชวนชวน
 หาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไม่กระตือรือร้น มุ่งพยุ่งเกียรติและฐานะของตนเอง
 ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ต้องผูกพันกับจารีตประเพณีดั้งเดิม ขาดเหตุผล เชื่อ
 ภูผีปีศาจ อำนาจพระผู้เป็นเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนความเชื่ออย่างงมงาย
 ไร้เหตุผล ไม่มีความคิดอย่างไตร่ตรองโดยความรู้สึกรับผิดชอบชีวิต (Rational

Thinking) อย่างเพียงพอ วิจัยของเล้า ไม่มีทักษะทางเครื่องกล (Lewis 1964 : 13-18) แนวคิดของมูฮินและเลวิส เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ลักษณะดังกล่าวมีอยู่ทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ชนบทส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นสังคมแบบตั้งเดินหรือสังคมปิด หรือสังคมที่ขาดปัจจัยซึ่งจะช่วยเหลืออำนวยความสะดวก เศรษฐกิจอย่างเพียงพอ ตัวอย่างเช่น ผลการศึกษาเปรียบเทียบระดับหมู่บ้าน ปี 2520 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ บริเวณหมู่บ้าน 2 แห่ง โคแกหมู่บ้านเพียงน้อย ตำบลลุมพล และหมู่บ้านนามะเฮีย ตำบลกุดบง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดหนองคาย พบว่า ลักษณะทางสังคมของทั้งสองหมู่บ้านเป็นสังคมปิด การติดต่อกับโลกภายนอกมีน้อย การเดินทางไปจังหวัดหรืออำเภอส่วนใหญ่ จะไปโรงพยาบาลหรือไปซื้อยารักษาโรค ส่วนการเดินทางเพื่อกิจกรรมอย่างอื่นแทบไม่มีเลย หัวหน้าครอบครัวหมู่บ้านเพียงน้อย ร้อยละ 17.6 ไม่ได้รับการศึกษาเลย ส่วนหัวหน้าครอบครัว หมู่บ้านนามะเฮีย มีเพียงร้อยละ 4 นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยังได้ทำการศึกษาหมู่บ้านหนองบัวน้อย ตำบลโพนงามและหมู่บ้านหนองผือ ตำบลบ้านยาว อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีลักษณะทำนองเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2521 : 153-172)

การที่สังคมไทยส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมที่มีการพัฒนาน้อยนั้น หากพิจารณาในแง่ของการใช้น้ำในการเพาะปลูก ก็จะพบว่าเป็นสังคมที่เกษตรกรหรือชาวนาอยู่ในเขตน้ำฝน ทำการเกษตรที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นสำคัญ (Rainfed Monocropping system) โดยมีข้าวเป็นพืชหลักเป็นส่วนใหญ่ (รัชนิวรรณ อุทัยศรี 2521 : 110) คือ เกือบทุกภาค ชาวนาทำนาโดยอาศัยน้ำฝน จากพื้นที่นาทั้งประเทศ 92 ล้านไร่ นั้นมีพื้นที่ที่สามารถทำการเพาะปลูกโดยอาศัยระบบชลประทานในฤดูแล้งได้เพียงประมาณ 3 ล้านไร่ (ฝ่ายวิเคราะห์ภาวะทางสังคม 2520 : 34) นอกนั้นอีก 89 ล้านไร่ เป็นเนื้อที่นาน้ำฝนทั้งหมด จะเห็นว่าเป็นตัวแปรอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในชนบทและจะส่งผลถึงภาวะทางสังคมของชนบทไปด้วย เกษตรกรในเขตนํ้าฝน

และเขตชลประทานน่าจะมีภาวะทางสังคมแตกต่างกัน เพราะปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกต่างกัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการขยายระบบชลประทานเข้าไปในเขตนํ้าฝนเพื่อให้มีนํ้าในการเพาะปลูกในฤดูแล้งและสามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ (Spatial change) ที่น่าจะช่วยผลักดันให้ภาวะทางสังคมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

จिरาญ อิศรางกูร ณ อยุธยา ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผลผลิตภาคเกษตรต่ำอาจสืบเนื่องมาจากการที่ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ในภาคเกษตร เช่น ที่ดิน แรงงาน ฯลฯ ไม่สามารถใช้แรงงานได้เต็มที่ตลอดปี ส่วนใหญ่ของแรงงานที่ว่างเกิดขึ้นในฤดูแล้ง ที่ไม่ได้ทำงานเพราะมีอุปสรรคเรื่องนํ้า จากข้อมูลการศึกษาในระดับย่อย ๆ ทั่วประเทศพบว่า มีเกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่ปลูกข้าวนาปรังและปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปี รายได้ที่ชาวนาเหล่านี้ได้รับจากการปลูกพืชเพิ่มเติมทำให้ชาวนามีรายได้และฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นมาก ความแตกต่างประการสำคัญระหว่างเกษตรกรเหล่านี้กับเกษตรกรที่ว่างงานในฤดูแล้ง ก็คือ กลุ่มแรกมีนํ้าที่จะทำการเพาะปลูกในหน้าแล้งได้ แต่กลุ่มหลังไม่มี (จिरาญ อิศรางกูร ณ อยุธยา 2522 : 144) จากการสำรวจวิจัยภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในเขตโครงการชลประทานลำพระเพลิง จังหวัดนครราชสีมา 2516 - 2517 ของสุภชัย ที่ตรง พบว่า หลังจาก พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา มีเกษตรกรประมาณร้อยละ 95 ของเกษตรกรทั้งหมด ยืนยันว่า ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะประโยชน์จากการรับนํ้านั้นมีหลายประการ เช่น ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าเดิม ข้าวฤดูฝน 37 ถังต่อไร่ แต่ข้าวฤดูแล้ง 54 ถังต่อไร่ มีเงินฝากธนาคารครอบครัวละ 2,003 บาท มีเงินในมือ 305 บาท มีเงินซื้อที่ดินและที่ไร่ ครอบครัวละ 2,161 บาท เกษตรกรมีแนวโน้มใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ เช่น แตรกเตอร์และควายเหล็ก เครื่องสูบนํ้า และควานใหญ่ของสหกรณ์ทรัพย์ เช่น วิฑู นาฬิกา ทองรูปพรรณ รถจักรยาน ฯลฯ ต่างกับที่ภายหลังที่ได้รับนํ้าชลประทาน สอดคล้องกับรายงานของโซลแมน ที่บอกว่า ก่อนมีชลประทานลักษณะนิสัยของประชาชนส่วนใหญ่เกรง ชอบทะเลาะ

วิวาท เล็กเล้กขโมยน้อย ตลอดจนมีการปล้นสะดม ฆ่ากันอยู่เสมอ บางแห่งก็เป็น
 ชุมโจร ไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล แต่หลังชลประทาน นิสัยของ
 ประชาชนมีแนวโน้มในทางที่ดีขึ้น ชอบทำบุญสร้างวัดวาอาราม มีความสามัคคีกัน และ
 ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลด้วยดี (สุภชัย ช่อตรง 2518 : 22)

กรณีการพัฒนาการเกษตรที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ก็เป็นอีกตัวอย่าง
 หนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า การชลประทานเป็นหัวใจสำคัญในการผลักดันให้ ภาวะทางเศรษฐกิจ
 และสังคมเกษตรดีขึ้น ได้แก่ โครงการชลประทานแม่กวง แม่แตง แม่ปิงเก่า และ
 แม่แฝก ช่วงการเปลี่ยนแปลงนับจากปี 2491 ซึ่งเริ่มระบบชลประทานจนถึงปี 2521
 เป็นเวลา 30 ปี สามารถเห็นความเปลี่ยนแปลง ดังตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางแสดงความเปลี่ยนแปลงของอำเภอสารภี จากปี 2491-2521

	2491	2521
ประชากร (คน)	42,031	61,861
ครัวเรือนเกษตร(ครอบครัว)	7,205	11,865
เนื้อที่ทำการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน(ไร่)	8	5
ปริมาณการใช้ที่ดิน(ครั้งต่อปี)	1.42	1.63
ถือครองของตนเอง	60%	70%
รายได้จากการเกษตร(บาท)	3,850	28,230

จากตารางนี้จะเห็นว่า ผลของระบบชลประทานช่วยให้อำเภอสารภีพัฒนา
 ตัวเองจากเขตเกษตรที่มีผลผลิตต่ำ ไปสู่เขตเกษตรที่มีรายได้สูง เกษตรกรมีโอกาส
 ใช้ที่ดินอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีน้ำใช้ตลอดปีและเมื่อเทียบอัตราการรายได้เฉลี่ยของครัว
 เรือนเกษตรกรทั้งภาคเหนือและของประเทศปรากฏว่า รายได้ของเกษตรกรอำเภอ
 สารภีอยู่ในเกณฑ์สูง คือ ปี 2521 อำเภอสารภีมีรายได้ 28,230 บาท ภาคเหนือ

20,139 บาท และทั้งประเทศ 22,314 บาท (สถิติ ประโมทยกุล 2522 : 29-40) หรือกรณีอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง มีโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้ามาใช้ในการเกษตร แต่เนื่องจากโครงการสูบน้ำดังกล่าวไม่สามารถส่งน้ำได้ไกลเกินรัศมี 5 กิโลเมตรจากริมฝั่งโขง เพราะมีข้อจำกัดเรื่องลักษณะภูมิประเทศที่มีความลาดเทมาก จึงทำให้ไม่สามารถให้บริการแก่เกษตรกรได้ทั้งอำเภอ เกษตรกรนอกรัศมี 5 กิโลเมตร จึงเป็นเกษตรกรที่ต้องพึ่งน้ำฝนเหมือนเดิม ทั้งสองเขต ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันมาก เขตที่อยู่ในโครงการสูบน้ำ นอกจากจะปลูกข้าวแล้ว ยังปลูกยาสูบ ซึ่งได้กำไรสูงและยังมีอาชีพเสริมพวกจักสาน ห่อเสื่อ เครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ อีกด้วย ส่วนเขตพึ่งน้ำฝนซึ่งอยู่นอกโครงการปลูกข้าวนาปีเพียงอย่างเดียว ซึ่งสามารถเปรียบเทียบทั้งสองเขตได้จากตารางข้างล่างนี้

	ในเขตรับน้ำ	นอกเขตรับน้ำ
พื้นที่ (ไร่)	17,000	118,957
ร้อยละของพื้นที่	12.5	87.5
ครัวเรือนเกษตร(ครัวเรือน)	2,405	4,720
ร้อยละของครัวเรือน	33.7	66.3
รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	56,582	11,625
รายได้เฉลี่ยต่อบุคคล (บาท)	8,320	1,709
ผลตอบแทนต่อไร่/ครัวเรือน(บาท)	2,978	575
	(2 ฤดู)	(1 ฤดู)

ที่มา : วารสารเศรษฐกิจและสังคม พฤศจิกายน - ธันวาคม 2522

ตารางที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นว่าลักษณะคล้าย ๆ กับอำเภอสาร์กกี ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงผลของการมีน้ำเข้าไปในบริเวณพื้นที่ ไม่ว่าจะโดยวิธีใด ย่อมส่งผลต่อการยกระดับภาวะเศรษฐกิจของเกษตรกรให้ดีขึ้นได้ (จินตนา ศรีตงกุล 2522 : 21 - 22)

ตัวอย่างที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นถึงผลของการใช้ระบบชลประทานที่มีต่อภาวะทางเศรษฐกิจ แต่ด้านภาวะทางสังคมนั้น ผลการวิจัยเหล่านั้นมิได้ชี้ให้เห็นชัดเจนเพียงพอว่าชื่อของการสำรวจจะบอกเกี่ยวกับภาวะทางสังคมด้วยก็ตาม เพราะหากภาวะทางเศรษฐกิจคือย่อมส่งผลให้ภาวะทางสังคมที่ดีด้วย ในเมื่อการมีน้ำในการเพาะปลูกช่วยให้ชาวชนบทได้ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรกรรมได้ตลอดปี ตามความสามารถของแต่ละบุคคล ก็ย่อมทำให้ภาวะเศรษฐกิจของชาวนาแต่ละคนดี ภาวะทางสังคมก็จะดีตาม จากการออกไปสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ชาวนาเขตชลประทาน หมู่บ้านพระค้อและชาวนาเขตน่าน่าน หมู่บ้านโนนตุน พอประเมินขั้นต้นได้ว่าภาวะทางสังคมของทั้งสองหมู่บ้านน่าจะแตกต่างกัน พิจารณาจากแนวความคิด โลกทัศน์ ของชาวนาตลอดจนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน ฯลฯ

ดังนั้นเพื่อให้การศึกษาด้านภาวะทางสังคมของชาวนาลึกไปกว่าเดิม โดยดูจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาด้านภาวะทางสังคม 4 ประการคือ ความสนใจอาชีพเกษตรกรรม ระบบการจัดเวลาในการทำงาน ความเชื่อถือโชคลางและความตาบอดหวังในเรื่องความมั่งคั่งในสังคม ซึ่งคิดว่า ตัวแปรเหล่านี้พอที่จะเป็นตัวชี้ (Indicator) ให้เห็นภาพรวมทางด้านภาวะทางสังคมของชาวนาไทยได้ชัดเจนพอสมควร

ข. ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม เป็นทุนเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจชนบทที่จะส่งผลต่อไปสู่การพัฒนาอาชีพอื่น หากชาวชนบทไม่สนใจอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ก็เท่ากับทำให้การเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจของชนบทในอาชีพต่างๆ ต้องหยุดนิ่งด้วย ผล

การวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้แก่การวิจัยเชิงสำรวจของ สุ่มนา ตั้งคณะสิ่ง ที่หมู่บ้าน
ลาดทราย อำเภอร้งนอย จังหวัดอยุธยา ผู้วิจัยได้สอบถามชาวนา 86 กร้วเรือน
ถึงความต้องการที่จะมีอาชีพใดอาชีพหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพที่มีอยู่ขณะนั้น พบว่า
ต้องการทำนารอยละ 50.79 ต้องการการขาย รอยละ 12.70 รับจ้างการเกษตร
รอยละ 26.99 และอาชีพอื่น ๆ อีก รอยละ 9.52 ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้สอบถามถึง
ความสนใจในอาชีพต่าง ๆ ของหัวหน้าครัวเรือนพบอีกว่า สนใจอาชีพทำนา รอยละ
39.70 (สุมนา ตั้งคณะสิ่ง 2522 : 68-69) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวนามีความสนใจ
ในการทำนามากกว่าอาชีพอื่น ๆ นอกจากการสังเกตพฤติกรรมในอดีตจะพบว่า เมื่อ
มีโอกาสใหม่ ๆ เกิดขึ้น เกษตรกรไทยสามารถปรับตัวไ้รวดเร็วพอสมควร และจะ
ดำเนินการผลิตเพื่อพยายามให้ประโยชน์จากโอกาสเหล่านั้น การเปลี่ยนแปลง
จากการปลูกข้าวไปปลูกข้าวโพด ในภาคกลางก็ดี การขยายการผลิตในภาคตะวันออก
เฉียงเหนือก็ดี ล้วนแล้วแต่แสดงความพร้อมของเกษตรกรที่จะสนองตอบโอกาสใหม่ ๆ
ในตลาด (จิราญ อิศรางกูร ณ อยุธยา 2522 : 144)

พิจารณาให้ลึกลงไปอีก การที่คนชนบทสนใจอาชีพเกษตรกรรมนั้น อาจจะ
เป็นเพราะสนใจด้วยความจำใจ เพราะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่บรรพบุรุษทำมา หรือ
มีความเกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่เกิด หรืออาจจะเพราะมีระดับการศึกษา
ไม่เพียงพอที่จะประกอบอาชีพอื่นได้ ทั้งนี้เป็นเพราะคนไทยส่วนมาก มีทัศนคติที่ถือว่า
อาชีพรับราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีคนนับหน้าถือตามาก มักจะเลือกงานที่สะดวก
สบาย ไม่สู้งาน (ศิริ รอดบาง 2520 : 48-49) มีสภาพบางอย่างที่ปรากฏอยู่ใน
ชนบททั่วไป คือความขาดต่ออาชีพเกษตร ทำให้เกษตรกรหาหนทางรวยทางลัด
ทุกหมู่บ้านเต็มไปด้วยหวยเถื่อน บางครอบครัวเสียค่ารถโดยสารไปกลับจากเมืองเพื่อ
ซื้อเลขหวยใต้ดิน วันเวลาผ่านไปโดยไม่ก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ ปัญหาต่าง ๆ
ประดังเข้ามา โจรผู้ร้ายชุมชุม เกษตรกรพากันอพยพหางานในเมือง ละเลย
ต่อหน้าที่อันแท้จริงของตนเอง คือการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เพื่อเพิ่มผลผลิต ทำให้

แหล่งเกษตรกรรมชาวแรงงาน ชาดความมุ่งมั่นที่จะตอบแทนในการผลิตให้คุ้มค่า (เสรี
 จาตุรงคกุล 2518 : 108) ลักษณะที่กล่าวนี้พอจะเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นได้ว่า แม้
 จะมีผลการวิจัยออกมาแล้วว่า คนชนบทสนใจอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าอาชีพอื่นก็จริง
 แต่ทัศนคติของคนไทยที่มองอาชีพอื่นที่น่าสนใจกว่า เช่น อาชีพรับราชการ เพียงแต่
 เขาไม่มีโอกาสที่จะทำเท่านั้น อย่างไรก็ตามแล้วแต่ ผลการวิจัยดังกล่าวกระทำในเขต
 จังหวัดอยุธยา ซึ่งมีการทำนาดีกว่าเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความจริง
 แล้ว ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของคนชนบทนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกรเท่านั้น
 แต่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและโครงสร้างพื้นฐานซึ่งต้องใช้ทุนสูงอีกด้วย การ
 ที่ระบบชลประทานขยายออกไปสู่เขตนาฝน เปิดโอกาสให้ชาวนาได้ใช้น้ำในฤดูแล้ง และ
 กลายเป็นเขตชลประทานไป เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์อีกมิติหนึ่ง ที่น่าจะ
 ทำให้ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะมีน้ำเพียงพอตลอดปี
 ชาวนามีโอกาสทำการเกษตรเต็มที่ มีความตั้งใจทำงานมากขึ้น ความสนใจในอาชีพ
 เกษตรกรรมจึงน่าจะเป็นผลที่ติดตามมาในทางที่มากกว่าเดิม เรื่องนี้คิดว่ายังต้องอาศัย
 การทดสอบวิจัยมากกว่านี้

ค. ระบบการจัดเวลาในการทำงาน

ระบบการจัดเวลาในการทำงานแต่ละอย่างของชาวนา หรือการใช้เวลาในการ
 ทำงาน หมายถึงลักษณะการใช้เวลาในการทำงานแต่ละอย่างของชาวนาในรอบหนึ่งปี
 หรือหมายถึงการทำงานที่ทำงานจริงตลอดปีในครอบครัวชาวนานั้นเอง การศึกษาเกี่ยว
 กับเรื่องนี้ พิจารณาว่าในปีหนึ่ง ๆ ชาวนาหรือชาวชนบทใช้เวลาหรือใช้แรงงาน
 ของตนมากน้อยเพียงใด ตามหลักสากลถือว่าการแรงงานระหว่างประเทศกำหนดไว้
 ถือเป็นมาตรฐาน คือ วันละ 8 ชั่วโมง หรือสัปดาห์ละ 48 ชั่วโมง ในสหรัฐอเมริกา
 นั้น รัฐบาลกำหนดสูงสุดไว้ 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งจะทำให้คนทำงานได้อย่างมี
 ประสิทธิภาพและได้ผลผลิตสูง (อัมพร วิจิตรพันธ์ 2516 : 114-120) ในเขตนอก
 พารัม จากการวิจัยของเบาว์เดน (Bawden) ในสหรัฐพบว่ามีร้อยละ 95 ของ

เกษตรกรในชนบททำงานมากกว่า 40 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ และมากกว่า 48 สัปดาห์ ต่อปี อันถือว่าเป็นเขตเกษตรกรรมกว้างขวางมาก แต่ถาเป็นประเทศกำลังพัฒนาจะต้องมีเวลาน้อยกว่านั้น (Bawden, 1974 : 1076)

เวลาถือว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จำกัดตายตัวแน่นอน ไม่สามารถจะผลิตเพิ่มหรือทำให้ลดลงตามความต้องการของมนุษย์ คนเราจะต้องรู้จักวิธีวิเคราะห์การใช้เวลาทำงาน คือ ดูว่า วันหนึ่ง ๆ ได้ใช้เวลาไปทำอะไรบ้าง คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ปรับปรุงตนให้ทำงานให้รวดเร็ว รู้จักควบคุมและบังคับตนเองให้ทำงานตามแผนที่กำหนดไว้ ทั้งแผนรายวัน รายสัปดาห์และรายเดือน จึงจะทำให้ใช้เวลาของเราได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เทียน อีชูล 2519 : 888) เมื่อพิจารณาถึงการใช้เวลาในชนบทพบว่า ปกติแล้วชาวนาหรือชาวชนบทไม่เคยคิดคำนึงหรือสนใจเกี่ยวกับเวลาเหมือนชาวเมือง การตรงต่อเวลาและความถูกต้องเป็นของแปลกสำหรับเขา การดำเนินชีวิตมิได้ขึ้นอยู่กับเวลา หรือนาฬิกา แต่อาศัยดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ หรือฤดูกาลหรือเสียงระฆังจากวัด เช่นเดียวกับที่เขาพึ่งพิงธรรมชาติ และพหุผลิขิต (เฉลิมศรี ธรรมบุตร : 2518 : 69)

จากการศึกษาเรื่องการใช้เวลาของคนชนบทที่ผ่านมา พบว่า ชาวชนบทใช้เวลาทำงานในรอบหนึ่งปีน้อย คือ ปี พ.ศ. 2503 ศึกษาโดยคณะกรรมการแรงงานแห่งชาติพบว่า เฉลี่ยชาวชนบททำงานเต็มที่เพียงปีละ 144 วัน (คณะกรรมการแรงงานแห่งชาติ 2503 : 11) และปี พ.ศ. 2518 พบว่า ชาวชนบทใช้เพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางเกษตรเฉลี่ยคนหนึ่งปีละ 100 วัน และประกอบกิจกรรมอื่น ๆ อีกเป็นการหารายได้ 41 วัน เวลาเหลือนอกนั้นไปหางานทำรับจ้างในท้องถิ่นบางอหยพเขากรุงเทพฯบาง (พันธุ์ม คินยมผล 2516 : เอ็ดส์ำเนา) หรือการศึกษาของ รัชนิวรรณ อุทัยศรี พบว่า ชาวชนบทมีเวลาทำงานประมาณ 90 - 150 วัน ต่อปี (รัชนิวรรณ อุทัยศรี 2521 : 127) ถ้าคิดชั่วโมงทำงานวันละ 8 ชั่วโมง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้เวลาต่ำกว่าอัตราเฉลี่ยทั้งประเทศมาก คือ ใช้เวลาทำงานคนละ 82 วันต่อปี (อัพนันตร์ สมรรถจันทร์ 2518 : 107-108) ซึ่งก่อนหน้านั้น

บุญธรรม เทศนา ทำการสำรวจชนบทที่สามพบว่า โดยทั่วไปทำงานเพียงปีละ 83 วัน (บุญธรรม เทศนา 2516 : 34) จะเห็นว่ามีแนวโน้มใช้เวลาลดลง หากคิดเป็นสัดส่วนแล้ว ในปีหนึ่งชาวชนบทที่วันทำงานหารายได้เพียงหนึ่งในสามของปีเท่านั้น ส่วนที่เหลืออีกสองในสามนั้นใช้ไปในทางที่ไม่เกิดประโยชน์ (ประสาธน์ หลักศิลา 2514 : 98) คือ หาความสำราญ เล่นการพนัน หรือไปไหนมาไหน (อุทัย หิรัญโต 2515 : 25) — พัก

*สาเหตุที่คนชนบททำงานไม่ได้เต็มที่และมีเวลาว่างมาก นอกจากใช้เวลาไม่เป็นประโยชน์แล้ว ยังเป็นเพราะลักษณะของงานเกษตรไม่เอื้ออำนวยให้ทำได้ตลอดปี ขาดทักษะ ความรู้ ไม่มีงานในท้องถิ่นให้ทำ (วิจิตร พรหมพันธ์ 2517 : 5) ไม่มีการจ้าง ไม่มีโอกาสผลิต ไม่มีโอกาสขาย (บุญธรรม เทศนา 2516 : 34) และไม่รู้จักแบ่งเวลาในการทำงาน ขณะทำงานมักจะมีความสุขสนานหรือการพูดคุยปะปนอยู่ด้วยเสมอ (ศิริ รอดบาง 2520 : 48-49) จากการสัมมนาระดับชาติ เรื่อง การพัฒนาการดำเนินงานในชนบทเพื่อการพัฒนาชนบท ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ 21 - 25 พฤศจิกายน 2520 พบว่า การไม่มีงานทำในชนบท เกิดจากบางท้องที่ที่ประชากรมาก ไม่มีที่ดินทำกินเพียงพอ ไม่มีงานอื่นนอกเหนือจากการเกษตรที่จ้างแรงงานส่วนเกินไปทำ ในกิจการเกษตรขนาดใหญ่ เมื่อหมดฤดูการระดมแรงงานในการเพาะปลูกเก็บเกี่ยวแล้ว นายจ้างก็เลิกจ้าง หรืออย่างดีที่สุดก็เลี้ยงไว้พอมที่กินอยู่เท่านั้น (บุญชู ดิษยวิเศษ 2520 : 75)

การสำรวจคนควาและแนวคิดเกี่ยวกับการใช้เวลาทำงานที่กล่าวมาแล้ว เป็นเพียงแนวคิดส่วนหนึ่งเท่านั้น ยังมีผลการศึกษาวิจัยหลายแห่งที่เป็นเครื่องชี้ว่า การใช้เวลาในการทำงานของชาวชนบทนั้นยังไม่เต็มที่ ได้แก่การศึกษาต่อไปนี้

อาบ นทะจิต และโสภณ ทองปาน ศึกษาการใช้ประโยชน์แรงงานในชนบทในสี่ท้องที่คือ อุดรธา เชียงใหม่ ขอนแก่น (อำเภอมืองและอำเภอน้ำพอง) และภูเวียง (ขอนแก่น) ในรอบปี 2512 - 2513 ปรากฏว่า คนทำงานในครอบครัว ชนบทในอุดรธา เชียงใหม่ ขอนแก่น และภูเวียง ทำงานต่อปีได้ร้อยละ 93, 96, 62

แนว 65 ของระดับเวลาที่กำหนดให้ 2400 ชั่วโมงต่อปีตามลำดับ รูปแบบของการใช้แรงงานในเดือนต่าง ๆ ในรอบปี มีแนวโน้มสูงขึ้นและลดลง เรียกได้ว่าไม่ต่างกัน มีช่วงทำงานมากอยู่สองช่วงคือ ตอนปักดำและเก็บเกี่ยว ตัวอย่าง ชั่วโมงทำงานในแต่ละเดือนในจังหวัดอยุธยา ดังตารางข้างล่างนี้ จะเห็นว่า ชั่วโมงทำงานในเดือน มิถุนายน - กรกฎาคม และธันวาคม - มกราคม นั้น สูงกว่าช่วงอื่น ๆ ซึ่งในจังหวัด เชียงใหม่และขอนแก่นก็มีลักษณะทำนองเดียวกัน

ตารางแสดงชั่วโมงทำงานในแต่ละเดือนในจังหวัดอยุธยา (ชั่วโมงต่อเดือน)

ปี 2512 - 2513

เดือน	เวลาที่ใช้ ในกิจกรรมเกษตร	เวลาที่ใช้ นอกกิจกรรมเกษตร	รวม
มิถุนายน	90.32	108.58	198.9
กรกฎาคม	121.97	97.43	219.4
สิงหาคม	97.77	101.83	199.6
กันยายน	64.25	112.35	176.6
ตุลาคม	52.14	107.46	159.6
พฤศจิกายน	56.80	102.60	159.4
ธันวาคม	100.56	99.84	200.4
มกราคม	130.35	89.85	220.2
กุมภาพันธ์	62.38	112.82	175.2
มีนาคม	45.62	133.78	179.4
เมษายน	41.90	113.90	155.8
พฤษภาคม	67.04	114.66	181.7

ที่มา : อาน นกะจิต และโสภิต ทองปาน

ผลการวิจัยชิ้นนี้ ได้พิจารณาชั่วโมงทำงานต่อครอบครัว โดยเฉลี่ยใช้เวลา 6,875 ชั่วโมง แต่ละภูมิภาคจะแตกต่างกันดังนี้ 5,572 - 6,375 - 7,495 และ 7,770 ชั่วโมง ในภูเวียง ขอนแก่น เชียงใหม่ และอุบลราชธานี ตามลำดับ สำหรับ ชั่วโมงการทำงานตลอดปีต่อคนที่ทำงานในครอบครัวเฉลี่ย 1,838 ชั่วโมง หรือ 230 วัน คนทำงานของครอบครัวในเชียงใหม่ ทำงานมากเป็นอันดับหนึ่งคือ 2,313.3 ชั่วโมงต่อปี รองลงมาคือ อุบลราชธานี ขอนแก่น และภูเวียง ตามลำดับ

ประเภทของงานที่ทำสรุปเป็นสี่อย่างคือ งานเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือน งานนอกฟาร์มและงานบ้าน การใช้แรงงานทำงานเกษตรมีมากที่สุด เฉลี่ยร้อยละ 49 (พิสัย 42-56) ในจำนวนนี้ใช้แรงงานเกี่ยวกับการทำนาประมาณร้อยละ 50 (อาบ นทะจิต และ โสภณ ทองปาน 2515 : 204-215)

สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาเกี่ยวกับการใช้แรงงานในสี่หมู่บ้านจังหวัดขอนแก่น ในรอบหนึ่งปี คือ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2512 - พฤษภาคม 2513 พบว่า ช่วงระยะเวลาที่ใช้แรงงานมากที่สุดคือ ช่วงเพาะปลูก เริ่มตั้งแต่พฤษภาคม - กรกฎาคม และช่วงเก็บเกี่ยว พฤษจิกายน - ธันวาคม ใช้เวลาโดยเฉลี่ยทั้งปี มีเพียงร้อยละ 33.3 ของชั่วโมงการทำงานทั้งหมด ในช่วงของการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวใช้แรงงานเพียงครั้งเดียวเท่านั้น คือเดือนกรกฎาคม ใช้แรงงานร้อยละ 53.8 ของชั่วโมงทำงานทั้งปี

ตารางแสดงร้อยละของชั่วโมงการทำงานในสี่หมู่บ้าน จังหวัดขอนแก่น พ.ศ.

2523 - 2513

บ้าน	นิ.อ.	อ.ด.	ส.ด.	ก.ย.	ต.ด.	พ.ย.	ธ.ด.	ม.ด.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.
คัมภีร์	37.8	53.8	20.3	16.2	28.8	52.7	60.7	20.3	10.0	20.8	21.2	33.5
กนดูล	14.3	68.3	41.5	21.6	35.5	51.4	66.4	34.6	30.4	29.0	29.8	33.4
กนหาร	51.4	51.4	28.6	22.1	25.6	42.4	50.0	21.0	21.6	22.6	20.6	31.6
อ.ผาน	3.0	44.8	35.0	43.8	26.0	34.8	47.6	31.5	18.7	17.3	20.5	31.8

ที่มา : หนังสือชนบทของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2521

อัมมาร์ สยามวาลา ไคว้เคราะห์เกี่ยวกับการใช้แรงงานของชาวนา ปรากฏ

ในหนังสือชาวนาในประเทศไทย สรุปได้ดังนี้

1. การทำงานอื่น ๆ นอกจากเกษตรกรรม เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำงานของชาวนา แสดงว่าชาวนาของเราพยายามที่จะใช้เวลาของตนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
2. อีกประการหนึ่ง การทำงานอื่นมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะตรงกันข้ามกับการเปลี่ยนแปลงด้านการเกษตร กล่าวคือ เดือนใดที่มีงานเกษตรมาก ชาวนาก็จะลดการทำงานอื่น ๆ ลง และเดือนใดที่ว่างจากงานเกษตรมากขึ้นก็อาจหันไปสนใจงานอื่นแทน
3. ถ้าหากเราถือการทำงาน 200 ชั่วโมงต่อเดือน (25 วัน ๆ ละ 8 ชั่วโมง) เป็นการทำงานเต็มอัตรา จะเห็นว่า ในบางเดือนนั้น ชาวนาอาจประสบปัญหาทางด้านการขาดแรงงานได้ ดังเช่น ในเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นฤดูที่จำเป็นต้องทำงานด้านเตรียมดินและงานดำนา นอกจากนี้ระยะเวลาอีกระยะหนึ่งที่ขาดแคลนแรงงานก็คือ ฤดูเก็บเกี่ยว ในเดือนธันวาคมและมกราคม ส่วนระยะอื่น ๆ ก็เป็นระยะที่มีแรงงานส่วนเกินไม่มากนัก (อัมมาร์ สยามวาลา 2522 : 71-72) ขอสรุปของ อัมมาร์ สยามวาลา

ชี้ให้เห็นถึงทิศทางบางประการ ในการพัฒนาเศรษฐกิจชนบทที่ว่า การที่จะทำให้ชาวนามีรายได้นั้น ต้องให้ชาวนามีงานทำหลายอย่างเลือกเองงานที่ถนัด อย่าปล่อยให้เวลาว่าง ให้มีงานหมุนเวียนอยู่เสมอและหลายอย่าง ใช้เวลาที่มีอยู่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (Utility Time) เช่น การปลูกพืชหลาย ๆ ครั้ง (Intensified farming) การตัดถักรวม การก่อสร้าง ฯลฯ

✓ อย่างไรก็ตาม ประเด็นเกี่ยวกับเวลานั้นมีความเกี่ยวข้องกับความรู้สึกชอบระยะยาวคือ เรื่องมิติของเวลา (Time Dimension) เวลา ในทัศนะของคนไทยนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลง พุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เวลาเป็นตัวกำหนดความเปลี่ยนแปลง มนุษย์ไม่สามารถควบคุมเวลาได้ เวลาไม่ใช่ทรัพยากร ความคิดนี้ตรงกันข้ามกับแนวคิดทางตะวันตกที่ถือว่าเวลาเป็นทรัพยากร ฉะนั้น การใช้เวลาให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งการวางแผน ตลอดจนความสามารถในการใช้ระบบเพื่อควบคุมการใช้เวลา เป็นวัฒนธรรมตะวันตก (พิทยา สุวรรณะชัย 2523 : 19-20) ซึ่งคนไทยไม่มีความสำนึกในเรื่องเวลาแบบสังคมอุตสาหกรรม (Evers. 1969 : 17) นอกจากนี้ จากตารางที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า การทำงานของเกษตรกรอยู่ในระดับต่ำมาก เป็นการใช้แรงงานไม่เต็มที่ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้มีรายได้น้อย (ไชยยศ ไชยมันคง 2521 : 146-147)

อาคม สุทธิพันธุ์ ศึกษาที่ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เมื่อปี 2512 พบว่า ถ้าชาวนาลงทุนจ้างแรงงานหนึ่งวันเป็นเงิน 10 บาท จะได้ผลผลิตเพิ่มคิดเป็นเงินเพียง 8.90 บาท เท่านั้น โดยทั่วไป การใช้แรงงานเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ คือ มีการใช้แรงงานมากในช่วงฤดูทำนาเท่านั้น และจะค่อย ๆ ลดลง (อาคม สุทธิพันธุ์ 2512 : 101-108)

✓ ส่วน ไสว บุญมา ศึกษาชาวนา 50 ครอบครัวที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เมื่อเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2516 พบว่า การทำงานไม่เต็มเวลามีทั้งในฤดูทำนาและฤดูแล้ง การว่างงานในกลุ่มชาวนาเกิดจากความจำเจ ที่ดินและงานใน

ดูแลเพิ่มขึ้น ปัญหาจะหมดไป การที่ที่ดินมีน้อยและงานในฤดูแล้งหายาก ทำให้ชาวนาต้องลดชั่วโมงการทำงานโดยไม่จำเป็น จนทำให้เกิดความรูสึกอยากเลิกทำนาไปประกอบอาชีพอื่น ๆ (ไสว บุญมา 2519 : 122-135)

สุริยา วีรวงศ์ ศึกษาการใช้แรงงานชนบทในหมู่บ้านต่าง ๆ ของจังหวัดอยุธยา ขอนแก่น และเชียงใหม่ จำนวน 10 หมู่บ้าน ปรากฏว่า ชาวชนบทนั้นทำงานหนักเบาไม่เท่ากันตลอดทั้งปี แต่ขึ้นอยู่กับฤดูกาล ดังนั้น ถ้าท้องที่ใดมีการเพาะปลูกตลอดปี ก็จะมีชั่วโมงการทำงานสูง ภาคเหนือ (เชียงใหม่) ภาคกลาง (อยุธยา) มีการว่างงานน้อยมาก ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ขอนแก่น) มีการว่างงานมากและเป็นการว่างงานแบบเรื้อรัง (สุริยา วีรวงศ์ 2521 : 50)

จากผลการวิจัยดังกล่าวมาแล้ว พบความจริงเกี่ยวกับการทำงานของคนในชนบทว่า การใช้เวลามีความสัมพันธ์กับการเพาะปลูก ก็จะใช้เวลามากในช่วงปักดำและเก็บเกี่ยว ชาวชนบทจะว่างงานหรือมีงานทำหรือไม่ ขึ้นอยู่กับฤดูกาล เพาะปลูก คือ ที่ดิน และการสร้างงานเป็นสำคัญ การที่ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งมีการเพาะปลูกตลอดปี ก็จะมีชั่วโมงการทำงานสูงนั้น จะเห็นว่าเกี่ยวข้องกับน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก อันได้แก่ระบบชลประทานนั่นเอง เพราะหากมีระบบชลประทานทั่วถึงแล้ว ชาวนาในชนบทย่อมสามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี การใช้เวลาก็จะมากขึ้น ส่วนเขตนํ้าฝนย่อมมีการใช้เวลาอันน้อยลง หรือชั่วโมงการทำงานต่ำ ในผู้ลการวิจัยทั้ง 5 เรื่อง มีสิ่งที่น่าสนใจพิเศษจากการวิจัยของ อาบ นกะจิตและโสภณ ทองปาน คือ พบว่า ชาวนาไทยนั้นมีได้แต่เพียงใช้แรงงานเฉพาะในการเกษตรกรรมอย่างเดียวนั่น แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังใช้เวลาว่างในกิจกรรมอย่างอื่น ๆ อีกมากมาย การที่เขาทำกิจกรรมอื่น ๆ เหล่านี้ ส่วนหนึ่งก็เพราะเขามีแรงงานเหลืออยู่ในบางฤดูกาล ซึ่งพอที่จะช่วยให้เขาหันไปทำงานอื่น ๆ ได้ด้วย แสดงให้เห็นว่า ความส่วิถีงานนอกสาขาเกษตรกรรมสำหรับครอบครัวชาวนา เพราะการที่ชาวนาทำนาเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้ทำงานอื่นเลยนั้น นอกจากเป็นการทำให้เวลา

ว่างที่เหลือน้อยเสียไปโดยไร้ประโยชน์แล้ว ยังเป็นตัวถ่วงการพัฒนาเศรษฐกิจชนบท
 ทางอ้อมอีกด้วย โดยเฉพาะชาวนาเขตน้ำฝนซึ่งทำนาเฉพาะนาปี- กึ่งเป็นการสูญเสีย
 มากขึ้น ถือว่า บุคคล เวลา สถานที่ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นอกเหนือ
 จากความสามารถของแต่ละคนจะควบคุมได้ ดังนั้น การเอาจริงเอาจังกับเหตุการณ์
 ก็ย่อมจะเป็นการไม่ฉลาด ยิ่งแต่จะเป็นภาวะกดดันทำให้จิตใจไม่สบาย การแสวงหา
 ความสุข ความสนุกเสียแต่ในปัจจุบัน ย่อมดีกว่าการที่จะเลื่อนความสนใจไปในอนาคต
 (Defer gratification) ลักษณะนี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความไม่กล้าเสี่ยง
 ในเรื่องของโชค เพราะเชื่อว่า โชคเป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ และโชค
 เป็นสิ่งนอกเหนือจากความสามารถในการควบคุมของบุคคล ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ทุก
 ครั้งที่มีผลดีหรือผลเสีย คนไทยจะถือว่าเป็นเรื่องของโชคดีหรือโชคร้าย (จิตวิทยา
 สุวรรณะ ๒๕๒๓ : ๒๐) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโชคลางและจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป
 ว่างที่ขอชี้ประเด็นให้เห็นว่า ความรู้สึกเกี่ยวกับเวลามีผลต่อความเชื่อของคนไทยด้วย

เอกสารและการวิจัยที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด แสดงถึงการใช้เวลาของคนในชนบท
 ในกิจกรรมต่าง ๆ และการใช้เวลาไม่เต็มที่ เป็นจุดอ่อนที่ควรหาทางแก้ไขและลักษณะ
 ดังกล่าวมีได้แบ่งแยกออกเป็นเขตน้ำเหนือหรือเขตชลประทาน การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์
 จากเขตน้ำฝนเป็นเขตชลประทาน น่าจะทำให้การใช้เวลาทำงานต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย
 แต่การศึกษานี้ยังไม่เคยมีใครทำการวิจัยมาก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัญหานี้โดยตรง
 ว่า การใช้เวลาของชาวนาเขตชลประทานเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างจากเขตน้ำฝนอย่างไร

ง. ความเชื่อโชคลาง

โทมัส ฟอร์ด ฮอลท์ (Thomas Ford Hault) ให้ความหมายของความ
 เชื่อดีโชคลาง (Superstition) ไว้ในพจนานุกรมสังคมวิทยาสมัยใหม่
 (Dictionary of Modern Sociology) ว่ามีความหมายหลายแง่หลายมุม

และทรมานหรือยากที่จะให้คำนิยามอันแน่ชัดลงไปได้ ถ้าจะแปลความตามรูปศัพท์
ก็อาจแปลได้ว่า ความเชื่อผิดๆ หรือความเชื่อที่ผิด (False belief)
หรือการปฏิบัติที่ผิดกระเบียบแบบแผน (Misleading) การเชื่อผิดๆ
มักกำเนิดมาจากความหลงใหลในศาสนา (Magico-religious) ขนบ
ธรรมเนียม ประเพณี หรือ ความเชื่อที่มีมาช้านาน ผู้ที่เชื่อผิดๆ จะมีความ
เชื่อในสิ่งที่ไม่มีตัวตน หรือเชื่อในปรากฏการณ์บางอย่างว่า สิ่งเหล่านั้นมี
อำนาจศักดิ์สิทธิ์ หรือมีอิทธิพลหรือครอบงำความเป็นไปแห่งชีวิตของตนให้เป็นไป
ในทางที่ดี หรือทางร้ายได้ ตลอดจนสามารถทำลายชีวิตมนุษย์ให้ประสบกับ
ความหายนะอย่างใดก็ได้ด้วย มนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ จึงมีความเชื่อเรื่องโชคล
กลางอย่างฝังใจ ความเชื่อผิดๆ นั้นนับว่ามีแหล่งกำเนิดจากประเทศอินเดีย
เป็นลัทธิหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ ลัทธินี้ขัดกับหลักวิทยาศาสตร์ เพราะไม่สามารถ
พิสูจน์ความจริงได้ เป็นความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล เกิดขึ้นเพราะความรู้เท่า
ไม่ถึงการณ์ มนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ทางไกลความเจริญ เมื่อประสบกับ
เหตุการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ที่เป็นโทษแก่ตน เช่น พายุ ฟ้าผ่า อุทกภัย
หรืออื่น ๆ มีความเชื่อว่า ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นเพราะการบันดาลของพระผู้
เป็นเจ้า เหตุที่เชื่อเช่นนั้น เพราะไม่สามารถศึกษาจนกว่าหาเหตุผลได้ จึง
สมมุติสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้น เพื่ออุทิศของสังสีย เมื่อมีความเชื่อเกิดขึ้นแล้ว ผู้คนก็ต้อง
นับถือ และสิ่งทีนับถือของเขา เรียกว่า โตเทม (Totem) ซึ่งหมายถึง
ความเชื่อถือเป็นจุดรวมแห่งความศักดิ์สิทธิ์และการบูชา บางตำราบอกว่
ความเชื่อผิดๆ หรือความว่างเปล่า (Empty) หรือความเลื่อนลอย
(Groundless) หมายถึงการยอมรับความเชื่อหรือการปฏิบัติที่ปราศจากความ
เชื่อถือตนเอง และไม่สอดคล้องลงรอยกับความรู้แจ้งเห็นจริงของชุมชน ซึ่งเขา
เป็นสมาชิก (Hault. 1969 : 104-106)

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อถือโชคลางของสอลท์ กลาย ๆ กับของภิกษุโณ จิตต์ธรรม ที่ว่า ความเชื่อถือสิ่งที่มีมนุษย์คอย ๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลก มาเป็นเวลาหลายพันปี และเชื่อว่าอำนาจลึกลับที่จะทำใ้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย มนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น ก็จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษหรือ เพื่อเอาใจอำนาจลึกลับนั้น ต่อมาจึงได้มีพิธีต่าง ๆ ขึ้นเพื่อบูชา เช่นบวงสรวง พระผู้เป็นเจ้าต่าง ๆ เพราะเชื่อว่า สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้เป็น ไป เช่น ฝนตก แดดออก ฯลฯ มนุษย์จึงตั้งเทพประจำสิ่งนั้นขึ้น ความเชื่อต่าง ๆ จะเสื่อมไปเมื่อความเจริญทางวิทยาศาสตร์มาถึง ความเชื่อเกิดจากสาเหตุต่อไปนี้

1. ความกลัว กลัวจะเกิดทุกข์จึงคิดว่าจะทำอย่างนั้นจะเกิดสุข หรือใช้ความกลัวเพื่อต้องการอบรมสั่งสอนมนุษย์ให้ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม

2. การปฏิบัตินาน ๆ เป็นธรรมเนียมของสังคมที่สืบทอดมรดกต่อกันมา ตอนแรกไม่มีศาสนาเจือปน ตอนหลังจึงมีเจือปน

3. จากการสังเกตธรรมชาติต่าง ๆ ที่แวดล้อมมนุษย์คล้าย ๆ เป็นสถิติหรือประสบการณ์ที่มนุษย์ได้รับมา (ภิกษุโณ จิตต์ธรรม 2518 : 54-55)

สาเหตุของความเชื่อถือโชคลาง นอกจากที่ภิกษุโณ จิตต์ธรรม กล่าวแล้ว ดีไวท์ แซนเดอร์สัน (Dwight Sanderson) กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ สังคมวิทยาชนบทและการจัดระเบียบสังคมว่า บ่อเกิดแห่งความเชื่อถือโชคลาง หรือสัทิสัยศาสตร์นั้นมีส่วนพัวพันกับศาสนา หรือความเชื่อในศาสนาอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพราะมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่มีสติปัญญาที่จะ คิดค้นหาเหตุผลในปรากฏการณ์ต่าง ๆ เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นจึงพยายามตีความหมายไปในแง่ต่าง ๆ เช่น คนอเมริกัน เชื่อว่า ถ้าทำให้กระจกแตกจะประสบ โชคร้าย หรือคนเชื่อว่าถ้าอู่น้ำมาเกาะหลังคาบ้านจะมีคนตาย ในบ้านตน เป็นต้น เป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผล พิสูจน์ไม่ได้ แต่ลักษณะของเหตุการณ์นั้น

บางครั้งก็เกิดขึ้นกับความเชื่อ (อุทัย หิรัญโต 2519 : 301-304)

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมทางศาสนาอย่างหนึ่ง เป็นระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับผีสารพัดเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ ด้วย (Super Natural) Power and magic) ศาสนาทุกศาสนามักจะรวมเอาความเชื่อในเรื่องวิญญาณ (Animism) เข้าไปด้วยทั้งสิ้น และพฤติกรรมทางศาสนาของคนโดยทั่วไปก็จะไม่จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับความดีงาม หรือศีลธรรมกับจริยธรรมเท่านั้นหากแต่มักจะขยายขอบเขตออกไปรวมถึงการกระทำทางไสยศาสตร์หรือมาชาศาสตร์ด้วย อาทิ ไปทำบุญตักบาตร ก็มักจะอธิษฐานขอ ให้ร่ำรวยเร็ว หรือเอาของไปถวายพระเพื่อให้ท่านรศมนต์ให้ หรือไม่ก่สละเคาะเกราะห้ขอลวย ทุหมอ ฯลฯ ด้วยเหตุนี้นี้เราจึงมักจะพบว่า ศาสนาหรือระบบความเชื่อของมนุษย์นั้น มิได้เป็นเรื่องราวที่งามนุญย์ หรือ เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีพของมนุษย์ดังที่บางคนเข้าใจ ศาสนาตามความหมายอย่างกว้างย่อมรวมถึงระบบความเชื่อที่คนยึดถือปฏิบัติตาม ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์มักจะคล้อยตามหรือเป็นไปในแนวทางที่ตนเห็นว่าถูกว่าควร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็ไ้จากระบบความเชื่อของสังคมหรือศาสนานั้นเอง ความเชื่อในเรื่องวิญญาณ ทำให้คนเชื่อต่อไปในเรื่องเวียนว่าตายเกิด ในเรื่องชาติก่อน ชาตินี้ ชาติหน้า ความเชื่อในเรื่องอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของลัทธิวิญญาณ ทำให้คนคิดว่ามีโอกาสจะประสบผลสำเร็จในชีวิตด้วยวิธีการทางลัดได้ อย่างเช่น การถูกหวยเบอร์ การพบขุมสมบัติต่าง ๆ รวมทั้งความกลัวในเรื่องที่ไม่มีตัวตน เช่น กลัวผี เป็นต้น (สนธิ สัมกรการ 2522 : 430-431)

ความเชื่อถือโชคลางเป็นตัวแปรหนึ่งที่สำคัญในการศึกษาภูมิศาสตร์ชนบทของไทย เพราะคนไทยส่วนใหญ่อยู่ในชนบท สภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่จะกำหนดชีวิต ความเป็นอยู่ คือ ลักษณะ

คนชนบทจะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นความแห้งแล้ง น้ำท่วม โรคภัยไข้เจ็บ ศัตรูพืชระบาด ซึ่งทำให้ความเสียหายให้แก่เกษตรกรรมอย่างมาก สภาพเช่นนี้ ทำให้คนชนบทต้องการหาที่พึ่งทางใจ เขาจึงเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา มีความผูกพันกับประเพณี สันใจในพิธีอันเกิดจากความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และโชคลาง (กรรณิการ์ อักษรกุล 2521 : 19) ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (สุนทรี สลิพิพันธ์ 2521 : 12-13) มองในระดับที่กว้างขึ้น ความเชื่อคือโชคลางเป็นระบบค่านิยม (Values system) อย่างหนึ่งของสังคมชนบท ที่แสดงถึงบุคลิกภาพที่ไม่เชื่อถือตัวเองเพราะไปเชื่อถือและนับถือผีสงฆ์ เทวดา เครื่องรางของขลัง ฯลฯ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือเพื่อความสบายใจ เป็นเรื่องของความกลัวในสิ่งลึกลับที่สามารถบันดาลให้มีแต่ความรุ่งเรืองและโชคราย เช่น ยายทานทองดูฤกษ์ ปลุกบารมีทองเช่นไหวเจ้าที่ จะทำนาก็ต้องบูชาแม่โพสพ หรือโชครายก็ต้องรดน้ำมนต์หรือการเสี่ยงโชค เพราะความอยากรวย นอกจากความรู้สึกในเรื่องสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือธรรมชาติไม่เฉพาะเกี่ยวกับการบันดาลให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาลเพื่อให้ทำนาได้เท่านั้น ยังออกไปในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตประจำวันทั่ว ๆ ไปด้วย เช่น ลูกเจี๊ยบก็ขอให้ภูตผีออกไป สามีมีเมียจนอยกก็เชื่อว่ามีเสน่หยาแฝดมาทำให้เป็นเช่นนั้น จึงต้องให้หมอไสยศาสตร์จัดการ ถ้าใครมีเคราะห์ก็ต้องให้พระรดน้ำมนต์ให้เพื่อสะเดาะเคราะห์ ฯลฯ (สุพิศรา สุภาพ 2520 .; 19-20) แม้ว่าในระยะหลังจะได้มีการปรับปรุงเทคนิคต่าง ๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติแล้วก็ตาม ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือโชคลางของคนไทยก็เปลี่ยนแปลงไม่มากนัก จากการสำรวจของสถาบันประชากรศาสตร์เกี่ยวกับความเชื่อโชคลาง พบว่า ยังมีอยู่สูงมากในชนบท คือ ถ้าคำถามว่าดวงชะตาของบุตรธิดา ชัดกับผู้ที่อยู่ว่าจะแต่งงานด้วย จากผู้ให้สัมภาษณ์ 1,109 คน ตอบไม่อนุญาตให้แต่งงานร้อยละ 51.4 อนุญาตให้แต่งงานร้อยละ 38.3 และอื่น ๆ ร้อยละ 10.2

เกี่ยวกับการทำพิธีสะเคาะเพราะห์ จากผู้ให้สัมภาษณ์ 1,104 คน
ตอบเคยทำร้อยละ 38 ไม่เคยทำแต่เชื่อร้อยละ 23.9 ไม่เชื่อร้อยละ 23.4
และไม่ทราบไม่ตอบร้อยละ 14.7 เกี่ยวกับการรตนน้ำมนต์ จากผู้ให้สัมภาษณ์
1,111 คน ตอบเคยทำร้อยละ 54.3 ไม่เคยทำร้อยละ 43.9 และไม่ตอบ
ร้อยละ 0.8 เกี่ยวกับการแถม จากผู้ให้สัมภาษณ์ 1,103 คน ตอบไม่เคย
ทำร้อยละ 56.8 เคยทำ 1-2 ครั้งร้อยละ 12.4 เคยทำบ่อยครั้งร้อยละ 38.6
และไม่ทราบไม่ตอบร้อยละ 0.1 และเกี่ยวกับการอุ้มอ จากผู้ให้สัมภาษณ์
1,111 คน ตอบไม่เคยร้อยละ 58.3 เคย 1-2 ครั้งร้อยละ 16.4 เคยทำ
บ่อยครั้งร้อยละ 24.7 และไม่ทราบไม่ตอบร้อยละ 0.6 (ประเสริฐ วิทยารัฐ :
2522 : 53)

บันฟิลด์ (Banfield) พบว่า ร้อยละ 90 ของการทดสอบด้วยวิธี TAT
(Thematic Apperception Test), ชานาอิตาลีมีความเชื่อ
โชคลางและพรหมลิขิต ไม่คิดรนต่อสู้อะไร หรืออยู่ไปวันหนึ่ง ๆ คอยแต่โชคชะตา
ซึ่งสภาพดังกล่าว จะสะท้อนไปสู่ความไม่แน่นอน ลังเลมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง จะมีความรู้สึกว่ามีใครที่ จะพึงหาอาศัยได้ รวมทั้งตนเองด้วย สาเหตุ
ที่ชานามีความเชื่อโชคลางมาก เนื่องจากอำนาจและอิทธิพลของครอบครัวแต่
เบื้องตนเป็นสำคัญ นอกนั้นยังพบอีกว่า ตราบใดที่ระดับความปรารถนายัง ง
อยู่ ความเชื่อโชคลางและพรหมลิขิตจะสูงขึ้น (Roger. 1969 : 19-20)

สุนนา ดังคณะสิงห์ ได้ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการดำรงชีพของชาวนาไทย
กรณีหมู่บ้านลาดทราย อำเภอร่องน้อย จังหวัดอยุธยา โดยวิธีการสำรวจส่วนที่
เกี่ยวกับความเชื่อพบว่า ชาวนาเชื่อในเรื่องชาติหน้ามีจริงและเชื่อโชคลาง
ร้อยละ 74.60 เชื่อบางส่วนร้อยละ 15.52 ไม่เชื่อเลยร้อยละ 11.11 และ
ไม่ตอบร้อยละ 4.76 (สุนนา ดังคณะสิงห์ 2522 : 77)

สุวิทย์ สระทองคำ กล่าวว่า ชาวนาใช้แรงงานในไร่นาค่า มกน้อย
 ทำแต่แก่พอกิน ไม่คำนึงถึงเศรษฐกิจของชาติ เชื่อถือในสิ่งผิด ๆ ชี้ต่อหลักการ
 พัฒนาประเทศชาติ จากการสำรวจแรงงานไทยตลอดปี ชาวนาใช้เวลาทำงาน
 ในไร่นาคนละไม่เกิน 150 วัน มีวันว่างอีก 200 กว่าวัน คอปีที่ไม่ได้ใช้ให้เกิด
 ประโยชน์ ใดแต่นอนคอยโชคชะตา รอฟรหมลิขิตและฝันลม ๆ แล้ง ๆ หลังจาก
 บักดำเสร็จก็ลอยวันเถียว ส่วนใหญ่ไร่นาฝากไว้กับธรรมชาติ บางรายเชื่อโชค
 ชาติถือว่าตนประกอบกรรมดี ทำบุญไว้มาก วันหนึ่งผลบุญคงจะส่งให้ร่ำรวย
 และมีความสุขสบายขึ้นบ้าง (สุวิทย์ สระทองคำ 2519 : 44)

ดิเรก ฤกษ์สำราญ กล่าวว่า นอกจากชาวนาจะมีลักษณะดังที่สุวิทย์
 สระทองคำกล่าวแล้ว ชาวนายังยึดหลักศาสนาแบบผิด ๆ หรือตีความในศาสนา
 ผิด เช่น บางรายไม่ยอมเลี้ยงสัตว์ที่เขาเอาน้อมากิน เกรงว่าจะมีกรรมติดตัว
 และต้องไปเสวยกรรมในชาติหน้า เป็นหมู ปลา ไก่ ฯลฯ (ดิเรก ฤกษ์สำราญ
 : 2519 : 44) ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดและขาดเหตุผล

ความเชื่อถือโชคลางนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในความรู้สึกนึกคิดของคนไทยทั่วไป
 มีทั้งในเมืองและชนบท จากรายงานการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว เรื่อง การ
 เปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของประชากรไทย โดย ทวีริศม์ ธนาคม
 ยืนยันว่า ทั้งในเมืองและชนบทต่างก็ทำพิธีทางศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีสืบเนื่อง
 เหมือนกันและมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และของขลัง แม้ว่าในเมืองจะน้อยกว่า
 ในชนบท แต่ก็มีหลายสิ่งหลายอย่างในศาสนาและศาสนาพื้นบ้าน ที่ผูกมัดทั้งคนในกรุง
 และคนในชนบทเข้าไว้ในวัฒนธรรมเดียวกัน (ทวีริศม์ ธนาคม 2516 : 20-34)
 นอกจากนี้ผลการวิจัยของ วรณา จารุทัศน์ ยังยืนยันอีกว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบ
 ลักษณะการดำรงชีพระหว่างครอบครัวที่ใช้เทคนิคใหม่ในการทำนา กับที่ทำนา
 แบบดั้งเดิมที่ตำบลเมืงและตำบลตะกรบ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 เกี่ยวกับความเชื่อถือโชคลาง พบว่า ครอบครัวที่ใช้เทคนิคใหม่มีความเชื่อถือ
 โชคลางน้อยกว่าที่ทำนาแบบดั้งเดิม (วรณา จารุทัศน์ 2519 : 1 - 82) ดังนั้น

อาจจะสรุปได้ว่าความเชื่อถือโชคลางของคนไทยจะมีความเข้มข้นมากในชนบท และลดน้อยลงเรื่อย ๆ ไปยังเขตที่ใช้เทคนิคใหม่และในเมือง เขตชลประทานซึ่งเป็นเขตที่มีการเกษตรค่อนข้างกว้างขวางกว่าเขตน้ำฝน ก็น่าจะมีความเชื่อถือโชคลางน้อยกว่า อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์และผลของการเชื่อโชคลางดังกล่าว ยิ่งเกี่ยวโยงถึงภาวะทางสังคมควาอื่น ๆ ด้วย

จ. ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

คำว่า "หน้า" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เป็นคำนาม หมายถึง ส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจากกลาง ปีกของร่างกายที่ตรงข้ามจากหลัง ด้านที่ตรงข้ามจากหลัง หรือ เครื่องประดับที่ปะบนบนขมมบางอย่าง เช่น หน้าดง หน้าสังขยา หรือ ชายผ้าบางชนิดที่มีลวดลาย หรือ คราวฤดู หรือด้านหนึ่ง ๆ ของวัตถุแบบ ๆ เช่น กระดาษ หรือส่วนกว้างของแผ่นกระดาษ (ราชบัณฑิตยสถาน 2519 :939) ซึ่งจะเห็นว่า คำว่า "หน้า" ในภาษาไทยนี้มีความหมายแตกต่างกันออกไปหลายอย่าง และบางสิ่งบางอย่างก็อาจจะไม่มีความสัมพันธ์กันเลยก็ได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาคำว่า "หน้า" เฉพาะที่หมายถึง ส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจากกลาง และเป็นหน้าคนเท่านั้น มิได้หมายถึงขาของสัตว์อื่น ๆ และหน้าที่มีความหมายอย่างอื่น และ "หน้า" ในความหมายนั้นนั้น เป็นความหมายเชิงเปรียบเทียบหรือสัญลักษณ์ ในรูปของความคาดหวัง หรือ ความต้องการให้คนอื่นในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามและถูกต้อง ซึ่งจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองเท่านั้นว่า อาจจะทำอะไรให้คนอื่นชื่นชมบ้าง อยากให้คนอื่นมองเห็นว่าเรามีความสำคัญต่อเขา ความอยากเช่นนั้น เรียกว่า "อยากได้หน้า" หรือพฤติกรรมที่ชอบทำอะไรเพื่อแผ่คนอื่นมาก ๆ เช่น ชอบเลี้ยงดูคนอื่นเสมอ ชอบให้คนอื่นเห็นความสำคัญของตนเอง ที่เรียกว่า "หน้าใหญ่ใจโต" ซึ่งดูได้จากการแสดงพฤติกรรมของคนเรา

พฤติกรรมที่แสดงออกในเรื่อง "หน้า" นั้นเป็นพฤติกรรมที่สะท้อนสภาพสังคมไทยความกิดเกี่ยวกับ "หน้า" แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแบบ

ทางการ (formal) หรือไม่เป็นทางการ (informal) เช่น งานพิธีการรับประทาน การแต่งกาย ฯลฯ

สนิท สัมตรการ แห่งสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง "หน้า" ของคนไทยตามแนวคิดทางภาษามนุษยวิทยาภาษาศาสตร์ (Anthropological linguistics) ตามข้อสมมุติฐานของ "ว็ฟ-ซาเปียร์ (Whorf-Sapir Hypothesis)" ที่ว่า ภาษามีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์เป็นอย่างมาก การที่มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ มีภาษาพูดที่แตกต่างกันย่อมจะทำให้แนวความคิดของมนุษย์ในแต่ละสังคมแตกต่างกันออกไปได้ โดยสรุปคำว่า "หน้า" แบ่งใช้ออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การแสดงออกในทางบวก (Positive expression) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่เป็นไปในทางดีงาม สร้างสรรค์ และรื่นเริง ไม่ว่าจะเป็นผลที่เกิดขึ้นจะได้แก่ตนเองหรือบุคคลอื่นก็ตาม เช่น รักหน้า (รักชื่อเสียงรักตน) รักษาหน้า (รักษาชื่อเสียง) กูหน้า (กูชื่อเสียง) อยากได้นหน้า (อยากได้เงิน) ฯลฯ

2. การแสดงออกในทางลบ (Negative expression) หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นไปในทางเสื่อมเสีย หรือแสดงผลในทางที่ไม่ดี ไม่งาม แก่ตนเอง หรือแก่ผู้อื่น เช่น หน้างอ (แสดงถึงความไม่พอใจ) หน้าบึ้ง (แสดงว่าอารมณ์ไม่ดี) เสียหน้า (เสียชื่อเสียง) ฯลฯ

3. ประเภทกลาง ๆ คือ ไม่แสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เช่น หน้าเฉย (อ่านความรู้สึกไม่ออก) หน้าขี้น (แสดงว่าเป็นคนเจียมขี้น)

พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ "หน้า" ของคนไทยนั้นถือว่าเป็นค่านิยมทางวัฒนธรรม (Cultural value) ที่พยายามยึดถือความหมายของ "หน้า" ในแง่ที่เป็นตัวแทนของแต่ละคน (Representation of self or ego) เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างหลวม (Loosely structured social)

กิจวัตรธรรมของสังคมเปิดโอกาสให้คนประพฤติ ใฝ่หาอย่างในสถานการณ์เดียวกัน โดยสังคมไม่มีบทบาทให้ดูหรือโทษโดยชัดแจ้ง ดังนั้น พฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทย จึงมีลักษณะในทางสนองความต้องการของตนเองเป็นหลัก รวมทั้งการยึดถือตัวบุคคล มากกว่าการเคารพในระเบียบกฎเกณฑ์และกฎหมาย ซึ่งเป็นตัวแทนความต้องการทางสังคม พฤติกรรมเรื่องหน้าจึงเป็นลักษณะการกระทำที่มุ่งทำเพื่อเป็นการรักษาหน้า ความรู้จักรักษา และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเชิดหน้าชูตา นอกนั้นยังเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความอยากได้หน้าต่าง ๆ รวมถึงการแสดงถึงความหน้าใหญ่ใจโตของคน ในโอกาสต่าง ๆ เช่น การจัดงานใหญ่ ๆ หรือการเลี้ยงฉลองในวาระสำคัญ ๆ ของคนหรือญาติสนิทมิตรสหาย และบริการต่าง ๆ รวมถึงการแจกสิ่งของเงินทอง แก่ผู้น้อย ผู้ยากจนต่าง ๆ ด้วย ซึ่งล้วนแต่เป็นการแสดงถึงความสำคัญของคนทั้งสิ้น มีลักษณะเป็นการกระทำที่ทำให้ "หน้า" เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นพฤติกรรมที่ต้องกระทำกับคนอื่น ๆ ในสังคม อาจมีทั้งผู้ที่มีสถานภาพในสังคมที่เหนือกว่า อาทิ เจ้านายผู้มีอำนาจทางการเมือง หรือผู้มีอาวุโสในลำดับต่าง ๆ และอาจรวมถึงผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมว่าด้อย คน เช่น ลูกน้อง บริวาร และผู้ยากจนต่าง ๆ เป็นต้น บุคคลอื่นหรือผู้อื่นเหล่านี้คือผู้ที่ จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตอบแทนคน พฤติกรรมของบุคคลเป็นเรื่อง "เชิดหน้าชูตา" ของเขา พิจารณาในแง่เศรษฐกิจจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่เกี่ยวกับกฎ "เชิดหน้าชูตา" มักจะเป็นพฤติกรรมที่มุ่งเน้นไปทางด้านการจับจ่ายทรัพย์สินเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นคนยากจน หรือคนไม่มีทรัพย์สินมากย่อมจะลำบาก อย่างไรก็ตาม มีข้อที่น่าคิดว่า คนยากจนไม่ใช่คน "มีหน้ามีตา" เท่าไรอยู่แล้ว หากยังขึ้นทำเป็นคน "หน้าใหญ่ใจโต" คนอื่นอาจหัวเราะเขาหรือนินทาว่าได้ ส่วนผู้ที่มีฐานะและมีอำนาจที่ปฏิบัติโดยถูกต้องตามจรรยาบรรณทางวัฒนธรรมไทย และต้องจับจ่ายทรัพย์สินหนึ่งของเขาเพื่อหน้าอยู่ประจำ ซึ่งแต่ละปีอาจสูงมาก ดังนั้นพฤติกรรมทำนองนี้ อาจไม่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยตรงก็ได้ แต่ก็น่าจะมีหน้าที่สำคัญอยู่ไม่น้อยในด้านการกระทำเรื่องทรัพย์สิน ซึ่งในสังคมไทยอาจจะกระจายไปตามความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ เฉพาะเพื่อการรักษาหน้า (สนธิ สมักรการ 2518: 492-505)

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยเฉพาะเพื่อการรักษาน้ำหรือเช็ดหน้าซุตาของเจ้าเวียง
ได้อีกทางหนึ่ง (สนธิ สมัตถการ 2518 : 492-505)

ผลการวิเคราะห์ของ สนธิ สมัตถการ ใช้เหตุผลทางภาษาศาสตร์และเป็น
มรดกทางสังคม (Social heritage) ซึ่งเป็นตัวเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก
ของสังคม ที่เรียกว่าภาษาสัมพันธ์ (Linguistic relativity) หรือวัฒนธรรม
สัมพันธ์ (Cultural relativity) แต่ได้แยกแยะให้เห็นพฤติกรรม
ที่เกี่ยวข้องกับ "หน้า" ในแง่ต่าง ๆ ได้พอสมควร อย่างไรก็ตาม แนวความคิด
เกี่ยวกับ "หน้า" ของคนชนบทนั้นได้มีผลการวิจัยและแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน
ให้ข้อคิดเห็นไว้ดังนี้

เฮอเบิร์ต ฟิลลิปส์ (Herbert P. Phillips) ได้ทำการศึกษา
บุคลิกภาพของชาวนาไทยและได้เลือกศึกษาหมู่บ้านชาวนาที่บางชั้น ร่วมกับคณะ
นักวิจัยมหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University) วิธีการสำคัญที่ใช้
แสวงหาข้อเท็จจริงเป็นวิธีการทางจิตวิทยา เรียกว่า "การทดสอบการให้
ข้อบ่งชี้" (Sentence Completion Test หรือ SCT ผลการศึกษา
ส่วนหนึ่งพบว่า ชาวนาบางชั้นมีความต้องการและความปรารถนาที่เด่น (Dom-
inant Drives and Wishes) อยู่หลายประการ แต่ส่วนใหญ่พอจะสรุปได้
ว่า ชาวนาบางชั้นนั้นคิดปรารถนาอยากรวยและอยากดีเป็นส่วนใหญ่ สิ่งที่ต้อง
การมากที่สุดในชีวิตและแนวว่า จะอยากจนไม่มีสมบัติอะไรเลยก็ไม่พบความต้องการ
อยากรวย มีความสุขและได้ทำบุญกุศลมาก ๆ (เมื่อตายไปแล้วชาติหน้าจะได้
ร่ำรวยมีความสุข (Phillips 1965 : 86-89)

ผลการศึกษาของฟิลลิปส์นั้นแม้ว่าข้อมูลที่ได้จะมาจากหมู่บ้านของชาวนา
บางกลางของประเทศไทยได้โดยเฉพาะชาวนาไทย ความแตกต่างกับชาวนา
ภาคอื่นคงมีไม่มากนัก เพราะต่างก็ตกอยู่ภายใต้ อาณาเขตของวัฒนธรรมไทย
ด้วยกัน ซึ่งจะเห็นว่าความต้องการของชาวนาเด่น ๆ ได้แก่ อยากรวย อยากได้

บุคคลนั้นมีลักษณะโน้มเอียงในทางอยากได้ "หน้า" แฝงอยู่; ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ ได้รายงานผลการวิจัยเรื่อง ชาวนาชั้นนาท สภาพความเป็นอยู่กับผลกระทบจากระดับราคาสูงขึ้น พ.ศ. 2518 สรุปว่า ลักษณะของครอบครัวชาวนาชั้นนาทเป็นครอบครัวขยาย (extended family) ซึ่งเหมาะสมที่จะทำเกษตร ถ้าพื้นที่มากพอ เพราะว่าสมาชิกในครอบครัวสามารถที่จะใช้แรงงาน ในครอบครัวช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ เป็นผลดีในการผลิตที่ใช้แรงงาน (Labor intensive) แต่ในขณะที่เดียวกันเมื่อกลับมาพิจารณาถึงสังคมที่ชาวนาประพุดที่อยู่ จากการสำรวจจะเห็นว่า ประเพณีต่าง ๆ เช่น การทำบุญ บวชนาคหรือแต่งงานนั้นคงเป็อยู่เหมือนเดิม และเมื่อถูกหมวดรายจ่ายเพื่อการนี้แล้วจะพบว่า รายจ่ายเพื่อกิจการนี้ชาวนาต้องจ่ายเป็นจำนวนมากในแต่ละปี เพื่อรักษาสถานภาพในทางสังคม และโครงสร้างทางครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย มีลูก หลานมาก จึงต้องมีรายจ่ายเพื่อการบวช และการแต่งงานเป็นประจำ นอกเหนือจากรายจ่ายเพื่อการศึกษาและดำรงชีพ ซึ่งจ่ายเป็นประจำอยู่แล้ว ดังนั้นจะเห็นว่าโครงสร้างของครอบครัวและประเพณีที่ชาวนายึดถือปฏิบัตินั้นมีลักษณะที่ขัดกันคือ ครอบครัวขยายเหมาะสำหรับการผลิตแต่กลับทำเพื่อจะรักษา "หน้า" เอาไว้ในทางสังคมมากแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น (คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ ,สำนักงาน 2518 : 203-204) ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวนาเห็นความสำคัญของ "หน้า" มากกว่าจะเพิ่มผลผลิตให้ตนเอง , ดังที่ ระคม เศรษฐีธร กล่าวไว้ในบทความเรื่อง "ค่านิยมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ" ว่า คนไทยเป็นอันมากนิยมจิตตีสี่ต่าง ๆ ให้ใหญ่โตเพื่อความมีหน้ามีตาของเขา ของงาน ของญาติพี่น้อง แม้กำลังเงินจะไม่มีก็สู้สุดสัาห์ไปกู้หนี้ยืมสินเขามา เป็นการรักษาดำแหน่งทางสังคมมิให้ตกต่ำ การทำบุญเกินกำลังก็มีพฤติการณ์คล้ายการจัดงานพิธีเกินกำลัง นอกจากจะเป็นการโอ้อวดกันแล้วยังเป็นการหวังผลตอบแทนในชาติหน้า เป็นความผิดที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อผิดในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด ผสมกับความเชื่อในกฎแห่งกรรม คนไทยเชื่อว่ากรรมใดที่

ทำไปแล้วย่อมได้รับการตอบสนองไม่ในชาตินี้ก็ในชาติหน้า ดังนั้นการทำบุญซึ่งถือว่าเป็นความดี จะต้องให้ผลตอบแทนในทางที่ดีแน่นอน ไม่เวลาใดก็เวลาหนึ่ง การทำบุญจึงเสมือนการสะสมทุนในชาตินี้ เพื่อจะได้ผลในชาติหน้า (ถ้าชาตินี้ยังไม่ได้ผลตอบแทน) ด้วยเหตุนี้ คนจนเป็นจำนวนมากจึงขมกั้เขม่นในการจับจ่ายเพื่อการทำบุญเป็นการใหญ่ โดยไม่กลัวความจน เพราะถึงอย่างไรก็จนอยู่แล้ว ตัวอย่างเช่น กรอบครัวชนบทในสันปอง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จ่ายเงินเพื่อทำบุญเสีย 55% ของรายได้ประจำปีของครอบครัว (สุพิตรา สุภาพ 2520 : 20-21)

นอกจากนี้ ระดม เศรษฐีธร ยังได้สรุปลักษณะของคนไทยที่เป็นตัวขวางในการพัฒนาเศรษฐกิจชนบทไว้ 3 ประการ คือ

1. รักสนุก ถือสนุกไม่ถูกเวลา สถานการณ์และขนาด จนบางครั้งทำให้ขาดความตั้งใจจริงและจริงจังในการปฏิบัติงาน

2. รักเครื่องทองและเพชรพลอย ซึ่งนิยมใช้ประดับประดาร่างกาย โดยเฉพาะสาวนาที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและมีความต้องการเพชรพลอยนี้เพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อย ๆ

3. การจัดงานพิธีและการทำบุญเกินกำลังแทนที่จะนำเงินไปปรับปรุงพัฒนาการอาชีพของตนให้ดียิ่งขึ้น

ทั้ง 3 ประการนี้นับเป็นการใช้เงินที่ไม่ถูกหลักอะไรทั้งนั้น ไม่ว่าหลักเศรษฐกิจ หลักสังคม หรือหลักศาสนาและความเป็นจริง ทำให้คนจนต้องมีความยากจนอยู่ต่อไป โดยไม่มีโอกาสลืมตาอ้าปากได้ และทำให้บุคคลอีกจำนวนมากที่มีโอกาสจะก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ต้องพลาดโอกาสอันดีเสีย เพราะการใช้จ่ายเงินที่ไม่ถูกต้อง เงินที่ใช้ไม่ถูกทางนี้มีจำนวนมาก อาจนำไปใช้พัฒนาเศรษฐกิจทั้งส่วนตัวและประเทศชาติได้อย่างดี (อานนท์ อากาภิรม 2514 : 157)

ดิเรก ฤกษ์สำราญ กล่าวไว้ว่า อันที่จริงไม่ควรจะพูดว่าเกษตรกรไทยเท่านั้นที่ฟุ่มเฟือย เพราะคนไทยฟุ่มเฟือยทั้งประเทศ จะเห็นว่าเรามีพิธีหลายอย่างที่แสดงออกให้เห็นชัดๆ เช่น ขอมือกินมือ เพื่อนำเงินไปใช้จ่ายงานต่าง ๆ โตแก่งานชวชนาก งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ ซึ่งเป็นความฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น คำนิยมดังกล่าว ควรจะยกเลิกเสียที (ดิเรก ฤกษ์สำราญ 2519 : 30)

จะเห็นว่าความคาดหวังเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมไทยนั้น แสดงออกได้ในหลาย ๆ ทาง เช่น การจัดงานทำบุญ ฯลฯ และเกี่ยวข้องกับการใช้เงินหรือทรัพย์สินอื่น คนที่มีเงินหรือทรัพย์สินมาก ย่อมมีโอกาสแสดงออกทางนี้ได้มากกว่าคนที่ไม่มีเงินหรือมีทรัพย์สินน้อย และบางส่วนพฤติกรรมทำนองนี้มีลักษณะเป็นการคาดหวังเกินความสามารถ (rising expectation) ซึ่งส่งผลต่อระดับความสนใจในความแตกต่างฐานะทางสังคม ตามปริมาณของโอกาสทางเศรษฐกิจ อันนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าฐานะเฟ้อ (status inflation) (จิตยา สุวรรณะชญ 2523 : 27) ดังนั้นชาวนาน่าสนใจซึ่งมีโอกาสทำการเพาะปลูกหรือใช้เวลาประกอบกิจการต่าง ๆ น้อยกว่าชาวนาเขตชลประทาน ก็น่าจะมีเงินหรือทรัพย์สินที่ส่งเสริมพฤติกรรมเรื่อง "หน้า" น้อยกว่า จึงน่าจะศึกษาความคาดหวังเรื่องนี้ของชาวนาทั้งสองกลุ่ม

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาวะทางสังคมทั้งหมดนี้ พอจะชี้ให้เห็นภาวะทางสังคมของคนชนบทพอสมควร ผลการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการใช้น้ำชลประทานจะส่งผลให้ภาวะทางสังคมของชาวนาทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร จึงเป็นเรื่องที่จะทำการวิจัยต่อไป

วิธีดำเนินการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เลือกเอาครอบครัวชาวนา 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งเป็นชาวนาชลประทานในหมู่บ้านพระค้อ ตำบลพระลับ ซึ่งทำนา โดยอาศัยน้ำจากระบบชลประทานโครงการชลประทานหนองหวาย อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นชาวนาน้ำฝน ในหมู่บ้านโนนทูน ตำบลเมืองเก่า ทำนาโดยอาศัยน้ำฝน ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มเอาชาวนาชลประทานและชาวนาน้ำฝน จากหมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างทั้งสองหมู่บ้าน ๆ ละ 50 ครอบครัว โดยตั้งเกณฑ์ พิจารณาว่า ถ้าเป็นชาวนาชลประทานจะต้องรับน้ำจากโครงการชลประทาน หนองหวายมาใช้ในการเพาะปลูก ปลูกข้าวทั้งนาปี น้ำปรัง และใช้รถไถนา เตรียมพื้นที่เพาะปลูก ส่วนชาวนาน้ำฝน ต้องเป็นชาวนาที่ทำนาปี อาศัยน้ำฝน และใช้วัวหรือความไถนาเตรียมพื้นที่เพาะปลูก

หมู่บ้านพระค้อ สุ่มจากการสอบถามผู้ใหญ่บ้านว่าครอบครัวใดบ้างที่ เขาเกณฑ์ตามที่ตั้งไว้ และผู้วิจัยสอบถามหัวหน้าครอบครัวแต่ละคนอีกทีหนึ่งว่า เขาเกณฑ์หรือไม่ ถ้าใช่ก็ทำการสัมภาษณ์ เดินสุ่มสัมภาษณ์ตามเส้นทางภายใน หมู่บ้านอย่างนี้ จนครบ 50 ครอบครัว

หมู่บ้านโนนทูน เนื่องจากหมู่บ้านนี้ประชากรประกอบอาชีพหลายชนิด กว่าหมู่บ้านพระค้อ ผู้วิจัยได้ขอความช่วยเหลือให้ผู้ใหญ่บ้านเดินนำตามเส้นทาง ภายในหมู่บ้าน เลือกสุ่มเอาครอบครัวชาวนาตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แล้วทำการ สัมภาษณ์ ทำอย่างนี้เรื่อย ๆ จนครบ 50 ครอบครัว

รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 100 ครอบครัว

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. ใช้แบบสัมภาษณ์ซึ่งสร้างขึ้นตามจุดมุ่งหมายและตัวแปรที่ศึกษา
2. ใช้การสังเกต
3. ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ศึกษา

วิธีการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้

1. การรวบรวมข้อมูลประกอบการวางแผนการวิจัย

เป็นการรวบรวมรายละเอียดจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) ผู้ให้ข้อมูลทั้งสองหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ทางการเกษตร ซึ่งรับผิดชอบหมู่บ้านนี้โดยตรง พร้อมกับออกไปสังเกตสนามจริงเป็นการส่วนตัว 3 ครั้ง เพื่อสังเกตการณ์สภาพทั่วไปทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน คือ ครั้งที่ 1 - 2 ที่หมู่บ้านพระคือ เมื่อ 24 เมษายน และ 13 สิงหาคม 2522 ตามลำดับ และครั้งที่ 3 ที่หมู่บ้านโนนตุน เมื่อ 14 สิงหาคม 2522 นำข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้มาทำการศึกษาและวางแผนการวิจัย

2. การรวบรวมข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศึกษาโดยตรง

ได้ออกสำรวจภาคสนามเมื่อ 14 - 28 ตุลาคม 2522 โดยออกไปสัมภาษณ์ที่หมู่บ้านพระคือนก่อนแล้วจึงมาสัมภาษณ์ที่หมู่บ้านโนนตุน แบ่งขั้นตอนการปฏิบัติเป็น 2 ขั้นตอน คือ

2.1 นำหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อขออนุญาตและความร่วมมือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น ในการออกสัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้านตัวอย่าง

2.2 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว ออกสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยเหลือ 1 คน ซึ่งเป็นนักศึกษาวิทยาลัยครูเลย วิชาเอกสังคมศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้นำมาจัดกระทำและการวิเคราะห์ดังนี้

1. แยกแยะข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามตัวแปรที่ศึกษาและจัดรวมคะแนนในแต่ละตัวแปร ของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคนในทั้งสองหมู่บ้าน

2. หาค่าสถิติพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ คือ ความถูกต้องของการอภิปรายผลการศึกษา

3. ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวน เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชานาทั้งสองกลุ่ม เพื่อทดสอบสมมติฐานแต่ละข้อโดยใช้การทดสอบแบบเอฟ (F-test) ชนิดการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One way analysis of Variance) ทั้งนี้ ผู้วิจัยทำการคิดเองด้วยเครื่องคิดเลข (calculator)

4. นำผลการวิเคราะห์ทางสถิติมาแปลความหมาย คือ ความ อภิปรายผลและสรุปผลเชิงภูมิศาสตร์

การตรวจสอบผลการวิเคราะห์

เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 แล้ว ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างใหม่อีกสองกลุ่ม โดยเลือกเอาชานาบ้านน้ำชลประทาน หมู่บ้านศิลา และชานาaronน้ำฝน หมู่บ้านหนองกระนวน เขตอำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อใช้ตรวจสอบผลการวิเคราะห์วิธีการต่างๆ เหมือนกับการวิเคราะห์ในครั้งแรก

บทที่ 4

ผลของการวิจัย

ผลของการวิจัยศึกษาเปรียบเทียบภาวะทางสังคมบางประการระหว่าง
ชาวนารับนำชลประทานและชาวนารอนำฝน ครั้งนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้
คือ

ตอนที่ 1 เปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

ตอนที่ 2 เปรียบเทียบระบบการจัดเวลาในการทำงาน

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลาง

ตอนที่ 4 เปรียบเทียบความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
s^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนน
s	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ss	แทน	ความแปรปรวนยกกำลังสอง
MS	แทน	ความแปรปรวนเฉลี่ยยกกำลังสอง
df	แทน	อัตราความเป็นอิสระ (degree of freedom)
F	แทน	F-test distribution

ตอนที่ 1 เปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

จากรายการต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งแสดงถึงความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาแต่ละกลุ่ม (ดังภาคผนวก) ให้ค่าคะแนนตอบรับเป็น 1 คะแนน ตอบปฏิเสธเป็น 0 คะแนน นำคะแนนเหล่านี้ไปหาค่าสถิติพื้นฐาน และทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม 2 กลุ่ม ใดดังนี้

ตาราง 1 ค่าสถิติพื้นฐานเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม

ข้อ	รายการ	ชาวนารับน้ำชลประทาน			ชาวนารอน้ำฝน		
		$\bar{X}$	S	S^2	$\bar{X}$	S	S^2
1	การเกษตรเป็นงานอิสระและต้องใช้เวลาความสามารถสูง	0.96	0.20	0.04	1.00	0	0
2	เกษตรกรควรสนใจความรู้ใหม่ ๆ ที่เจ้าหน้าที่แนะนำอยู่เสมอ	0.98	0.14	0.02	0.98	0.14	0.02
3	ตั้งใจจะให้ลูกเรียนทางเกษตรเพื่อนำความรู้ขึ้นมาช่วยเหลือในการประกอบการเกษตรให้ได้ผลมากขึ้น	0.64	0.48	0.23	0.64	0.48	0.23
4	คิดจะปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงอยู่ตลอดเวลา	0.98	0.14	0.02	1.00	0	0
5	ต้องการให้มีการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในหมู่บ้านของท่านหรือไม่	0.94	0.24	0.06	0.98	0.14	0.02
6	ถ้ามีการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในหมู่บ้านท่านจะไปรับการอบรมนั้นหรือไม่	0.96	0.02	0.04	0.98	0.14	0.02

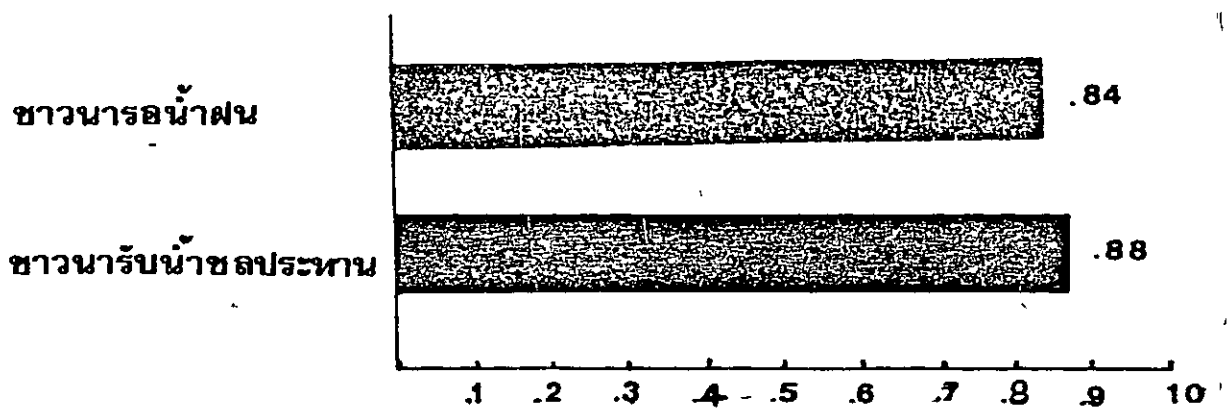
ตาราง ๑ (ต่อ)

ข้อที่	รายการ	ชาว ารรับน้ำชลประทาน			ชาว ารอน้ำฝน		
		$\bar{X}$	S	S ²	$\bar{X}$	S	S ²
7	ถามการอบรมหรือแนะนำความรู้ เกี่ยวกับการเกษตรในอำเภอหรือจัง หวัดท่านจะไปรับการอบรมนี้หรือไม่	0.76	0.43	0.19	0.71	0.43	0.19
8	คิดจะไปทัศนศึกษาเพื่อดูงานด้านการ เกษตรในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ได้รับความ สำเร็จมาแล้วหรือไม่	0.84	0.37	0.14	0.80	0.40	0.16
9	ท่านพึงวิญญูเกี่ยวกับรายการความรู้ ทางการเกษตรหรือไม่	0.96	0.20	0.04	0.92	0.27	0.07
10	เมื่อมีปัญหาก็ยากกับการเกษตรท่าน ได้ไปติดต่อกขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ การเกษตรหรือไม่	0.76	0.43	0.19	0.38	0.49	0.24
11	ตั้งแต่เริ่มทำการเกษตรมาจนถึงปัจจุบัน รู้สึกพอใจซึ่งเกษตรกรรมหรือไม่	0.76	0.20	0.04	0.82	0.33	0.11

จากตาราง 1 จะเห็นว่าค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความแปรปรวน
ของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมในรายการแต่ละข้อ ตั้งแต่ข้อ 1 - 11 ของว่าวนา
ทั้งสองกลุ่มมีความใกล้เคียงกัน ยกเว้นข้อที่ 10 เกี่ยวกับ การไปขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่
ทางการเกษตร เมื่อเกิดปัญหาทางการเกษตร ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่า
ความแปรปรวนของชาว ารรับน้ำชลประทาน เท่ากับ 0.76 , 0.43 และ 0.19 ตาม
ลำดับ ส่วนค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าความแปรปรวนของชาว ารอน้ำฝน

เท่ากับ 0.38, 0.49 และ 0.24 ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างกันมากคือ ชาวนารับน้ำชลประทานไปขอคำแนะนำมากกว่า อาจจะเป็นเพราะว่าชาวเขื่อนน้ำฝนจะรู้สึกลัวเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรเป็นเจ้านาย มีเกียรติสูงและเขตนํ้าฝนนั้นปกติแล้วจะมีเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรไปเยี่ยมเยียนน้อยกว่าเขตชลประทาน ความคุ้นเคยมีน้อยหรือไม่เลย ชาวนาจึงไม่ค่อยกล้าเข้าไปขอคำแนะนำ คำปรึกษา ส่วนชาวนารับน้ำชลประทานนั้น โอกาสที่จะพบปะแลกเปลี่ยนความรู้กับเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรมีอยู่เสมอ ความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่มีมากกว่า จึงกล้าที่จะไปขอคำปรึกษามากกว่า

เมื่อนำค่าของคะแนนในรายการแต่ละข้อ จากข้อ 1 - 11 มารวมกัน แล้วหาค่าเฉลี่ยของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมโดยส่วนรวม เปรียบเทียบความแตกต่างด้วยกราฟแท่งดังนี้

ภาพประกอบ 1 ค่าเฉลี่ยความสนใจอาชีพเกษตร

เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาทั้งสองกลุ่ม จะมีความแตกต่างกันหรือไม่แตกต่างกันจริงหรือไม่ จึงนำคะแนนที่ได้ไปทดสอบความแปรปรวน ปรากฏดังตาราง

ตาราง 2 ทดสอบความแปรปรวนของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	6.76	6.76	2.2390158*
ภายในกลุ่ม	98	295.88	3.01918	
รวมทั้งหมด	99	302.64		

$$F(\alpha = 0.05, df = 1, 98) = 3.94$$

* มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวน จากตาราง 2 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านพระคือ ไม่ทำให้ชาวนาหมู่บ้านนี้มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมแตกต่างไปจากชาวนารอน้ำฝนหมู่บ้านโนนตุน ความแปรปรวนระหว่างกลุ่มมีค่าน้อย แสดงว่า การกระจายของข้อมูล ที่ได้น้อย หรือข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาทั้งสองกลุ่ม มีความใกล้เคียงกันและเมื่อพิจารณาค่าความแปรปรวนภายในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มของชาวนาแต่ละคนมีความใกล้เคียงกัน อาจจะเป็นเพราะว่าชาวนาทั้งสองกลุ่มรู้สึกว่าการรู้ความเข้าใจในอาชีพเกษตรกรรมเป็นสิ่งจำเป็นขั้นเรื่อย ๆ โดยที่ชาวนาได้ับ

ประสบการณ์เกี่ยวกับความล้มเหลวของการเกษตรมาก่อน เช่น ดินเลว ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคหรือศัตรูพืชต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งหากไม่มีความรู้ความเข้าใจแล้ว การประกอบอาชีพก็ไม่ประสบความสำเร็จ จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยในเรื่องนี้สังเกตได้ว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความกระตือรือร้นที่จะตอบและกล่าวยกย่องความล้มเหลวต่าง ๆ จากการทำนาของตนเอง เช่น ทำนาไม่ไคผล น้ำไม่เพียงพอ ราคายูและยาฆ่าแมลงสูงขึ้น ฯลฯ

ชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านพระค้อ แม้ว่าจะมีน้ำในการเพาะปลูก แต่ก็ไม่เพียงพอ หรือบางครั้งมีน้ำเพียงพอ แต่มาตรฐานความรู้ยังต่ำ ไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองเพื่อใช้ในโอกาสที่ได้รับให้ได้ประโยชน์เต็มที่ แต่กลับมีปัญหาต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เช่น รู้สึกว่า การทำนาปรังต้องเอาใจใส่มากเกินไป ต้องเสียเงินลงทุนสูง ฐานะไม่ดีขึ้น ไม่ต้องลงทุนอะไรมากนัก ฯลฯ

เมื่อไม่กล้าทุ่มเทเวลาไปเอาใจใส่หรือไม่กล้าลงทุน - ผลที่ได้รับก็น้อย ไม่เหมือนตามที่ตนคิดว่าจะได้รับ จึงรู้สึกผิดหวัง จาชาวนาส่วนใหญ่รู้สึกว่าการทำนาปรังไคผลไม่ดีเท่านาปีซึ่งลงทุนเงินและเวลาน้อยกว่ามาก แต่ขณะเดียวกันเมื่อมีโอกาสทำนาปรังกลับได้รับความผิดหวังหรือความล้มเหลว จึงทำให้ชาวนารู้สึกว่าน่าจะไปสนใจคำแนะนำต่าง ๆ จากเจ้าหน้าที่หรือว่าไปดูที่อื่น ๆ ที่เขาทำไคผลสำเร็จหรือโอกาสอื่น ๆ ที่จะทำให้ตนเองได้รับความรู้มาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว

ชาวนารอนำในหมู่บ้านโนนตุ่ม ในอดีตที่ผ่านมา ชาวนาประสบปัญหาหลายอย่างเกี่ยวกับการทำนา เช่น โรคเกิดกับต้นข้าวมากชนิด บางโรคไม่มีตัวยาขายในตลาด ต้องรอเฝ้าจากเจ้าหน้าที่ทางเกษตรโดยตรง บางครั้งเกิดโรคใหม่ ซึ่งเจ้าหน้าที่แก้ปัญหาอะไรไม่ได้และเจ้าหน้าที่หลอกลวงชาวนาเสียเอง เช่น ผู้ให้คำแนะนำว่า เจ้าหน้าที่ได้ไปเก็บเงินค่าเมล็ดพันธุ์และปุ๋ยไปแล้วบอกว่าจะเอาเมล็ดพันธุ์และปุ๋ยให้ทีหลัง แต่กลับไม่เอาไปให้และเฉยเสียพอไปทวงหรือตักเตือนก็ถูกเจ้าหน้าที่ผัดผ่อนหรือชู้ตะคอก ประสบการณ์เหล่านี้ อาจจะทำให้ชาวนารู้สึกว่าความรู้ ความเข้าใจต่าง ๆ ทางการเกษตรกรรม เพื่อที่จะไคผลหรือปรับปรุงสภาพการอาชีพของตนให้ได้ผลมากขึ้น และยึดเป็นอาชีพที่มั่นคงได้

อีกประการหนึ่งอาจจะเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวนาต้องกระตือรือร้นที่จะสนใจในอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น คือ สภาพชนบทโดยทั่วไปในสองหมู่บ้านนี้ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระดัิความเป็นอยู่ในเมือง ชาวนามีความต้องการที่จะสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ แบบเมือง แต่จะประกอบอาชีพอย่างคนในเมืองนั้นไม่ได้ นอกจากไปรับจ้างเป็นกรรมกร ซึ่งรับภาวะทางเศรษฐกิจในเมืองไม่ไหว ดังนั้นการทำการเกษตรจึงเป็นหนทางเดียวที่จะซื้อสิ่งต่าง ๆ อย่างคนในเมือง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเสียง รถ ฯลฯ ได้ จึงต้องสนใจในอาชีพเกษตรกรรมเพื่อหาทางทำการเกษตรให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น นอกจากเพื่อการกินอยู่ประจำวันแล้วก็เพื่อในได้ผลผลิตเหลือขายซื้อสิ่งของต่างๆ ที่ต้องการได้

ตอนที่ 2 เปรียบเทียบระบบการจัดเวลาในการทำงานหรือการใช้เวลาในการทำงาน

การศึกษาเกี่ยวกับการใช้เวลาในการทำงานครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงการใช้เวลาในการทำงานของชาวนาตลอดปีว่า ชาวนาได้ใช้เวลาไปทำอะไรบ้าง จากงานชนิดต่างๆ ที่สัมภาษณ์มาทั้งหมด มาแยกออกเป็นชนิด ๆ ได้เป็น 3 ชนิดใหญ่ ๆ คือ การทำนา การทำงานอื่น ๆ หลังจากทำนาแล้ว และการจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เฉพาะงานอื่นนั้นยังแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ ที่เกี่ยวกับการเกษตร การหัตถกรรมในครัวเรือนและที่เกี่ยวกับงานกรรมกรรับจ้างหรือค้าขาย

ตาราง 3 เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานของคนงานหนึ่งคนในหนึ่งปี ระหว่างชาวนา
รับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน

ชาวนา	งาน			
	ทำนา	งานอื่น ๆ	จับปลาตามแหล่งน้ำ	รวม
รับน้ำชลประทาน	140.74	359.52	104.19	604.45
(พระค้อ)	(23.28)	(59.48)	(17.24)	(100)
รอน้ำฝน	98.72	331.25	125.14	555.11
(โนนคูน)	(17.78)	(59.67)	(22.55)	(100)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บเป็นเปอร์เซ็นต์ของชั่วโมงการทำงานในแต่ละกลุ่ม

จากตาราง 3 ปรากฏว่าชาวนาที่รับน้ำชลประทานหนึ่งคนในเวลาหนึ่งปี ใช้
เวลาทำงานเท่ากับ 604.45 ชั่วโมง เป็นเวลาทำนา 140.74 ชั่วโมง ทำงานอื่น ๆ
359.52 ชั่วโมง ส่วนชาวนาที่รอน้ำฝนในอัตราส่วนเท่ากัน ใช้เวลาทำงานเท่ากับ
555.11 ชั่วโมง เป็นเวลาทำงาน 98.72 ชั่วโมง ทำงานอื่น ๆ 331.25 ชั่วโมง
และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 125.14 ชั่วโมง

ตาราง 4 เปรียบเทียบจำนวนวันในการทำงานของชาวนาหนึ่งคนในปี ระหว่าง
ชาวนารับน้ำชลประทาน และชาวนารอน้ำฝน

ชาวนา	งาน			
	ทำนา	งานอื่น ๆ	จับปลาตามแหล่งน้ำ	รวม
รับน้ำชลประทาน (พระค้อ)	17.59	44.94	13.02	75.56
รอน้ำฝน (โนนตูม)	12.34	41.41	15.64	69.39

จากตาราง 4 เมื่อนำจำนวนชั่วโมงการทำงานทั้งหมดในตาราง 4 มาคิดเป็นจำนวนวันเพื่อดูว่าในปีหนึ่ง ชาวนาทำงานจริง ๆ กี่วัน โดยถือว่า 8 ชั่วโมงเท่ากับ 1 วัน เป็นหลักมาตรฐานสากล ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานใช้เวลาเท่ากับ 75.56 วัน เป็นเวลาทำนา 17.59 วัน ทำงานอื่น ๆ 44.94 วัน และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 13.02 วัน ส่วนชาวนารอน้ำฝน ใช้เวลาทั้งหมด 69.39 วัน เป็นเวลาทำนา 12.34 วัน ทำงานอื่น ๆ 41.41 วัน และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 15.64 วัน

ตาราง 5 เปรียบเทียบร้อยละของชั่วโมงทำงานของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่งปี ระหว่าง
ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนา رونำฝน คัดเทียบจากจำนวนชั่วโมง
การทำงานทั้งหมด (2400 ชั่วโมง)

ชาวนา	งาน			
	ทำนา	งานอื่น ๆ	จับปลาตามแหล่งน้ำ	รวม
รับน้ำชลประทาน (ระเคือ)	5.86	14.98	4.34	24.18
รอนำฝน (โนนตุน)	4.11	13.80	5.21	23.12

จากตาราง 5 นำเอาจำนวนชั่วโมงการทำงานทั้งหมดจากตาราง 4 มาเปรียบเทียบเป็นร้อยละของชั่วโมงการทำงานทั้งหมดในหนึ่งปี ซึ่งตามมาตรฐานสากลถือว่า คน ๆ หนึ่งจะต้องใช้เวลาทำงานเป็นเวลา 2400 ชั่วโมง จึงจะถือว่าได้ใช้เวลาเต็มที่ (Utility Time) ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานใช้เวลาร้อยละ 24.18 ชั่วโมงการทำงานทั้งหมดเป็นเวลาทำนาร้อยละ 5.86 ทำงานอื่น ๆ ร้อยละ 14.98 และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ร้อยละ 4.34 ส่วนชาวนา رونำฝนใช้เวลาร้อยละ 23.12 ของชั่วโมงการทำงานทั้งหมด เป็นเวลาทำนาร้อยละ 4.11 ทำงานอื่น ๆ ร้อยละ 13.80 และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติร้อยละ 5.21

ตาราง 6 เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานในการทำงานอื่น ๆ ของชาวนาหนึ่งคนในรอบ
หนึ่งปี ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ

งานอื่น ๆ	ชาวนา	
	รับน้ำชลประทาน	รอน้ำฝน
1. ที่เกี่ยวกับการเกษตร	208.74(58.06)	87.97(26.57)
1.1 ปลุกผักสวนครัว	-	1.8(0.54)
1.2 ปลุกผักถาขาย	134.97(37.54)	12.0 (3.62)
1.3 เลี้ยงเป็ด ไก่	40.91(11.38)	42.45(12.82)
1.4 เลี้ยงปลา	8.94(2.49)	11.76(3.56)
1.5 เลี้ยงหมี	15.84(4.40)	13.44(4.06)
1.6 ทำสวนทำไร่	-	6.52(1.97)
1.7 รับจ้างไถนา ตำนา	2.4(0.67)	-
1.8 รับจ้างปักดำ, เก็บเกี่ยว	5.68(1.58)	-
2. ที่เกี่ยวกับกิจกรรมในครัวเรือน	35.66(9.92)	17.23(5.19)
2.1 ทอเสื่อ	22.31(6.20)	14.26(4.30)
2.2 ทอผ้า	10.02(2.79)	2.2(0.66)
2.3 จักสาน	3.33(0.93)	0.77(0.23)
3. ที่เกี่ยวกับงานกรรมกรรับจ้างหรือ ค้าขาย	111.52(32.02)	226.05(68.24)
3.1 ค้าขาย	43.20(12.02)	-
3.2 ก่อสร้าง	57.68(16.04)	195.81(59.11)
3.3 โรงงาน	7.04(1.92)	23.04(6.96)
3.4 ขับรถสามล้อ	3.6(1.00)	-
3.5 ขับรถยนต์หรือรถตุ๊ก	3.6(1.00)	7.2(2.17)
รวม	359.52(100)	331.25(100)

จากตาราง 6 เมื่อพิจารณาเฉพาะงานอื่น ๆ ที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มทำ โดยใช้เวลาที่เหลือจากฤดูกาลทำนาหรือคำนวณกับการทำนา ปรากฏว่าชาวนาบ้านน้ำชลประทานใช้เวลาทำงานเกี่ยวกับการเกษตร 208.74 ชั่วโมง เกี่ยวกับหัตถกรรมในครัวเรือน 35.66 ชั่วโมง และเกี่ยวกับงานกรรมกรรับจ้างหรือค้าขาย 111.52 ชั่วโมง ส่วนชาวนาบ้านน้ำฝน ใช้เวลาเกี่ยวกับการเกษตร 87.97 ชั่วโมง เกี่ยวกับหัตถกรรมในครัวเรือน 17.23 ชั่วโมง และเกี่ยวกับงานกรรมกรรับจ้างหรือค้าขาย 226.605 ชั่วโมง

เมื่อรวมชนิดของงานทั้งหมดที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มทำ ปรากฏว่า ชาวนาบ้านน้ำชลประทานทำงาน 17 ชนิด ส่วนชาวนาบ้านน้ำฝนทำงาน 14 ชนิด จากงานทั้งหมด 18 ชนิด ได้แก่ ทำนาปี ทำนาปรัง ปลูกลูกค้าขาย ปลูกลูกสวนครัว เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู ทำสวนทำไร่ รับจ้างไถนา รับจ้างปักดำ เก็บเกี่ยว ทอเสื่อ จักสาน ทอผ้า ถวาย ก่อสร้าง โรงงาน ขั้วสามล้อ ขั้วรถยนต์ หรือรถตุ๊ก การปลูกลูกสวนครัวและทำสวนทำไร่จะไม่มีปรากฏในกลุ่มชาวนาบ้านน้ำฝน นอกจาก หัวหอม ผักกาดขาวและผักกาดเขียว ที่เขาปลูกเพื่อการค้า ส่วนชาวนาบ้านน้ำฝน จะไม่มีงานรับจ้างไถนา ปักดำ และเก็บเกี่ยวค้าขาย และขั้วสามล้อ โดยสรุปจากตาราง 3 - 7 จะเห็นว่า

1. ชาวนาบ้านน้ำชลประทานใช้เวลาทำงานเต็มที่กว่าชาวนาบ้านน้ำฝน โดยจะใช้เวลาทำนาและทำงานอื่น ๆ สูงกว่า เพราะมีการทำนาสองครั้งและงานอื่น ๆ อีก 14 ชนิด และยังใช้เวลาส่วนหนึ่งไปจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติอีก ส่วนชาวนาบ้านน้ำฝนทำนาครั้งเดียว และทำงานอื่นอีก 12 ชนิด

2. การจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่ง ที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มตัวอย่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม ชาวนาจะใช้เวลาเที่ยวเดินหาปลา

ตามแหล่งน้ำต่าง ๆ จุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นอาหารในแต่ละวัน จุดมุ่งหมายรองลงมาหากได้ปลามากก็นำไปขายที่ตลาดภายในหมู่บ้านหรือในเมือง ในการจับปลาแต่ละครั้งอาจจะได้มากหรือน้อยหรือไม่ได้เลย ไม่มีกฎเกณฑ์อะไรตายตัว ขึ้นอยู่กับโอกาสหรือจังหวะว่าธรรมชาติจะเอื้ออำนวยมากแค่ไหน ชาวนาทั้งสองกลุ่มใช้เวลาเพื่อการนี้อยู่ในชั้นสูงมาก ชาวนาرونำฝนใช้เวลาเพื่อกิจกรรมประเภทนี้มากกว่าชาวนารับน้ำชลประทาน และมากกว่าการทำนา แต่เวลาที่ใช้ไปจับปลานี้ส่วนหนึ่งเป็นเวลากลางคืนด้วย

3. การใช้เวลาไปทำงานอื่น ๆ นั้น ชาวนารับน้ำชลประทานจะใช้เวลากับงานที่เกี่ยวกับการเกษตรมากที่สุด โดยเฉพาะการปลูกผักเพื่อค้าขาย ซึ่งใช้เวลาถึง 134.97 ชั่วโมง ต่อปี จากการสังเกตและสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า การปลูกผักของชาวนากลุ่มนี้ จะทำกันตลอดทั้งปี ใช้เวลาเป็นสองลักษณะคือ ลักษณะหนึ่ง ทำควบคู่กับการทำนาหรืองานอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตร ใช้เวลาตอนเช้าและตอนเย็นก่อนไปทำงานในไร่นาและก่อนเข้านาน อีกลักษณะหนึ่ง ใช้เวลาหลังจากเสร็จการทำนา จะใช้เวลาอยู่กับแปลงผักเกือบตลอดทั้งวัน แปลงผักที่ปลูกก็มี 2 แบบ เหมือนกัน คือ แบบหนึ่งมีที่ดินแยกไว้ต่างหาก ใช้สำหรับปลูกผักอย่างเดียว อีกแบบหนึ่งจะใช้ที่ดินเล็ก ๆ ใกล้เคียงกับแปลงปลูกข้าว ผักที่ปลูกมี 3 ชนิด ซึ่งเป็นผักที่ใช้เวลาปลูกน้อย ประมาณ 1 - 2 เดือน จึงจะถอนส่งตลาด ได้แก่ หอมหรือหอมแดง ผักกาดขาวและผักกาดเขียว

ชาวนาرونำฝนจะใช้เวลาเกี่ยวกับงานกรรมกรรับจ้างหรือค้าขายมากกว่างานเกษตรหรืองานหัตถกรรม โดยจะใช้เวลาก่อสร้างมากที่สุดเท่ากับ 195.81 ชั่วโมง ต่อปี มากกว่าชาวนารับน้ำชลประทานถึง 2 เท่า อาจจะเป็นเพราะว่า ชาตนาใน การเพาะปลูก แต่อยู่ไกลเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ สองข้างทางถนนมิตรภาพ และจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการพบว่า ชาวนาرونำฝนหมู่บ้านโนนตุ่นส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ดินเขาทำกิน ผลผลิตแต่ละปีน้อยเพราะน้ำไม่เพียงพอ ผลที่ได้ก็ต้องแบ่งให้นายทุนอีกเพื่อเป็นค่าเช่า ที่เหลือเป็นของตนเองจริง ๆ น้อยจึงดิ้นรนหาทางรับจ้างเช่น งานก่อสร้างหรือโรงงานเพื่อหารายได้เพิ่มเติมหรือเสริมอีกทางหนึ่ง

งานที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมในครัวเรือนนั้น ชวนาทั้งสองกลุ่มจะทอเสื่อมากที่สุด โดยใช้เวลาว่าง ๆ หลังจากเสร็จงานชนิดอื่น ๆ ส่วนใหญ่ใช้แรงงานสตรีและเด็ก ๆ วัสดุที่ใช้คือตบือ (กล้วยตบกก) ซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติ จะทอได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่าจะสามารถหาตบือได้มากน้อยเพียงใด เสื่อที่ทอเสร็จแล้วเหลือใช้ก็จะส่งเป็นสินค้า โดยมีเอ็ดมาริมซื้อเป็นครั้งคราว ชวนารับนำชลประทานหมู่บ้านพระคือ ใช้เวลาทอเสื่อมากกว่า คือเมื่อกลับจากไร่นาก่อนเช้านั้นจะไปหาตบือแล้วนำมาแยกออกเป็นเส้น ๆ ขนาดเล็กขอมเป็นสีต่าง ๆ เช่น สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน สีเหลือง สีม่วง ฯลฯ แล้วก็นำไปตากแดดเพื่อใช้ทอเสื่อ วิธีการทอมักจะมีคนทอหนึ่งคนและคนคอยใส่เส้น คือเตรียมไว้เขาเครื่องทออีกหนึ่งคน เสื่อที่ทอเสร็จแล้วก็จะเก็บรวบรวมไว้ส่งตลาดเป็นวง ๆ ทำนองนี้เรื่อยไป

4. ชวนาทั้งสองกลุ่มใช้เวลาไปทำงานอื่น ๆ มากกว่าการทำนาและจับปลา ตามแหล่งน้ำตามธรรมชาติ อาจจะเป็นเพราะว่า เวลาที่ใช้ทำนาจริง ๆ นั้นจะมาก เพราะตอนเตรียมพื้นที่ปักดำและเก็บเกี่ยวเท่านั้น ส่วนช่วงรอให้ต้นข้าวเจริญเติบโตเพื่อรอการเก็บเกี่ยวใช้เวลาอยู่น้อย จะใช้เวลาไปทำงานอื่นมากกว่า เพราะเป็นช่วงที่จะหารายได้เพิ่มได้ จะเอาใจใส่ดูแลไร่นาจริงจึงก็ต่อเมื่อมีโรคหรือศัตรูพืชระบาดเท่านั้น

ชั่วโมงการทำงานทั้งหมดของชวนาหนึ่งคนเมื่อนำมาคิดเป็นร้อยละของจำนวนชั่วโมงที่ใช้เวลาในแต่ละช่วงของจำนวนชั่วโมง ผลปรากฏดังตาราง 7

ตาราง 7 เปรียบเทียบร้อยละของจำนวนชาวนาที่ใช้เวลาในแต่ละช่วงของจำนวนชั่วโมง
ระหว่างชาวนาเริ่มนำชลประทานและชาวนาตอนำฝน

ช่วงของจำนวนชั่วโมง	ชาวนาเริ่มนำชลประทาน		ชาวนาตอนำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
2185 - 2421	2	4	-	-
1946 - 2184	-	-	-	-
1711 - 1947	1	2	-	-
1474 - 1710	1	2	-	-
1237 - 1473	-	-	-	-
1000 - 1236	4	8	-	-
763 - 999	4	8	14	28
526 - 762	8	16	9	18
289 - 525	17	34	17	34
52 - 288	13	26	10	20
รวม	50	100	50	100

จากตาราง 7 ปรากฏว่า ชาวนาเริ่มนำชลประทานร้อยละ 16 ที่ใช้เวลาทำงาน 1,000 ชั่วโมงขึ้นไป คือ ร้อยละ 4 อยู่ช่วง 2185 - 2421 ชั่วโมง ซึ่งใกล้เคียงกับชาวนา ร้อยละ 2 อยู่ช่วง 1711 - 1947 ชั่วโมง ร้อยละ 2 อยู่ช่วง 1474 - 1710 ชั่วโมง และอีกร้อยละ 8 อยู่ช่วง 1000 - 1236 ชั่วโมง นอกนั้นเหลืออีกร้อยละ 34 ใช้เวลาต่ำกว่า 1000 ชั่วโมง ส่วนชาวนาตอนำฝนนั้นไม่มีชาวนาคัดเลยที่ใช้เวลาดัง 1,000 ชั่วโมงในปี มีที่ใช้เวลาสูงสุด ช่วงเวลา 763 - 999 ชั่วโมง มีอยู่ร้อยละ 28 ที่เหลืออีกร้อยละ 72 ใช้เวลาต่ำกว่าช่วงนี้

จากตาราง 3 - 7 จะเห็นว่า ชาวนารับน้ำชลประทานมีการใช้เวลาในการทำงานดีกว่าชาวนารอน้ำฝน เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่าชาวนาทั้งสองกลุ่มใช้เวลาแตกต่างกันจริงหรือไม่ จึงนำจำนวนชั่วโมงทั้งหมดไปทดสอบความแปรปรวน ปรากฏผลตามตาราง 8

ตาราง 8 ทดสอบความแปรปรวนของเวลาที่ใช้ทำงานทั้งหมดในหนึ่งปี ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน

เวลาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	4176825	4176825	21.42
ภายในกลุ่ม	98	194953.46	194996.50	
รวมทั้งหมด	99	23282266		

$$F (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวน ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝนใช้เวลาในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสถิติศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านพระคือ ส่งผลให้ชาวนาในหมู่บ้านนี้ใช้เวลาในการทำงานแตกต่างจากชาวนารอนำฝน หมู่บ้านโนนคูน ค่าของความแปรปรวนระหว่างกลุ่มมีค่าสูง แสดงว่า การกระจายของข้อมูลระหว่างกลุ่มมีค่าสูง จึงมีความแตกต่างกันมาก และเมื่อพิจารณาค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม ก็มีค่าความแปรปรวนสูง แสดงว่า ภายในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ชาวนาแต่ละคนมีการใช้เวลาทำงานสูงต่ำแตกต่างกันไป หมายความว่า แม้ชาวนารับน้ำชลประทานจะมีชั่วโมงการทำงานเฉลี่ยสูงกว่าชาวนารอนำฝนก็จริง แต่ก็ยังมีชาวนารับน้ำชลประทานที่มีชั่วโมงการทำงานต่ำกว่าอยู่ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเหตุผลหลายประการ เช่น

1. ชาวนารับน้ำชลประทานบางคนมีการจ้างแรงงานมากในการทำนา ส่วนชาวนารอนำฝนมีการจ้างน้อยหรือแทบจะไม่มีมีการจ้างมาทำนาเลย และเมื่อคิดถึงจำนวนแรงงานโดยเฉลี่ยที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มว่าจ้างมาทำนา ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานจ้างเฉลี่ย 4.28 คน ชาวนารอนำฝนจ้างเฉลี่ย 0.86 คน การจ้างแรงงานมากกว่าทำให้งานเสร็จเร็วกว่า ชั่วโมงการทำงานจึงน้อยกว่า

2. ชาวนารับน้ำชลประทานใช้รถไถนา ซึ่งสะดวกรวดเร็วกว่าวัวหรือควายที่ใช้อยู่ในเขตรอนำฝน รวมถึงการดูแลรักษาและการเคลื่อนย้าย ทำให้งานเสร็จเร็วกว่าจึงใช้เวลาน้อยกว่า

3. งานต่าง ๆ ที่ชาวนารับน้ำชลประทานทำส่วนมากเป็นงานที่ไม่ต้องออกจากหมู่บ้าน เช่น ส่วนมากเป็นงานการเกษตรและหัตถกรรมในครัวเรือน ดังนั้นการเคลื่อนย้ายตัวเองเพื่อไปทำงานในระยะทางสั้น ไม่ต้องเสียเวลาสูญเสียไปกับการเดินทาง และแม้ว่าชาวนารอนำฝนจะใช้เวลาในการทำงานเฉลี่ยน้อยกว่าชาวนารับน้ำชลประทานก็จริง แต่ก็ยังมีชาวนารอนำฝนที่ใช้เวลาทำงานมากกว่าอยู่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลดังนี้

3.1 นอกจากทำนาแล้ว ลักษณะงานอื่นส่วนใหญ่เป็นงานกรรมกรรับจ้าง โดยเฉพาะการก่อสร้างซึ่งมีนายจ้างคอยควบคุม เข้มงวดเรื่องเวลาเต็มที่ ไม่เหมือนงานการเกษตร ระยะทางจากบ้านไปทำงานค่อนข้างมากเพราะต้องออกจากเขตหมู่บ้าน มีการเปลี่ยนที่ เคลื่อนย้ายบ่อย ๆ จึงเสียเวลามาก

3.2 ที่นาของชาวนารอนำฝนบางครอบครัวอยู่ไกลจากบ้านมาก ต้องเสียเวลาทำงานส่วนหนึ่งเป็นเวลาเดินทางระหว่างบ้านไปตนา

3.3 ชาวนารอนำฝนบางคนมีเนื้อที่ทำนามาก แต่สมาชิกช่วยทำน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับชาวนาคนอื่น ๆ เช่น ชาวนาคนหนึ่งมีตนา 56 ไร่ มีคนทำ 2 คน จึงต้องใช้เวลามากกว่าอีกคนหนึ่งมีตนา 6 ไร่ แต่มีคนช่วยทำ 5 คน ฯลฯ

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลาง

จากรายการต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อถือโชคลางของชาวนาแต่ละกลุ่ม (ถึงภาคผนวก) ให้คาดคะเนแทนคำตอบ รายการที่เชื่อถือ 1 คะแนน ไม่เชื่อถือ 0 คะแนน นำคะแนนเหล่านั้นไปหาค่าสถิติพื้นฐานและทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชาวนา 2 กลุ่ม ได้ดังนี้

ตาราง 9 ค่าสถิติพื้นฐานเปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลางระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม

ข้อ	รายการ	ชาวนารับน้ำชลประทาน			ชาวนารอนำฝน		
		$\bar{X}$	S	S^2	$\bar{X}$	S	S^2
1	การรดน้ำน้จะช่วยรักษาและป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ได้	0.82	0.39	0.15	0.86	0.35	0.12
2	การทำบุญมาก ๆ ผลบุญนั้นจะช่วยเหลือให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น	0.94	0.24	0.06	0.98	0.14	0.02

ตาราง 9 (ต่อ)

ร.ล.	รายการ	ชาวอเมริกันนำส่งประเพณี			ชาวบารอนำฝน		
		$\bar{X}$	σ	S^2	$\bar{X}$	σ	S^2
1	เคยไปซื้อของมาขายแล้ว จากคนตรง						
2	จะตระหนักถึงสิทธิประโยชน์ ๆ	0.10	0.30	0.09	0.10	0.33	0.09
3	เชื่อว่าความประพฤติจะเป็นจริง	0.24	0.43	0.18	0.36	0.48	0.23
4	เชื่อว่าคนนอกเหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์						
5	จะหาวิธีอื่นเป็นไปต่าง ๆ	0.78	0.42	0.17	0.84	0.37	0.14
6	การที่เราทำงานไม่สำเร็จ เรา						
7	จะไม่อำนวย	0.78	0.42	0.17	0.78	0.42	0.17
8	เมื่อเรื่องการวิวาห์ตายเกิดมาก	0.46	0.50	0.25	0.62	0.49	0.24
9	เมื่อถ่วงเรื่องดวงมาก	0.74	0.44	0.20	0.64	0.48	0.23
10	คิดว่าการมีโบสถ์ให้สวยงามสำคัญ	0.98	0.14	0.02	0.96	0.20	0.04
11	คิดว่าการเลี้ยงสัตว์โดยการเลี้ยง						
12	การขังจะทำให้รู้หน้าที่	0	0	0	0	0	0
13	เมื่อถือคำทำนายของหมอดู มาก	0.12	0.33	0.10	0.10	0.30	0.09
14	ถนัดทำงานใหม่ทุกครั้งต้องดูว่า	0.30	0.46	0.21	0.42	0.50	0.25
15	เรื่องการรักษาพยาบาลโดยหมอ						
16	ถนัดงานมาก	0.22	0.42	0.17	0.42	0.50	0.25
17	คิดว่าคำทำนายมีจริง	0.44	0.51	0.25	0.62	0.49	0.24
18	เชื่อว่าประเพณีแต่งงานจะง่าย						
19	แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้	0.24	0.43	0.18	0.24	0.43	0.18
20	เมื่อถือเรื่องการขนานนามจากศาสนา	0.40	0.49	0.24	0.70	0.46	0.21

ตาราง 9 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ชาวมาเลย์มุสลิม			ชาวมาเลย์พุทธ		
		$\bar{X}$	S	S^2	$\bar{X}$	S	S^2
17	เมื่อรู้เรื่องการเกษียณ	0.42	0.50	0.25	0.68	0.47	0.22
18	เมื่อรู้เรื่องหนี้สินและการขาดทุน	0.36	0.48	0.23	0.48	0.50	0.25
19	เมื่อรู้เรื่องคนทรงหรือผี	0.36	0.48	0.23	0.48	0.50	0.25
20	เวลาจะเดินทางไปไหนจะดูแผนที่ ก่อนเสมอ	0.20	0.40	0.16	0.36	0.48	0.23

ในตาราง 9 จะเห็นค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความแปรปรวนเกี่ยวกับความเชื่อหรือความเชื่อของชาวมาเลย์ทั้งสองกลุ่ม มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. ความเชื่อข้อใดข้อหนึ่งที่ชาวมาเลย์ทั้งสองกลุ่มมีความเชื่อเหมือนกันหรือเชื่อเหมือนกัน

ได้แก่

1.1 ความเชื่อที่ว่า การไม่ทำงานไม่สำเร็จเพราะโชกล้มอัมพาต จึง

ชาวมาเลย์ทั้งสองกลุ่มเชื่อค่อนข้างมาก เท่ากับ 0.70

1.2 ความเชื่อว่าการเสี่ยงโชคโดยการพนันจะทำให้ฐานะดีขึ้นทั้งสองกลุ่ม
ไม่เชื่อเลยเท่าใดนัก เท่ากับ 0

1.3 เคยไปขอเลขห่วยเทร่ จากคนทรงหรือพระผู้ศักดิ์สิทธิ์บ่อย ๆ
ทั้งสองกลุ่มมีความเชื่อค่อนข้างน้อย เท่ากับ 0.24

1.4 เชื่อว่าประเพณีแห่ขบวนจะช่วยให้การขาดแคลนน้ำได้ ทั้ง
สองกลุ่มมีความเชื่อค่อนข้างน้อย เท่ากับ 0.24

2. ความเชื่อถือโชคลางที่ชาวนารับน้ำชลประทานเชื่อมากกว่าชาวนารอน้ำฝน คือ

2.1 ความเชื่อเรื่องดวง-ชาวนารับน้ำชลประทาน เท่ากับ 0.74 ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.64

2.2 ความเชื่อว่าการมีโบสถ์ให้โตสวยงามเป็นสิ่งสำคัญ ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.98 ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.96

2.3 เชื่อคำทำนายของหมอดูมาก ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.12 ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.10

3. ความเชื่อถือโชคลางที่ชาวนารอน้ำฝนเชื่อมากกว่าชาวนารับน้ำชลประทาน ได้แก่

3.1 การรตนงานจะป่วยรักษาและปกป้องภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.86 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.82

3.2 เชื่อว่าคนที่ลบลูกอุ้มสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ ได้ ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.84 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.78

3.3 เชื่อการรักษาพยาบาลโดยหมอกกลางบ้านมาก ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.42 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.22

3.4 เชื่อถือเรื่องการขนานศาลกล่าวมาก ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.70 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.40

3.5 เชื่อถือเรื่องการเกณฑ์มาก ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.68 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.42

3.6 เชื่อถือพิธีสะเดาะเคราะห์กันมาก ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.74 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.46

3.7 เชื่อถือเรื่องคนทรงหรือผีมาก ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.48 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.36

3.8 เชื่อว่าความฝันจะต้องเป็นจริง ชาวนารอน้ำฝนเท่ากับ 0.36 ชาวนารับน้ำชลประทานเท่ากับ 0.24

3.9 ก่อนทำงานใหม่ทุกครั้งต้องถูกข่มขืนก่อน ชาวনারুনนำฝนเท่ากับ 0.42
ชาวনারুনนำชลประทานเท่ากับ 0.30

3.10 เวลาจะเดินทางไปไหนจะถูกข่มขืนก่อนเสมอ ชาวনারুনนำฝนเท่ากับ
0.36 ชาวনারুনนำชลประทานเท่ากับ 0.20

3.11 เชื่อว่าการทำบุญมาก ๆ ผลบุญนั้นจะช่วยเหลือให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น
ชาวনারুনนำฝนเท่ากับ 0.98 ชาวনারুনนำชลประทานเท่ากับ 0.94

3.12 เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง ชาวনারুনนำฝนเท่ากับ 0.62 ชาวনারুনนำ
ชลประทานเท่ากับ 0.44

3.13 เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดมาก ชาวনারুনนำฝนเท่ากับ 0.62
ชาวনারুনนำชลประทานเท่ากับ 0.46

จากข้อที่ 1 จะเห็นว่าสิ่งที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มเชื่อกันคือส่วนที่เกี่ยวกับ
โชคลาภ ทางการเงินโดยทางลัด ซึ่งอาจจะโดยการเล่นการพนันหรือไม้ก่เล่นบอร์หวย
ซึ่งชาวนาเชื่อกันอย่างมาก จากการสัมภาษณ์อาจจะไม่สอดคล้องกับสภาพชนบททั่วไป
ที่มีการเล่นการพนัน หวยเบอร์กันอยู่เสมอ ด้วยลักษณะความเชื่อทั้งสองอย่างเกี่ยว
ของกับจริยธรรมในตัวบุคคล ดังนั้นการสัมภาษณ์จึงทำด้วยความลำบากและต้องใช้
เวลานานเพราะหากชาวนาตอบในลักษณะที่มีความเชื่อกัน เรื่องดังกล่าวมาก็เข้าทำนอง
ว่าตนเองไม่ดี ประพฤติตนขัดต่อหลักจริยธรรมหรือศีลธรรมอาจจะถูกตีฉิณินทา อย่างไร
ก็ตาม จะทำการสัมภาษณ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยและผู้ช่วยได้พยายามสร้างสถานการณ์ต่าง ๆ
ขึ้น โดยที่สถานการณ์นั้นไม่เกี่ยวข้องกับผู้ที่สัมภาษณ์โดยตรงแล้วให้เขาตัดสินใจ ซึ่งเชื่อ
ว่าข้อมูลที่ได้นับว่าเชื่อถือได้พอสมควร กรณีที่ถามว่า การเสี่ยงโชคโดยการเล่น
การพนันจะทำให้ฐานะดีขึ้นเป็นประเด็นที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มไม่เชื่อกันเลย เพราะปกติ
การพนันนั้นเล่นอยู่ในหมู่ชาวนาทั่วไป จุดมุ่งหมายในการเล่นอาจจะมีบ้างที่บางคน
หวังจะให้ฐานะดีขึ้น แต่ประสบการณ์ของชาวนาทำให้เขาไม่เชื่อว่าฐานะของเขาจะดีขึ้น
กรณีที่ว่าเคยไปขอเลขหวยเบอร์จากคนทรงและพระผู้ศักดิ์สิทธิ์บ่อย ๆ นั้น ชาวนา

เชื่อก่อนหน้านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชาวนาส่วนใหญ่ เล่นหวยโดยอาศัยตัวเลขจากการสอบถามจากคนอื่น ๆ หรือได้รับข่าวคราวจากคนอื่นในหมู่บ้านว่างวดนี้เลขอะไรหรือได้จากการตีความฝัน หรือบางทีใช้เลขที่บ้าน เลขทะเบียนรถ หรือเลขอื่น ๆ ส่วนกรณีที่ได้ถามว่าเชื่อว่าประเพณีแห่นางแมวจะช่วยแก้ปัญหาคาราคาเข่งน้ำได้ ชาวนาทั้งสองกลุ่มเชื่อก่อนหน้านั้น ทั้งนี้อาจจะเพราะว่า ประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่เก่าแก่มาก ชาวนาที่ตอบว่าเชื่อก่อนนั้นเป็นชาวนามีอายุมากว่าอายุ 60 - 70 ปีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชาวนาที่ไม่เชื่อก่อนนั้นส่วนมากรู้จักประเพณีนี้จากการเล่าต่อกันมา และหลายคนไม่เคยเห็นประเพณีจริงๆ มาก่อน ความเชื่อกันทั้ง 4 อย่างในข้อ 1 นี้ ข้อ 1.1 และ 1.2 เป็นความเชื่อทางโหราศาสตร์ ส่วนข้อ 1.3 และ 1.4 เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งจะเห็นว่าจากผลการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์มีผลต่อความเชื่อทั้ง 4 อย่างน้อยมาก

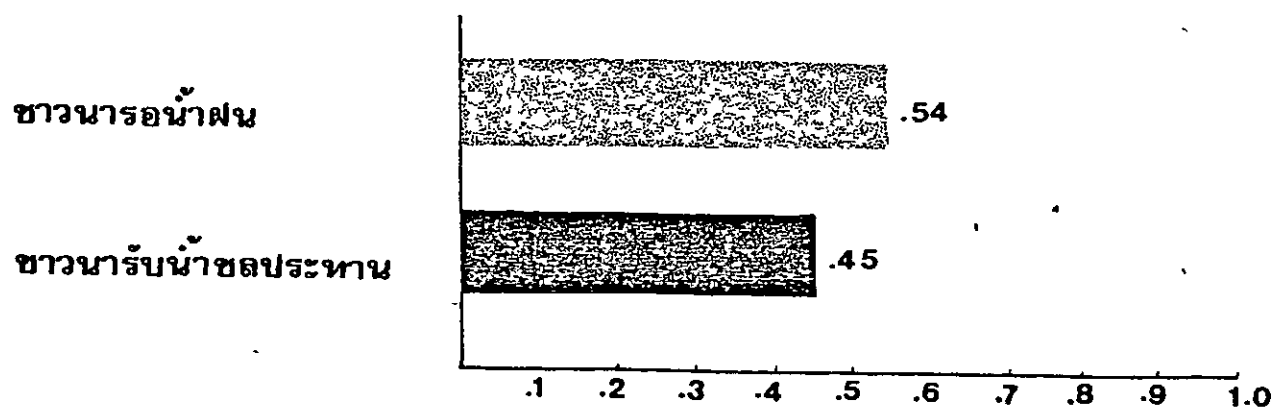
จากข้อที่ 2 ความเชื่อที่ชาวনারับน้ำชลประทานเชื่อกันมากกว่าชาวรอนำฝนได้แก่เรื่องเชื่อเรื่องดวงมาก (2.1) และเรื่องเชื่อคำทำนายของหมอดูมาก (2.3) อันเป็นลักษณะทางโหราศาสตร์ และความเชื่อว่าการมีโบสถ์ใหญ่โตสวยงามเป็นสิ่งสำคัญ (2.2) เป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับศีลธรรมนั้น ชาวารับน้ำชลประทานเชื่อมากกว่า อาจจะเป็นเพราะว่าเรื่องดวงหรือคำทำนายของหมอดู เป็นเรื่องอนาคตสมัยหนึ่งก่อนจะมีระบบชลประทาน ชาวนาเขตหมู่บ้านนี้ขาดหลักประกันในเรื่องประกอบอาชีพเพราะน้ำท่วมบ่อย ๆ การมีระบบชลประทานเขาไปทำให้ชาวนาจินใจว่าเป็นเพราะดวงของตนในหมู่บ้านนี้ประการหนึ่ง เขาจึงมีโอกาสทำเกษตรกรรมและได้ผลมากขึ้น ผลสำเร็จปัจจุบันทำให้ชาวนามีความหวังใจ เรื่องของอนาคตมากขึ้นเรื่อย ๆ การดูหมอละหรือไปให้หมอดูทำนายจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ชาวนาจินใจว่าน่าจะหยั่งรู้ถึงอนาคตของตนเองได้บ้าง ชาวรอนำฝนมีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวมาน้อยมาก อาจเป็นเพราะว่าการทำนาในปัจจุบันก็ยังให้หลักประกันด้านอาชีพแก่เขาไม่มากนัก ขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นสำคัญ ความคิดเรื่องดวงหรือหมอดูนั้นชาวนาจินใจยังเชื่อกันกันอยู่แต่น้อยและเขมน้อยกว่าชาวนาเขตชลประทาน เพราะเหตุที่ชาวรอนำฝนติดกับสภาพปัจจุบัน จึง

จึงไม่ค่อยหวังอะไรในอนาคตมากนัก อีกประการหนึ่งคือชาวนารอนำฝนในหมู่บ้าน
 ในตอนนั้นส่วนใหญ่เช่าที่ดินเขาทำกินและส่วนใหญ่เป็นนายทุนในตัวเมือง ผลผลิต
 ที่ได้รับแต่ละปีน้อย จึงปล่อยชีวิตแบบแบกบิ่หาไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น กรณีชาวนา
 รับน้ำชลประทานเชื่อว่าการมีโบสถ์ให้โตสวยงามเป็นสิ่งสำคัญ โดยเชื่อมากกว่า
 ชาวนารอนำฝนนั้น อาจจะเป็นเพราะว่า ชาวนารับน้ำชลประทานมีน้ำใช้ในการ
 เพาะปลูกมากกว่าจึงสามารถที่จะใช้ที่ดินได้ผลคุ้มค่ามากกว่าและมีรายได้สูงกว่า
 จึงมีความคิดที่จะร่วมมือเก็บเงินสร้างโบสถ์ให้ใหญ่โตสวยงามได้เพื่อเป็นที่เชิดหน้า
 ขูตาของหมู่บ้าน ส่วนชาวนารอนำฝนคิดในเรื่องนี้น้อยกว่าเพราะว่าเขาจำเ็น
 ต้องคิดถึงเรื่องความเป็นอยู่ประจำวัน เพราะมีโอกาสให้ที่ดินน้อยกว่าเพราะ
 ขาดแคลนน้ำ หรือปลูกพืชได้น้อยครั้งกว่า ความเชื่อความเป็นอยู่ดีกว่า ความคิดเรื่อง
 การเรียไรเงินสร้างโบสถ์หรือสิ่งอื่น ๆ ในวัดจึงน้อยกว่าตามไปด้วย

จากข้อที่ 3 ความเชื่อที่ชาวนารอนำฝนเชื่อถือมากกว่า ชาวนารับน้ำชล
 ประทาน ข้อ 3.6 - 3.7 เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ ข้อ 3.8 - 3.10 เป็น
 ความเชื่อทางโหราศาสตร์ ส่วนข้อ 3.11 ถึง 3.13 เป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา
 เกี่ยวกับศีลธรรม จะเห็นว่าชาวนารอนำฝนเชื่อถือทางไสยศาสตร์ค่อนข้างมาก
 รวบรวมมาก็เชื่อถือโหราศาสตร์และพุทธศาสนาตามลำดับ แสดงว่า ชาวนารอนำฝน
 ยึดถือสิ่งลึกลับที่เป็นนามธรรม มีเหตุผลน้อย ค่อนข้างมาก และมากกว่าชาวนารับน้ำ
 ชลประทานเพราะการดำรงชีพประจำวันในคานต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ
 อยู่มากและไม่มีความแน่นอนอะไร ลักษณะทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์และทาง
 ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่เข้าใจที่สำคัญ ตั้งแต่การคนน้ำมนต์ การเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 ภายในหมู่บ้าน การรักษาพยาบาลโดยหมอกกลางบ้าน การบนบานศาลกล่าว
 การบนบวช การสะเดาะเคราะห์ และการถือเรื่องคนทรงหรือผี ลักษณะทาง
 ไสยศาสตร์แบบนี้ ชาวนาคิดว่าจะช่วยเหลือให้เขาพ้นภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ส่วน
 ลักษณะทางโหราศาสตร์เกี่ยวกับความฝันและการดูฤกษ์ยามนั้นเป็นสิ่งช่วยให้
 ชาวนามีความหวัง หรืออาจจะช่วยให้ชาวนารูถึงภัยอันตรายหรือมีมติหมายที่ดี

ที่เข้าไปชีวิตของตนเองในอนาคต สิ่งนี้เป็นอีกทางหนึ่งที่ช่วยให้ชาวนารู้สึกปลอดภัยมากขึ้น ส่วนลักษณะความเชื่อทางศาสนาพุทธในส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรม โศก เรื่องการทำความดี ฯลฯ ผลบุญจะไว้มิให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น เรื่องชาติหน้าและการเวียนว่ายตายเกิด เป็นคตินิยมทางพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่มีคามเกี่ยวข้องกับชาวนาที่เขาถือว่าการทำความดีนั้น จะทำให้เกิดใหม่ในชาติหน้ามีชีวิตอย่างมีความสุข ไม่ลำบากเหมือนชาตินี้ ซึ่งก็เข้าไปในค่านองหาหลักประกันให้กับตนเองเช่นเดียวกันกับทางไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ผลการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ทำให้ชาวนารับน้ำชลประทานได้รับน้ำชลประทานและวิทยาการใหม่ ๆ จากโครงการชลประทาน ชาวนาจึงมีหลักประกันที่หวังได้มากกว่าชาวนารอน้ำฝน ดังนั้นความเชื่อถือโชคลางจึงเข้มเขมน้อยกว่าชาวนารอน้ำฝน

เนื้อหาของคะแนนในรายการแต่ละข้อตั้งแต่ข้อ 1 - 20 มารวมกันแล้วหากำเฉลี่ยของความเชื่อถือโชคลาง เปรียบเทียบความแตกต่างด้วยกราฟแท่ง ดังนี้

ภาพประกอบ 2 ความเชื่อถือโชคลาง(ค่าเฉลี่ย)

เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความเชื่อถือโชคลางแตกต่างกันจริง จึงทำการทดสอบความแปรปรวนดังปรากฏตามตาราง 10

ตาราง 10 ทดสอบความแปรปรวนของความเชื่อถือโชคลาง ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝน

ค่าของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	100	100	7.03
ภายในกลุ่ม	98	1393.36	14.22	
	99	1493.36		

$$F = (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 10 พบว่า กลุ่มตัวอย่างของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝนมีความเชื่อถือโชคลางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของการเชื่อถือโชคลางของชาวนาทั้งสองกลุ่ม ซึ่งหมายถึงผลของการรับน้ำชลประทานในหมู่บ้านพระคือ ทำให้ชาวนาหมู่บ้านนี้มีความเชื่อถือโชคลางน้อยกว่าและน้อยกว่าชาวนารอนำฝนหมู่บ้านโนนคูน ค่าของความแปรปรวนระหว่างกลุ่มมีค่าค่อนข้างมาก แสดงว่าข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับความเชื่อถือโชคลางระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม มีการกระจายค่อนข้างมาก ทำให้ความแตกต่างของข้อมูลค่อนข้างมากด้วย คือ ขณะที่ชาวนารับน้ำชลประทาน

เริ่มมีเหตุผลมากขึ้นแต่ชาวনারোনাংยังเห็นว่า ความเชื่อเป็นสิ่งจำเป็น เป็นสิ่งที่
จะเป็นความหวังทางใจได้และเมื่อพิจารณาความแปรปรวนภายในกลุ่มก็มีค่าสูง
เช่นกัน แสดงว่าภายในกลุ่มแต่ละกลุ่มของชาวนากลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลเกี่ยวกับความ
เชื่อดื้อโศกลางแตกต่างกัน หมายความว่า ถึงแม้ว่า ชาวนารับน้ำชลประทานจะมี
ความเชื่อดื้อโศกลางน้อยกว่าชาวনারোনাংก็ตาม แต่ยังมีชาวนารับน้ำชลประทาน
แต่ละคนที่มีความเชื่อดื้อโศกลางมากกว่าอยู่

ตาราง 11 เปรียบเทียบจำนวนชาวนาทั้งสองกลุ่มที่มีความเชื่อดื้อโศกลางสูงของคะแนน
และคิดเป็นร้อยละ

ช่วงคะแนนความเชื่อ	ชาวนารับน้ำชลประทาน		ชาวনারোনাং	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
0 - 2	-	-	1	2
3 - 5	11	22	1	2
6 - 8	14	28	13	26
9 - 11	12	24	8	16
12 - 14	9	18	20	40
15 - 17	1	2	6	12
18 - 20	3	6	1	2
	50	100	50	100

จะเห็นได้จากตาราง 11 ว่า ช่วงคะแนน 3 - 5 ปี มี 11 คน (ร้อยละ 22) ช่วงคะแนน 6 - 8 มี 14 คน (ร้อยละ 28) ช่วงคะแนน 9 - 11 มี 12 คน (ร้อยละ 24) ช่วงคะแนน 12 - 14 มี 9 คน (ร้อยละ 18) ช่วงคะแนน 15 - 17 มี 1 คน (ร้อยละ 2) และช่วงคะแนน 18 - 20 มี 3 คน (ร้อยละ 6)

ในทำนองเดียวกัน แม้ว่า ชาวนารอนำฝนจะมีความเชื่อถือโชคลางมากกว่าชาวนา
รับน้ำชาประเทานก็ตาม ก็ยังมีชาวนารอนำฝนที่มีความเชื่อถือโชคลางน้อยกว่าเช่น
เดียวกัน จะเห็นได้จากตาราง 11 ช่วงคะแนน 0 - 2 มี 1 คน (ร้อยละ 2)
ช่วงคะแนน 3 - 5 มี 1 คน (ร้อยละ 2) ช่วงคะแนน 6 - 8 มี 13 คน (ร้อย
ละ 26) ช่วงคะแนน 9 - 11 มี 6 คน (ร้อยละ 16) ช่วงคะแนน 10 - 14 มี 20
คน (ร้อยละ 40) ช่วงคะแนน 15 - 17 มี 6 คน (ร้อยละ 12) และ
ช่วงคะแนน 18 - 20 มี 1 คน (ร้อยละ 2) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพื้นความรู้และ
ประสบการณ์ของชาวนาแต่ละคนแตกต่างกันไป ทำให้การคิดหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์
แตกต่างกันด้วย ชาวนาที่มีความเชื่อมั่นตนเอง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี แต่ยึดหลัก
ของความจริง ย่อมมีความเชื่อถือโชคลางซึ่งเป็นความหวังหรือสิ่งลึกลับที่มีเหตุผลน้อย
ทำนองเดียวกัน ชาวนาที่มีลักษณะตรงกันข้าม ย่อมมีความเชื่อถือโชคลางมากกว่า
ลักษณะปรากฏอยู่ในตัวของคนชนบททั่วไป หรือแม่แม่มดในเมืองก็ตาม จนนับ
เป็นค่านิยมอย่างหนึ่ง (พิชิต สัมพอง 2522 : 98)

ตอนที่ 4 เปรียบเทียบความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

การศึกษาเรื่องนี้ดูจากลักษณะความคาดหวังจากเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ความคาดหวังจากการจัดงานที่ใหญ่โต
2. ความคาดหวังจากการทำบุญ โดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของมาก ๆ
3. ความคาดหวังจากการเรียนต่อของลูก
4. ความคาดหวังจากสถานะที่เรียกไกลสุดของลูก
5. ความคาดหวังจากสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

กำหนดน้ำหนักมากน้อยของความคาดหวัง จากข้อ 1 - 5 เป็นคะแนนเพื่อนำไป
ทดสอบความแตกต่าง

ตาราง 12 เปรียบเทียบความต้องการที่จะจัดงานใหญ่และสิ่งที่คาดหวัง ระหว่าง
ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ

ความต้องการจะจัดงานใหญ่โต	ชาวนารับน้ำชลประทาน		ชาวนารอน้ำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการ	32	64	25	50
ไม่ต้องการ	13	26	6	12
แล้วแต่โอกาสทางการเงิน	5	10	19	38
รวม	50	100	50	100
สิ่งที่คาดหวังจากการจัดงานใหญ่				
อยากมีหนามเตา	31	96.88	20	80
อยากได้เงินและสิ่งของ	0	0	2	8
อยากเลี้ยงเพื่อนฝูง	1	3.12	3	12
รวม	32	100	25	100

จากตาราง 12 ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความต้องการที่จะจัดงานใหญ่เป็นส่วนมาก คือ ชาวนารับน้ำชลประทาน ต้องการร้อยละ 64 และ

ชาวนารอนำฝนต้องการรอยละ 50 จากชาวนาที่ต้องการจะจัดงานใหญ่จำนวนนี้ เมื่อถามถึงสิ่งที่คาดหวังจากการจัดงานใหญ่ดังกล่าว ปรากฏว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มอยากมีหน้ามิดาในสังคมมากที่สุด ชาวนารับน้ำชลประทาน อยากมีหน้ามิดา รอยละ 96.88 ส่วนชาวนารอนำฝนอยากมีหน้ามิดารอยละ 80

ตาราง 13 ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากการจัดงานใหญ่โต ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	7.29	7.29	
ภายในกลุ่ม	98	431.7	4.40	1.65
รวมทั้งหมด	99	438.99		

$$F (\alpha=.05, df = 1,98) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 13 กลุ่มตัวอย่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝนมีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามิดาในสังคมจากการจัดงานใหญ่ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาวะภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านพระคือไม่ส่งผลให้มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามิดาในสังคมแตกต่างไปจากชาวนาหมู่บ้านโนนดุนซึ่งใช้น้ำฝน ถ้าความแปรปรวนระหว่างกลุ่มที่ได้มีค่าน้อย หรือแตกต่างกันน้อยหรือมีความใกล้เคียงกันและเมื่อพิจารณาดูค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม ก็มีความแปรปรวนค่อนข้างน้อยแสดงว่าข้อมูลที่ได้จากชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่ม กระเจายน้อยหรือแตกต่างกันน้อยหรือมีค่าใกล้เคียงกันเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชาวนาทั้งสองกลุ่มคิดว่าการจัดงานนั้นนอกจากเพื่อลักษณะหรือพิธีของงานนั้นโดยตรงแล้ว ในฐานะที่เป็น

เจ้าภาพก็ควรจะต้องได้รับเกียรติจากการจัดงานนั้นด้วย เกียรติที่ได้รับคือ การสรรเสริญหรือคำชมต่าง ๆ หรือ การขูดยกย่องต่อ ๆ กันไปของแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งเกียรติดังกล่าวบางที่เราเรียกว่า "หน้า" หรือ "ไฉนหน้า" ชาวนาบางคนยังเชื่อถืออีกว่า การจัดงานให้ช่วยให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความร่ำระหว่างคนในหมู่บ้าน จากตาราง 12 จะเห็นว่าชาวนาทั้งสองกลุ่มบอกว่าต้องการจัดงานใหญ่ ๆ เพราะอยากมีหน้ามีตามากที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจในสังคมไทย บางครั้งไม่มีเงินก็ยอมกู้เงินมาเป็นหนี้เป็นสิน ยอมหวานอมขมกลืนกับการผ่อนส่งหนี้ ถือว่าการเสียหน้า หรือการได้รับรู้คำตำหนินินทาของแขกที่มาในงาน

ตาราง 14 เปรียบเทียบความต้องการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของ และสิ่งที่คาดหวังจากการทำบุญดังกล่าว ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน
จัดเป็นร้อยละ

ความต้องการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของ	ชาวนารับน้ำชลประทาน		ชาวนารอน้ำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการ	29	58	32	64
ไม่ต้องการ	3	6	8	16
แล้วแต่โอกาสทางการเงิน	18	36	10	20
รวม	50	100	50	100
สิ่งที่คาดหวังจากการทำบุญโดยการทุ่มเท				
อยากมีหน้ามีตา	5	17.24	12	37.5
อยากได้บุญมาก ๆ	24	82.76	20	62.5
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	29	100	32	100

จากตาราง 14 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างของชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความต้องการทำบุญ โดยการทูลเกล้าฯ และสิ่งของเป็นส่วนใหญ่ คือ ชาวนารับน้ำชลประทานต้องการร้อยละ 58 และชาวนารอน้ำฝนต้องการร้อยละ 64 จากชาวนาจำนวนนี้ เมื่อถามถึงสิ่งที่คาดหวังจากการทำบุญแบบดังกล่าว ปรากฏว่า ทั้งสองกลุ่มอยากไถบุญมาก ๆ มากกว่าอยากมีหน้ามีตา ชาวนารับน้ำชลประทานอยากไถบุญมาก ๆ ร้อยละ 82.76 ส่วนชาวนารอน้ำฝนอยากไถบุญมาก ๆ ร้อยละ 62.5 อยากมีหน้ามีตาร้อยละ 37.5

ตาราง 15 ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากการทำบุญโดยการทูลเกล้าฯ และสิ่งของระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	1	1	
ภายในกลุ่ม	98	180.24	1.83	0.54
รวมทั้งหมด	99	181.24		

$$F (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซ็นต์

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 15 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากการทำบุญโดยการทูลเกล้าฯ และสิ่งของมาก ๆ ไม่แตกต่างกัน นั่นคือการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านพระคือ ไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างทางความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากการทำบุญโดยการทูลเกล้าฯ และสิ่งของไปจากชาวนารอน้ำฝน หมู่บ้านโนนดุน

จากความแปรปรวนภายในกลุ่มก็มีกันน้อยเช่นเดียวกัน แสดงว่าชานาแต่ละคนในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมใกล้เคียงกัน เพราะการกระจายของข้อมูลมีน้อยอาจจะเป็นเพราะว่า ชานาทั้งสองกลุ่มคิดว่าปริมาณเงินหรือสิ่งของที่ทุ่มเทลงไปจะสัมพันธ์กับจำนวนที่จะได้รับ คนที่ทุ่มเทเงินหรือสิ่งของมากก็ย่อมจะได้รับบุญมาก ส่วนคนที่ทุ่มเทสิ่งดังกล่าวน้อยก็ย่อมได้รับบุญน้อย ขณะเดียวกัน ความคิดที่เกี่ยวกับการได้ "หน้า" หรือ ได้รับเกียรติก็ย่อมเกิดขึ้นในขณะทำบุญด้วย คนที่ทำบุญมาก ๆ ย่อมได้หน้าได้ตาและมีเกียรติเป็นที่ยอมรับของคนอื่น ๆ มาก จากตาราง 14 จะเห็นว่าการทำบุญโดยการทุ่มเทนั้น ชานาทั้งสองกลุ่มต้องการมากที่สุด และรองลงมาก็เป็นเรื่องความอยากได้หน้า เป็นเพราะสังคมไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามาก ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนชนบทมากกว่าสิ่งอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทาน มีผลในเรื่องการเปิดโอกาสให้ชานาได้ใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นมากขึ้นและสามารถมีรายได้สูงขึ้น แต่ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับบุญและ "หน้า" แต่จะมีผลโดยอ้อมในการทำบุญและ "หน้า" เป็นไปได้มากขึ้น และเมื่อพิจารณาเฉพาะความคาดหวังแล้ว แม้ผลทางอ้อมก็ยังมีน้อย

ตาราง 16 เปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูก ระหว่างชานารับน้ำชลประทานและชานารับน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ

การวางแผนส่งลูกเรียนต่อ	ชานารับน้ำชลประทาน		ชานารับน้ำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่คิดวางแผน	17	34	12	24
คิดวางแผน	31	62	36	72
ดูผลการเรียนก่อน	2	4	2	4
รวม	50	100	50	100

ตาราง 16 (ต่อ)

การวางแผนส่งลูกเรียนต่อ	ชาวนารับบำนาญสถาน		ชาวนารอนำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการศึกษาที่ว่างจะให้ลูกเรียนสำเร็จ				
ม.ศ. คน	3	9.68	2	5.56
ม.ศ. ปลาย	1	3.23	3	8.33
อุดมวิทย์	8	25.80	14	38.29
ปริญญาตรี	19	61.29	16	44.44
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-	-	-
รวม	36	100	31	100
งานที่ว่างจะให้ลูกทำเมื่อเรียนสำเร็จ				
รับราชการ	26	83.87	29	80.55
ค้าขาย	-	-	2	5.56
เกษตรกรรม	5	16.13	3	8.33
กรรมกร	-	-	1	2.78
อื่น ๆ	-	-	1	2.78
รวม	36	100	31	100

จากตาราง 16 เปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูก ระหว่าง
 ชานาทั้งสองกลุ่ม ส่วนใหญ่ชานากกลุ่มตัวอย่างจะคิดวางแผนเกี่ยวกับการส่งลูกเรียนต่อ คือ
 คือ ชานาที่รับน้ำชลประทานคิดวางแผนร้อยละ 62 ส่วนชานาที่นำฝนคิดวางแผนร้อยละ
 72 ชานาที่คิดวางแผนจำนวนนั้น เมื่อถามถึงระดับการศึกษาที่หวังจะให้ลูกเรียนสำเร็จ
 ปรากฏว่า ชานาทั้งสองกลุ่มหวังจะให้ลูกเรียนจบปริญญาตรี จำนวนสูงสุดคือร้อยละ
 61.29 และ 44.44 ตามลำดับ รองลงมาเป็นระดับอนุปริญญา และเมื่อถามถึง
 อาชีพที่คาดหวังจะให้ลูกทำ เมื่อเรียนสำเร็จก็ปรากฏว่า ชานาทั้งสองกลุ่มหวังจะให้
 ลูกรับราชการมากที่สุด รองลงมาเป็นอาชีพเกษตรกร

ตาราง 17 ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูก ระหว่าง
 ชานาที่รับน้ำชลประทานและชานาที่นำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	12.96	12.96	
ภายในกลุ่ม	98	1797.60	18.34	0.70
รวมทั้งหมด	99	1810.56		

$$F (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์

ผลการทดสอบความแปรปรวน จากตาราง 17 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างชาวนา
รับน้ำชลประทานและชาวนารอรับน้ำฝน มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม
จากการเรียนต่อของลูก ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดย
การรับน้ำชลประทานหมู่บ้านพระกือ ไม่ส่งผลให้ชาวนาหมู่บ้านนี้มีความคาดหวังในเรื่อง
ความมีหน้ามีตาจากการเรียนต่อของลูกแตกต่างไปจากชาวนารอรับน้ำฝนหมู่บ้านโนนตุน
ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม มีค่าค่อนข้างน้อย แสดงว่าข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับความ
คาดหวังของชาวนาทั้งสองกลุ่มกระจายค่อนข้างน้อย หรือชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความ
คาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาใกล้เคียงกัน พิจารณาความแปรปรวนภายในกลุ่ม มีค่า
ความแปรปรวนค่อนข้างมาก แสดงว่า ภายในกลุ่มตัวอย่างชาวนาแต่ละคนมีความคาด
หวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมสูง จากการเรียนต่อของลูกทั้งมากและน้อยปะปนกัน
ไปจากตาราง 17 จะเห็นว่าชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความคาดหวังให้ลูกเรียนระดับปริญญาตรี
มาก ชาวนารอรับน้ำฝนบ้านโนนตุนมีอยู่ 1 ราย หรือร้อยละ 2.78 ที่คาดหวังจะให้ลูก
เรียนต่อปริญญาโทและเอก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าการจบปริญญานั้นทำให้มีโอกาส
ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรจากในหลวงซึ่งเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชาติ คนไทยทุกคน
ไม่ว่าในชนบทหรือในเมืองจะรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่มีค่าและมีเกียรติสูง ลูกใครได้รับปริญญาจะ
ได้รับการยกย่องสรรเสริญชมเชยเอา루ปล่าย การรับพระราชทานปริญญาบัตรใส่ฉากโชว์ไว้
หน้าบ้าน เป็นสัญลักษณ์ของการมีเกียรติหรือ "คันทนา"

นอกจากนี้เมื่อถามถึงงานที่จะให้ลูกทำเมื่อเรียนสำเร็จแล้ว ปรากฏว่าส่วนใหญ่
อยากให้ลูกเป็นข้าราชการ เพราะการเป็นข้าราชการนั้นมีเงินเดือนและมีเกียรติเป็นที่
เคารพยำเกรง ด้วยสังคมไทยยอมรับว่า การรับราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติมาตั้งแต่
อดีตและฝังใจอยู่จนถึงปัจจุบัน ชาวนาสังเกตเห็นว่าบุคคลประเภทเจ้านายมีอำนาจ มี
อิทธิพลสามารถบันดาลลูก บันดาลโชติได้ และโดยทั่วไป มักจะกินดีอยู่ดี จึง
คาดหวังว่าเมื่อได้ลงทุนให้การศึกษาแก่ลูกแล้ว ลูกก็ควรจะได้ "เป็นเจ้าเป็นนาย"

ทำนองเดียวกัน ในกลุ่มชานาทั้งสองกลุ่มก็ยังมีชานาที่มิได้หวังให้ลูกเรียนจบปริญญาตรีและไม่อยากให้เป็นข้าราชการ แต่ต้องการให้เรียนจบชั้นไหนก็ได้ ขอให้ทำงานทำ จะเป็นงานอะไรก็ได้เช่นเดียวกัน เช่น บางคนบอกว่า เรียนให้พอมีความรู้ ม.ศ. 3 หรืออาชีวะหรือเรียนเกษตร จบออกมาอาจจะเป็นเกษตรกร กรรมกรหรือค้าขาย อาจจะเป็นเพราะว่าชานาได้เห็นลูกของชานาด้วยกันบางคนเรียนจบแล้วว่างงาน ทั้ง ๆ ที่เรียนสูงและเปรียบเทียบกับบางคนที่เรียนหนังสือสูงไม่มาก แต่ได้รับความสำเร็จในการประกอบอาชีพ อาจจะเป็นพ่อค้า เกษตรกร หรือทำธุรกิจอื่น ๆ ลักษณะนี้เป็นสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ความคิดของชานาจึงค่อย ๆ เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ กลางแปลง ฯลฯ รวมทั้งโอกาสที่ชานาจะได้ปฏิสัมพันธ์กับคนในเมืองด้วย

ตาราง 18 เปรียบเทียบสถานที่เรียนของลูกที่ไกลบ้านที่สุด ระหว่างชานารับน้ำชลประทานและชานารอรับน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ

สถานที่เรียนที่ไกลที่สุด	ชานารับน้ำชลประทาน		ชานารอรับน้ำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง	30	60	35	70
ในเมือง (อำเภอ, จังหวัด)	20	40	13	26
ต่างจังหวัดและอยู่ในภาคนี้	-	-	-	-
ต่างจังหวัดแต่อยู่ในภาคอื่น	-	-	1	2
กรุงเทพมหานคร	-	-	1	2
รวม	50	100	50	100

จากตาราง 18 ปรากฏว่าสถานที่เรียนของลูกที่ไกลที่สุด ของชวานาทั้งสองกลุ่ม อยู่ในหมู่บ้านของชวานาหรือหมู่บ้านใกล้เคียง คือ ชวานารับน้ำชลประทานมีร้อยละ 60 ส่วนชวานารอนำฝนมีร้อยละ 70 ที่รองลงมาของทั้งสองกลุ่ม จะอยู่ในเมืองคือร้อยละ 41 และ 26 ตามลำดับ ที่ไกลกว่านี้ ชวานารับน้ำชลประทานไม่ได้ส่งลูกไปเรียนเลย อาจจะเป็นเพราะว่าลูกของชวานาชลประทานที่เรียนอยู่ในปัจจุบันนี้ อยู่ระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ชวานารอนำฝนจะส่งลูกไปเรียนต่างภาคและในกรุงเทพมหานครอย่างละร้อยละ 2 อาจจะเป็นเพราะว่า ชวานามีได้ดูอุปการะลูกของคนโดยตรง แต่มีญาติพี่น้องช่วยเหลืออุปการะอยู่ต่างจังหวัด หรือไม่ก็บวชไปเรียนไปทั้งทางธรรมและทางโลกจึงสามารถไปเรียนได้

ตาราง 19 ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากสถานที่เรียนที่ไกลที่สุดของลูก ระหว่างชวานารับน้ำชลประทานและชวานารอนำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	0	0	
ภายในกลุ่ม	98	37.56	0.38	0
รวมทั้งหมด	99	37.56		

$$F (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

* มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 19 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างชาวนา
รับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีความคาดหวังในเรื่องความมีหนามีตาในสังคม
จากสถานที่เรียนที่ไกลที่สุดของลูกไม่แตกต่างกัน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพ
ภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของชาวนาหมู่บ้านพระคือ ไม่ส่งผลให้ชาวนาหมู่บ้านนี้
มีความคาดหวังในเรื่องความมีหนามีตาในสังคมจากสถานที่เรียนที่ไกลที่สุดของลูกแตกต่าง
ไปจากชาวนารอน้ำฝนหมู่บ้านโนนตุ่น ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม มีค่าเท่ากับศูนย์
แสดงว่าข้อมูลที่ไต่ระหว่างกลุ่มไม่แตกต่างกันเลย หรือมีค่าเหมือนกันหรือมีความคาดหวัง
เท่ากัน พิจารณาค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม มีค่าน้อยมาก แสดงว่าข้อมูลที่ไต่ของ
ชาวนาแต่ละคนกระจายน้อยมาก คือ แต่ละคนมีความคาดหวังใกล้เคียงกันมาก อาจ
จะเป็นเพราะว่าระยะหลัง ๆ รัฐบาลได้มีการขยายโรงเรียนทั้งโรงเรียนประจำภาค
ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มากขึ้น ลูกของชาวนาในแต่ละหมู่บ้านมีโอกาสเรียนในสถานที่
ที่เรียนใกล้บ้านมากยิ่งขึ้น และหากลูกคนใดจบ ป.6 แล้ว ก็สามารถไปมาไต่สะดวก
จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ ลูกชาวนาทั้งสองหมู่บ้านยังเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษา
ส่วนลูกที่เรียนจบประถมศึกษาแล้วส่วนใหญ่ก็ออกทำงานทำนาช่วยพ่อแม่

ตาราง 20 .เปรียบเทียบสิ่งของเครื่องใช้ที่ชาวนาทั้ง 2 กลุ่ม มีอยู่แล้วและคาดหวังจะได้
ในอนาคต คิดเป็นร้อยละ

สิ่งของเครื่องใช้	ชาวนารับน้ำชลประทาน				ชาวนารอน้ำฝน			
	ต้องการ		ไม่ต้องการ		ต้องการ		ไม่ต้องการ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
วิทยุ	49	98	1	2	49	98	1	2
จักรยานสองล้อ	45	89	7	14	40	80	10	20
พัดลม	13	26	37	74	37	74	13	26
โต๊ะชุดรับแขก	33	66	17	34	26	52	24	48
เตปเครื่องเสียง	8	16	42	84	14	28	36	72
โทรทัศน์	27	54	23	46	25	50	25	50
ตู้เย็น	15	30	35	70	16	32	34	68
จักรยานยนต์	20	40	30	60	20	40	30	60
รถยนต์	8	16	42	84	3	6	47	94
อื่น ๆ	-	-	-	-	-	-	-	-

จากตาราง 20 ปรากฏว่า ร้อยละของความคาดหวังในสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ
ของชาวนาทั้งสองกลุ่มทั้งที่มีอยู่แล้วและที่อยากได้ในอนาคต มีลักษณะใกล้เคียงกัน

ตาราง 21 ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจาก
สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	39.96	39.96	
ภายในกลุ่ม	98	16673.42	170.13	0.23
รวมทั้งหมด	99	16713.11		

$$F (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

* มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 21 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม จากสิ่งของเครื่องใช้ ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของชาวนาหมู่บ้านพระคีไฉส่งผลให้ชาวนาหมู่บ้านที่มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากสิ่งของเครื่องใช้แตกต่างไปจากชาวนารับน้ำฝนหมู่บ้านโนนตุน ความแปรปรวนระหว่างกลุ่มมีค่าค่อนข้างน้อย แสดงว่าข้อมูลที่ไดมามีการกระจายค่อนข้างน้อย หรือมีค่าใกล้เคียงกัน พิจารณาค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม มีค่าความแปรปรวนมาก แสดงว่าข้อมูลที่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ของชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มกระจายมากหรือแตกต่างกันมาก นั่นคือ ชาวนาแต่ละคนในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากสิ่งของเครื่องใช้มากและน้อยแตกต่างกันไป ที่คาดหวังมากอาจจะเป็นเพราะคิดว่าตนเองจะร่ำรวยในอนาคตและมีความจำเป็นต่อตนเอง หรือหากไม่จำเป็นก็อยากซื้อไว้เพื่อให้เหมือนเพื่อนฝูงภายในหมู่บ้านจะไม่ต้อง

อาจเขาหรือเสียเกียรติคนที่มั่งสิ่งของเครื่องใช้มากย่อมรู้สึกอับอายใจหน้า หรือได้รับคำสรรเสริญ
 จากคนที่รู้หรือพบเห็น ส่วนคนที่ขาดหวังน้อยอาจเป็นเพราะว่า ตนเองนั้นแม้การกินอยู่
 ประจำวันก็ลำบากอยู่แล้ว แม้ว่าจะรู้สึกอยากได้หรือหวังจะได้สิ่งของเครื่องใช้ให้เหมือน
 คนอื่น ๆ แต่ได้ถืออย่างดีแล้วว่าในอนาคตก็ไม่สามารถจะซื้อได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ชีวหน้าที่เข้าที่ดินเขาทำกินทั้งในเขตรับน้ำชลประทานและเขตรอนน้ำฝน สืบเนื่องจาก
 การบานการเรือนซึ่งไม่ค่อยมั่นคงนัก หลังเล็ก ๆ คนในครอบครัวอยู่รวมกัน สิ่งของ
 เครื่องใช้ในบ้านก็มีเฉพาะที่จำเป็นจริง ๆ เช่น เตาหุงต้ม หม้อ จาน ฯลฯ
 อาจจะมีบ้างก็วิทยุก็มีเฉพาะวิทยุที่มีคุณภาพและราคาพอหาซื้อได้ในราคาถูก

ตรวจสอบผลการวิเคราะห์

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 ปรากฏว่าได้ผลการวิเคราะห์ที่ยังไม่ค่อยชัดเจนนัก เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาซึ่งไม่มีความเป็นเอกภาพ (Homogeneous) เพียงพอและมีตัวแปรอื่น ๆ เข้ามามีผล เช่น มาแทรกซ้อน ทำให้เกิดความแปรปรวนภายในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ผู้วิจัยจึงเลือกเรื่องราวใดหรือฐานะทางเศรษฐกิจของชาวนาเข้ามาเป็นตัวแปร คือ ถ้าเป็นกลุ่มตัวอย่างชาวนารับน้ำชลประทานก็เลือกเอาชาวนารับน้ำชลประทานที่มีฐานะร่ำรวย และถ้าเป็นกลุ่มตัวอย่างชาวนารอน้ำฝนก็เลือกชาวนารอน้ำฝนที่มีฐานะยากจน เกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกคือ ถูกรายได้โดยประมาณสูงกว่า 5,000 บาทต่อเดือนต่อครอบครัว ถือว่าเป็นชาวนารับน้ำชลประทานที่มีฐานะร่ำรวย และถูกรายได้โดยประมาณต่ำกว่า 2,000 บาทต่อเดือนต่อครอบครัวก็ถือว่าเป็นชาวนารอน้ำฝนที่มีฐานะยากจน ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีความเป็นเอกภาพมากขึ้น กลุ่มตัวอย่างใหม่ที่ได้เลือกมานี้มีลักษณะสภาพธรรมชาติไม่แตกต่างไปจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทดสอบจริง ๆ ในครั้งแรก นำกลุ่มตัวอย่างใหม่ทั้งสองกลุ่มมาทำการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ ซึ่งการตรวจสอบครั้งนี้ ชาวนารับน้ำชลประทานเลือกจากชาวนาในเขตหมู่บ้านดิลา ตำบลดิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งอยู่ในเขตโครงการชลประทานหนองหวายเช่นเดียวกับหมู่บ้านพระคือ หมู่บ้านนี้มีชาวนาอยู่ทั้งหมด 410 ครอบครัว เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง 50 ครอบครัว ส่วนชาวนารอน้ำฝนเลือกจากชาวนาในเขตหมู่บ้านหนองกระนวน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีครอบครัวชาวนาทั้งหมด 156 ครอบครัว เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง 50 ครอบครัว

การตรวจสอบครั้งนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอนตามจำนวนตัวแปรที่ศึกษาดังนี้

- ตอนที่ 1 ตรวจสอบเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม
- ตอนที่ 2 ตรวจสอบเปรียบเทียบระบบการจัดเวลาในการทำงาน
- ตอนที่ 3 ตรวจสอบเปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลาง
- ตอนที่ 4 ตรวจสอบความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการตรวจสอบ

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
S	แทน	ความแปรปรวนของคะแนน
S	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
SS	แทน	ความแปรปรวนยกกำลังสอง
MS	แทน	ความแปรปรวนเฉลี่ยยกกำลังสอง
df	แทน	อัตราความเป็นอิสระ (degree of freedom)
F	แทน	F - distribution

ตอนที่ 1 ตรวจสอบเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

จากรายการต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งแสดงถึงความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาแต่ละกลุ่ม (ดังภาคผนวก) ให้ค่าคะแนนตอบรับเป็น 1 คะแนน ตอบปฏิเสธเป็น 0 คะแนน นำคะแนนเหล่านี้ไปหาค่าสถิติพื้นฐานและทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม 2 กลุ่มใดดังนี้

ตาราง 22 ค่าสถิติพื้นฐานเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม

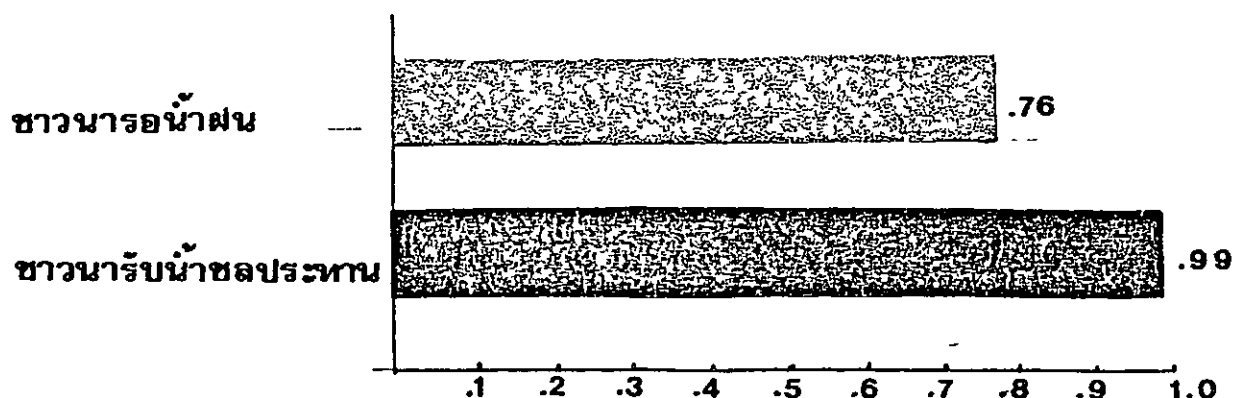
ข้อ	รายการ	ชาวนารับน้ำชลประทาน			ชาวนารอน้ำฝน		
		$\bar{X}$	S	S^2	$\bar{X}$	S	S^2
1	การเกษตรเป็นงานอิสระและต้องใช้เวลาความสามารถสูง	1	0	0	0.88	0.33	0.11
2	เกษตรกรควรสนใจความรู้ใหม่ๆ ที่เจ้าหน้าที่แนะนำอยู่เสมอ	1	0	0	0.88	0.33	0.11
3	ตั้งใจจะให้ลูกเรียนทางเกษตร เพื่อนำความรู้นั้นมาช่วยเหลือในการประกอบการเกษตรให้ได้ผลมากขึ้น	0.96	0.20	0.04	0.52	0.50	0.25
4	ต้องการให้มีการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในหมู่บ้านของท่านหรือไม่	1	0	0	0.94	0.24	0.06
5	ถ้ามีการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในหมู่บ้านท่าน จะไปรับการอบรมนั้นหรือไม่	1	0	0	0.98	0.14	0.02
6	คิดปรับปรุงวิธีเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตสูงเสมอ	0.98	0.14	0.02	0.86	0.35	0.12

ตาราง 22 (ต่อ)

ข้อ/	รายการ	ชาวนารับน้ำชลประทาน			ชาวนารอน้ำฝน		
		$\bar{X}$	S	S^2	$\bar{X}$	S	S^2
7	ถ้ามีการระบายเรือแนะนำความสูง เกวียนการเกษตรไปอำเภอรอ จังหวัดท่านจะไปรับการอบรมนี้หรือไม่	1		0	0.56	0.50	0.25
8	คิดจะไปทัศนศึกษาเพื่อดูงานด้านการ เกษตรในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ได้รับ ความสำร็จมาแล้วหรือไม่	1	0	0	0.64	0.48	0.23
9	ท่านพึงวิญญูเกี่ยวกับรายการความรู้ ทางการเกษตรหรือไม่	1	0	0	0.78	0.43	0.17
10	เมื่อมีนัดเกี่ยวกับรายการเกษตร ท่าน ได้ไปติดต่อขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ การเกษตรหรือไม่	0.96	0.14	0.02	0.50	0.25	0.25
11	ตั้งแต่เริ่มทำการเกษตรมาจนถึง ปัจจุบันรู้สึกชอบอาชีพเกษตรกรรม หรือไม่	1	0	0	0.90	0.30	0.19

จากตาราง 22 จะเห็นว่าค่าเฉลี่ยในแต่ละรายการของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีความแตกต่างกัน นั่นคือ ชาวนารับน้ำชลประทานมีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมสูงกว่าชาวนารอน้ำฝน เพราะจากรายการต่าง ๆ 11 รายการซึ่งแสดงถึงความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมนั้นทุกรายการชาวนารับน้ำชลประทานมีความสนใจมากกว่าชาวนารอน้ำฝน

เมื่อนำค่าของคะแนนในรายการแต่ละข้อที่แสดง - 11 มารวมกันและหาค่าเฉลี่ยของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนรวม เปรียบเทียบความแตกต่างด้วยกราฟแท่ง ดังนี้

ภาพประกอบ 3 ค่าเฉลี่ยความสนใจอาชีพเกษตร

เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาทั้งสองกลุ่มจะแตกต่างกันจริงหรือไม่ จึงนำคะแนนที่ได้ไปทดสอบความแปรปรวน ปรากฏดังตาราง 23

ตาราง 23 ทดสอบความแปรปรวนของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารับน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	169	169	81.17*
ภายในกลุ่ม	99	204.04	2.08	
รวมทั้งหมด	99	373.04		

$$F (df = 1, 99, \alpha = .05) = 3.94$$

* มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวน จากตาราง 23 ประจักษ์ว่า กลุ่มตัวอย่างชาวนา
รับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝนมีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม แตกต่างกันอย่าง
มีนัยสำคัญ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของ
หมู่บ้านทิดา ทำให้ชาวนาหมู่บ้านนี้ มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมแตกต่างไปจาก
ชาวนาหมู่บ้านหนองกระนวน ความแปรปรวนระหว่างกลุ่มนี้มีค่ามาก แสดงว่าข้อมูล
ที่ได้เกี่ยวกับความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันมาก และ
เมื่อพิจารณาความแปรปรวนภายในกลุ่มก็มีค่าน้อยแสดงว่าข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับความสนใจ
ในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีค่าใกล้เคียงกัน
ชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านทิดา มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าชาวนา
รอนำฝนหมู่บ้านหนองกระนวนเป็นเพราะว่า ชาวนาหมู่บ้านทิดามีน้ำใช้ในการเพาะปลูก
ตลอดปี ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ใกล้ตลาดในตัวจังหวัดขอนแก่น และมีเส้นทางรถยนต์ติดต่อ
ได้สะดวก ชาวนาจึงนิยมปลูกพืชต่าง ๆ ตลอดปีทำรายได้ให้ครอบครัวตลอดเวลา จึง
มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าและแต่ละครอบครัวก็พยายามที่จะแข่งขันกัน
ปลูกพืชส่งขายตลาด จึงมีความกระตือรือร้นที่จะรับความรู้ใหม่ ๆ ทางด้านการเกษตร
จากตาราง 22 จะเห็นว่า ชาวนาทุกคนในกลุ่มตัวอย่างต้องการที่จะเข้าอบรมเกี่ยว
กับความรู้ทางการเกษตร ไม่ว่าจะจัดในหมู่บ้านหรือในตัวจังหวัด หรือไปทำงานการ
เกษตรที่อื่น ๆ ที่ได้รับผลสำเร็จมาแล้ว และทุกคนพึงวิญญารายการเกี่ยวกับการเกษตร
อยู่เสมอ ที่สำคัญคือ ทุกคนชอบอาชีพเกษตรและคิดว่าเป็นงานอิสระต้องใช้ความสามารถ
สูง จึงพยายามหาความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะแตกต่างไปจากชาวนาหมู่บ้านหนอง-
กระนวน ซึ่งมีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมน้อยกว่า เพราะนอกจากไม่มีน้ำในฤดู
เพาะปลูกในฤดูแล้งแล้ว ชาวนาหมู่บ้านนี้ยังอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองและเส้นทางคมนาคม
ที่สำคัญ ดังนั้น โอกาสที่จะได้รับความรู้ใหม่ ๆ ก็ลดน้อยลง แม้ว่าในหมู่บ้านจะมีหนองน้ำ
อยู่ แต่เป็นหนองน้ำขนาดเล็กเกินไปพอใช้ในการเพาะปลูก บางปี แม่น้ำจะใช้บริโภค
ก็ไม่เพียงพอ เช่น ในช่วงแล้งน้ำจะแห้งมากใช้ประโยชน์ไม่ได้ การประกอบอาชีพ
จึงขึ้นอยู่กับน้ำเป็นหลักใหญ่ นอกจากหาน้ำแล้ว การทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ

มีน้อย ขณะที่การสัมภาษณ์รู้สึกว่าชาวนาในหมู่บ้านนี้ขาดความกระตือรือร้น ตอบปัญหาต่าง ๆ ตามที่ผู้วิจัยสอบถาม ผู้วิจัยต้องชักใบรื้อไล่เลี้ยงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมจึงน้อยกว่าหมู่บ้านศิลา

ตอนที่ 2 ตรวจสอบเปรียบเทียบระบบการจัดเวลาในการทำงานหรือการใช้เวลาในการทำงาน

การตรวจสอบครั้งนี้เป็นการตรวจสอบการใช้เวลาในการทำงานของชาวนาตลอดปี ว่า ชาวนาได้ใช้เวลาไปทำอะไรบ้างจากงานชนิดต่าง ๆ ที่สัมภาษณ์มาทั้งหมด มาแยกออกเป็นชนิด ๆ ได้เป็น 3 ชนิดใหญ่ ๆ คือ การทำนา การทำงานอื่น ๆ หลังจากทำนาแล้ว และการจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เฉพาะงานอื่น ๆ นั้นยังแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ที่เกี่ยวกับการเกษตร การตัดถกรรรมในครัวเรือน และที่เกี่ยวกับงานกรรมกรรับจ้างหรือค้าขาย

ตาราง 24 เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่งปีระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน

ชาวนา	งาน			
	ทำนา	งานอื่น ๆ	จับปลาตามแหล่งน้ำ	รวม
ชาวนารับน้ำชลประทาน	424.87 (59.18)	257.83 (35.92)	35.17 (4.90)	717.87 (100)
ชาวนารอน้ำฝน	279.88 (65.38)	115.65 (27.01)	32.57 (7.61)	428.10 (100)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บเป็นเปอร์เซ็นต์ของชั่วโมงการทำงานในแต่ละกลุ่ม

จากตาราง 24 ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานหนึ่งคนในเวลาที่หนึ่งปี ใช้เวลาทำงานเท่ากับ 717.67 ชั่วโมง เป็นเวลาทำนา 424.67 ชั่วโมง ทำงานอื่น ๆ 257.83 ชั่วโมง และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 35.17 ชั่วโมง ส่วนชาวนารอนำฝนในอัตราส่วนเท่ากันใช้เวลาทำงานเท่ากับ 428.10 ชั่วโมง เป็นเวลาทำนา 279.88 ชั่วโมง ทำงานอื่น ๆ 115.65 ชั่วโมง และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 32.57 ชั่วโมง

ตาราง 25 เปรียบเทียบจำนวนวันในการทำงานของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่งปี ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝน

ชาวนา	งาน			
	ทำนา	งานอื่น ๆ	จับปลาตามแหล่งน้ำ	รวม
รับน้ำชลประทาน	53.11	32.23	4.39	89.73
รอนำฝน	34.98	14.46	4.07	53.31

จากตาราง 25 เมื่อนำจำนวนชั่วโมงการทำงานทั้งหมดในตาราง 24 มาคิดเป็นจำนวนวัน เพื่อดูว่าในปีหนึ่งชาวนาทำงานจริง ๆ กี่วัน โดยถือว่า 8 ชั่วโมงเท่ากับ 1 วัน จึงเป็นหลักฐานสากล ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานใช้เวลาเท่ากับ 89.73 เป็นเวลาทำนา 53.11 วัน ทำงานอื่น ๆ 32.23 วัน และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 4.39 วัน ส่วนชาวนารอนำฝน ใช้เวลาทั้งหมด 53.31 วัน เป็นเวลาทำนา 34.98 วัน ทำงานอื่น ๆ 14.46 วัน และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 4.39 วัน

ตาราง 26 เปรียบเทียบร้อยละของชั่วโมงทำงานของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่งปี ระหว่าง
ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คัดเลือกจากจำนวนชั่วโมง
การทำงานทั้งหมด

ชาวนา	งาน			
	ทำนา	งานอื่น ๆ	จับปลาตาม แหล่งน้ำ	รวม
รับน้ำชลประทาน	17.70	10.74	1.47	29.91
รอน้ำฝน	11.66	4.01	1.36	17.04

จากตาราง 26 นำเอาจำนวนชั่วโมงการทำงานทั้งหมดจากตาราง 24 มาเขียนเป็นร้อยละของชั่วโมงการทำงานทั้งหมดในหนึ่งปี ซึ่งตามมาตรฐานสากล ถือว่า คน ๆ หนึ่ง จะต้องใช้เวลาเต็มที่ (Utility time) ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานใช้เวลาร้อยละ 29.91 ของชั่วโมงการทำงานทั้งหมด เป็นเวลาทำนา ร้อยละ 17.70 ทำงานอื่น ๆ ร้อยละ 10.74 และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติร้อยละ 1.47 ส่วนชาวนารอน้ำฝน ใช้เวลาร้อยละ 17.04 ของชั่วโมงการทำงานทั้งหมด เป็นเวลาทำนา ร้อยละ 11.66 ทำงานอื่น ๆ ร้อยละ 4.01 และจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติร้อยละ 1.36

ตาราง 27 เปรียบเทียบชั่วโมงการทำงานในการทำงานอื่น ๆ ของชาวนาหนึ่งคนในหนึ่งปี
ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน

งานอื่น ๆ	ชาวนา	
	รับน้ำชลประทาน	ชาวนารอน้ำฝน
1. ที่เกี่ยวกับการเกษตร	220.10(85.37)	111.63(96.53)
1.1 ปลุกผักสวนครัว	9.10(3.53)	23.33(20.17)
1.2 ปลุกผักถาขาย	53.20(20.63)	5.87(5.08)
1.3 ปลุกดอกไม้ขาย	34.64(13.44)	-
1.4 เลี้ยงเป็ดไก่	9.97(3.87)	7.74(6.69)
1.5 เลี้ยงปลา	0.64(0.25)	-
1.6 เลี้ยงหมู	12.65(4.91)	11.70(10.12)
1.7 ทำสวน/ไร่	93.02(36.08)	62.99(54.47)
1.8 รับจ้างไถนาทำนา	4.08(1.58)	-
1.9 รับจ้างปักดำเก็บเกี่ยว	2.80(1.08)	-
2. ที่เกี่ยวกับหัตถกรรมในครัวเรือน	10.7(7.25)	4.02(3.48)
2.1 ทอเสื่อ	-	-
2.2 ทอผ้า	-	2.26(1.95)
2.3 จักสาน	18.7(7.25)	1.76(1.53)
3. ที่เกี่ยวกับงานกรรมกร		
รับจ้าง, ถาขาย	19.03(7.32)	-
3.1 ถาขาย	-	-
3.2 ก่อสร้าง	17.03(6.60)	-
3.3 โรงงาน	-	-
3.4 ขันสามล้อ	-	-
3.5 ขับรถยนต์หรือรถตุ๊ก	2.0(0.77)	-
รวม	257.80(100)	115.65(100)

จากตาราง 27 พิจารณาเฉพาะงานอื่น ๆ ที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มทำโดยใช้ เวลาที่เหลือจากการทำนาหรือทำควบคู่กับการทำนา ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทาน หมู่บ้านศิลา 1 คน ใช้เวลาทำงานเกี่ยวกับการเกษตร 220.10 ชั่วโมง (ร้อยละ 25.37) เป็นงานเกษตรต่าง ๆ ดังนี้ ปลุกผักสวนครัว 9.10 ชั่วโมง (ร้อยละ 3.53) ปลุกผักถั่ว 53.20 ชั่วโมง (ร้อยละ 20.63) ปลุกดอกไม้ขาย 34.64 ชั่วโมง (ร้อยละ 13.44) เลี้ยงเป็ดไก่ 9.97 ชั่วโมง (ร้อยละ 3.87) เลี้ยง ปลา 0.64 ชั่วโมง (ร้อยละ 0.25) เลี้ยงหมู 12.65 ชั่วโมง (ร้อยละ 4.91) ทำสวนทำไร่ 93.02 ชั่วโมง (ร้อยละ 36.08) รับจ้างไถนา - คำนว 4.08 ชั่วโมง (ร้อยละ 1.58) รับจ้างปักดำ - เก็บเกี่ยว 2.80 ชั่วโมง (ร้อยละ 1.00) ส่วนชาวนารอนำฝนหมู่บ้านหนองกระนวน 1 คน ใช้เวลาทำงานเกี่ยวกับการเกษตร 111.63 ชั่วโมง (ร้อยละ 96.53) ซึ่งน้อยกว่า เป็นงานปลุกผักสวนครัว 23.33 ชั่วโมง (ร้อยละ 20.17) ปลุกผักถั่ว 5.27 ชั่วโมง (ร้อยละ 5.08) เลี้ยง เป็ดไก่ 7.74 ชั่วโมง (ร้อยละ 6.69) เลี้ยงหมู 11.70 ชั่วโมง (ร้อยละ 10.12) ทำสวน-ไร่ 62.99 ชั่วโมง (ร้อยละ 54.47)

เกี่ยวกับหัตถกรรมในครัวเรือน ชาวนารับน้ำชลประทาน 1 คน ใช้เวลา ทำทั้งหมด 10.7 ชั่วโมง (ร้อยละ 7.25) ซึ่งเป็นงานจักสานทั้งหมด ส่วนชาวนา รอนำฝน 1 คน ใช้เวลาทำทั้งหมด 4.02 ชั่วโมง (ร้อยละ 3.48) ซึ่งน้อยกว่า เป็นงานทอผ้า 2.26 ชั่วโมง (ร้อยละ 1.95) จักสาน 1.76 ชั่วโมง (ร้อยละ 1.53)

และที่เกี่ยวกับงานกรรมกรรับจ้างและค้าขาย ชาวนารับน้ำชลประทาน 1 คน ใช้เวลาทำงานทั้งหมด 19.03 ชั่วโมง (ร้อยละ 7.38) เป็นงานก่อสร้าง 17.03 ชั่วโมง (ร้อยละ 6.60) และขับรถตุ๊ก 2.0 ชั่วโมง (ร้อยละ 0.77) ส่วนชาวนา รอนำฝนไม่ได้ใช้เวลาทำงานด้านนี้เลย

เมื่อรวมชนิดของงานทั้งหมดที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มทำ ปรากฏว่าชาวนารับน้ำชลประทาน ทำงาน 12 ชนิด ได้แก่ ปลุกผักสวนครัว ปลุกผักตาข่าย ปลุกดอกไม้ ขยาย เลี้ยงเป็ด-ไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู ทำสวน ทำไร่ ขั้รตัก รับจ้าง ไถนาควานา รับจ้างปักดำ-ถักเก็บเกี่ยว จักสาน ก่อสร้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวข้องกับเกษตร โดยเฉพาะที่สำคัญคือ การปลุกผักตาข่าย ปลุกดอกไม้ขยาย และทำสวน ทำไร่ ส่วนชาวนาตอนน้ำฝนนั้น ทำงาน 7 ชนิด น้อยกว่าชาวนาชลประทาน เกือบหนึ่งเท่าตัว ได้แก่ ปลุกผักสวนครัว ปลุกผักตาข่าย เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ทำสวนทำไร่ ทอผ้า จักสาน ส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวกับการเกษตรเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการทำไร่ ซึ่งมีมากที่สุด เพราะไม่ต้องไถนํามากเหมือนทํานาหรือปลุกผัก

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า ชาวนารับน้ำชลประทานมีการใช้เวลาทำงาน ถิ่นกว่าชาวนาตอนน้ำฝน เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มใช้เวลาแตกต่างกันจริงหรือไม่ จึงนำจำนวนชั่วโมงการทำงานทั้งหมดไปทดสอบความแปรปรวน ดังปรากฏใน ตาราง 28

ตาราง 28 ทดสอบความแปรปรวนของเวลาที่ใช้ทำงานทั้งหมดในหนึ่งปี ระหว่างชาวนา รับน้ำชลประทานและชาวนาตอนน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	2,113,825.21	2,113,825.21	313.77
ภายในกลุ่ม	98	660,207.54	6,736.81	
รวมทั้งหมด	99	2,774,033.75		

$$F(df_{*} = 1, 98, \alpha = .05) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวน ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนา
รอนำฝนใช้เวลาในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลง
ทางสถิติศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านติลา ส่งผลให้ชาวนาหมู่บ้านนี้
มีการใช้เวลาในการทำงานแตกต่างจากชาวนารอนำฝนหมู่บ้านหนองกระนวน ค่า
ความแปรปรวนระหว่างกลุ่มมีค่าสูงกว่าค่าความแปรปรวนภายในกลุ่มมาก แสดงว่า
การกระจายของข้อมูลระหว่างกลุ่มมีมาก จึงมีความแตกต่างกันมาก ส่วนความแปรปรวน
ภายในกลุ่มมีค่าน้อยกว่าหรือค่าความแปรปรวนภายในกลุ่มน้อย แสดงว่า ข้อมูลเกี่ยว
กับการใช้เวลาภายในกลุ่มแต่ละกลุ่มแตกต่างกันน้อย หรือมีค่าใกล้เคียงกัน ชาวนา
รับน้ำชลประทานมีการใช้เวลาในการทำงานดีกว่าชาวนารอนำฝน เป็นเพราะว่า
ชาวนานำน้ำจากคลองชลประทานเพื่อใช้ในการเพาะปลูกในฤดูแล้งหรือสามารถเพาะ
ปลูกได้ตลอดปี หลังการทํานาปีแล้วยังมีการทํานาปรังและการเกษตรอื่น ๆ ได้แก่
การปลูกผัก ปลูกดอกไม้ การทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ และยังมีชาวนาบางกลุ่ม
ปลีกเวลาไปทำการจักสาน ทํางานก่อสร้างและขับรถรับจ้างด้วย (ดูตาราง 27)
ส่วนชาวนารอนำฝนมีลักษณะเกือบจะตรงกันข้าม คือ มีการทํานาปีอย่างเดียว มีการ
ปลูกผัก ทำสวนทำไร่โดยใช้น้ำจากหนองกระนวนไต่ข้าง แต่ไม่ได้เต็มที่เพราะอยู่
ในน้ำไต่แกอยู่ใกล้หนองส่วนผู้ที่อยู่ไกลก็ขาดโอกาส และหนองกระนวนก็มีไค้มีน้ำขัง
ตลอดปี บางปีหรือบางช่วงแห้งมาก การเลี้ยงเป็ด - ไก่ หรือเลี้ยงหมูก็ทำกันเป็น
กิจการเล็ก ๆ เท่านั้น การทำสวนทำไร่นั้น ส่วนใหญ่หันไปทางทำไร่มากกว่า ซึ่ง
ผิดกับหมู่บ้านติลาซึ่งทำสวนเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการทำไร่ป่อหรือชาวโพหรือมันสำปะหลัง
ก็มีไค้ใหญ่โตนัก ทำกันเท่าที่จะทำได้และเป็นไปตามฤดูกาลมากกว่า(ดูตาราง 27)
หากมีน้ำชลประทานเข้าถึงคงจะมีกิจกรรมทางเกษตรเข้มข้นกว่านี้ ทั้ง ๆ ที่หมู่บ้าน
รอนำฝนบ้านหนองกระนวนจะทำการเกษตรน้อยแล้ว งานอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับงานกรรมกร
รับจ้างหรือค้าขายก็ไม่มีเลย จะมีบ้างก็เป็นพวกงานหัตถกรรม ทอผ้าหรือจักสาน ซึ่ง
ก็น้อยมาก ดังนั้นจึงทำให้ใช้เวลาทำงานน้อยกว่า

ตอนที่ 3 ตรวจสอบเปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลาง

จากรายการต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับความเชื่อถือโชคลางของชาวนาแต่ละกลุ่ม (ทั้งภาคผนวก) ให้ค่าคะแนนคำตอบรายการที่เชื่อถือ 1 คะแนน ไม่เชื่อถือ 0 คะแนน นำคะแนนเหล่านั้นไปหาค่าสถิติพื้นฐานและทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชาวนา 2 กลุ่ม ได้ดังนี้

ตาราง 29 ค่าสถิติพื้นฐาน เปรียบเทียบความเชื่อถือโชคลางระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่ม

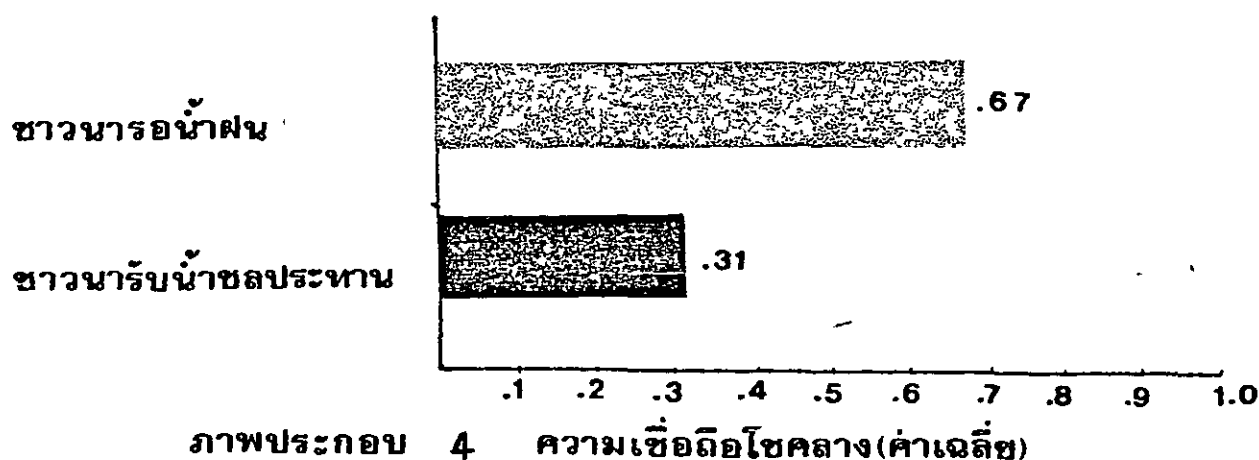
ข้อที่	รายการ	ชาวนารับน้ำชลประทาน			ชาวนารอน้ำฝน		
		$\bar{X}$	S	S^2	$\bar{X}$	S	S^2
1	การรคน้ำมนต์จะช่วยรักษาและปกป้องภัยพิบัติต่าง ๆ ได้	0.10	0.39	0.15	0.64	0.37	0.14
2	การทำบุญมากๆ ผลบุญนั้นจะช่วยเหลือให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น	0.94	0.24	0.06	0.86	0.35	0.12
3	เชื่อว่าความฝันจะต้องเป็นจริง	0.00	0.27	0.00	0.36	0.48	0.23
4	เชื่อว่าคนที่ลบลูกอุ้มสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำให้คนอื่นเป็นไปต่าง ๆ	0.56	0.50	0.25	0.84	0.37	0.14
5	การที่เราทำงานไม่สำเร็จเพราะโชคลาไม่อำนวย	0.30	0.46	0.21	0.80	0.40	0.16
6	เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดมาก	0.38	0.49	0.24	0.68	0.47	0.22
7	เชื่อถือเรื่องดวงมาก	0.26	0.44	0.20	0.70	0.46	0.21
8	คิดว่าการมีโบสถ์ใหญ่สวยงามเป็นสิ่งสำคัญ	0.84	0.37	0.14	0.72	0.45	0.20

ตาราง 20 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	จำนวนารับน้ำชลประทาน			ชาวสวนอ้อย		
		$\bar{X}$	σ	σ^2	$\bar{X}$	σ	σ^2
1	คิดว่าการเล่นกีฬาโดยการเล่น การเต้นจะทำให้ฐานะดีขึ้น	.16	.37	.14	.24	.43	.18
11	เคยไปของเล่นหอยเบียร์จาก ทรงและพระผู้ศักดิ์สิทธิ์บ่อย	.16	.37	.14	.32	.47	.22
11	เชื่อก่อนคำทำนายของหมอดูมาก	.1	.30	.09	.50	.50	.25
12	ก่อนทำงานใหม่ทุกครั้งต้องดูฤกษ์ ยามก่อน	.12	.33	.10	.70	.46	.21
13	เพื่อการรักษาพยาบาลโดยหมอ กลางบ้านมาก	.20	.40	.16	.46	.50	.25
14	คิดว่าชาติหน้ามีจริง	.30	.46	.21	.44	.51	.25
15	เชื่อว่าประเพณีแห่ฉางแมงจะ ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้	.16	.27	.09	.66	.40	.23
16	เชื่อก่อนเรื่องการขนานนามว่ากล่าว มาก	.40	.49	.24	.62	.27	.17
17	เชื่อก่อนเรื่องการแก้บนมาก	.46	.50	.25	.96	.20	.04
18	เชื่อก่อนพิธีสะเดาะเคราะห์มาก	.50	.50	.25	.96	.20	.04
19	เชื่อก่อนเรื่องคนทรงหรือผีบอก	.14	.35	.12	.60	.47	.22
20	เวลาจะเดินทางไปไหน จะดู ฤกษ์ยามก่อนเสมอ	.14	.35	.12	.60	.47	.22

จากตาราง 29 จะเห็นว่าค่าเฉลี่ยของความเชื่อถือโชคลางในแต่ละรายการ ตั้งแต่ข้อ 1 - 20 นั้น มีอยู่ 16 รายการ ที่ชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านถิลาเชื่อถือน้อยกว่าชาวนารอน้ำฝน ส่วนอีก 2 รายการ ซึ่งชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านถิลาเชื่อถือนมากกว่าชาวนารอน้ำฝนได้แก่ ความเชื่อเรื่องทำบุญมากๆ ผลบุญนั้นจะช่วยให้อายุยืน (ข้อที่ 2) และความเชื่อว่าการมีโบสถ์ใหญ่สวยงามเป็นสิ่งสำคัญ (ข้อที่ 8) ซึ่งทั้งสองรายการนี้เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา อาจจะเป็นเพราะว่าชาวนารับน้ำชลประทานมีการใช้เวลาทำงานมากกว่าและภาวะเศรษฐกิจดีกว่า จึงมีโอกาที่จะแสดงพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มากกว่า ส่วนชาวนารอน้ำฝนหมู่บ้านหนองกระบวนเชื่อเรื่องนี้น้อยกว่าแต่ก็ไม่มากนัก เพราะโอกาสทางการเงินน้อยกว่า โดยสรุปจากรายการข้อ 1 - 20 จะพบว่า ชาวนารอน้ำฝนหมู่บ้านหนองกระบวนมีความเชื่อถือโชคลางมากกว่าชาวนารับน้ำชลประทาน

เมื่อนำค่าของคะแนนในรายการแต่ละข้อ ตั้งแต่ 1 - 20 มารวมแล้วหาค่าเฉลี่ยของความเชื่อถือโชคลาง เปรียบเทียบความแตกต่างด้วยกราฟแท่ง ดังนี้

เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความเชื่อถือโชคลางแตกต่างกันจริง จึงทำการทดสอบความแปรปรวนดังตาราง 30

ตาราง 3c ทดสอบความแปรปรวนของความเชื่อถือโชคลางระหว่างชาวนารับน้ำชล-
ประทานและชาวนารอน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	1317.69	1317.69	319.56*
ภายในกลุ่ม	98	414.1	4.12	
รวม	99	1721.79		

$$F (df = 1, 98, \alpha = .05) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวน จากตาราง 3c พบว่า กลุ่มตัวอย่างของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝนมีความเชื่อถือโชคลางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อถือโชคลางของชาวนาทั้งสองกลุ่ม ซึ่งหมายถึงผลของการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านติลา ทำให้ชาวนาหมู่บ้านนี้มีความเชื่อถือโชคลางน้อยลงและน้อยกว่า ชาวนารอน้ำฝนหมู่บ้านหนองกระนวน ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่มมีค่อนข้างมากและมากกว่าค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม แสดงว่าข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับความเชื่อถือโชคลางระหว่างชาวนาทั้งสองกลุ่มกระจายค่อนข้างมาก ทำให้ความแตกต่างของข้อมูลค่อนข้างมาก ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่มน้อยกว่า หรือมีค่าน้อย แสดงว่าข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับความเชื่อถือโชคลางในกลุ่มชาวนาแต่ละกลุ่ม กระจายน้อย ทำให้ความแตกต่างของข้อมูลชาวนาแต่ละคนในแต่ละกลุ่มมีน้อยหรือมีค่าใกล้เคียงกัน

การที่ชาวอารอนำฝนมีความเชื่อถือโชคลางมากกว่าชาวอารับนำชลประทาน เป็นเพราะว่าชาวอารอนำฝนยังต้องพึ่งพาสภาพธรรมชาติอยู่มาก และชาวอารับดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง ชาวนายังคิดว่าเป็นเพราะธรรมชาติลงโทษ ชาวนาหาเหตุผลแท้จริงไม่ได้ว่า เพราะอะไร จึงคิดว่าความเชื่อเป็นสิ่งจำเป็น เป็นทั้งที่พึ่งและความหวังใจได้ ความเข้มข้นในเรื่องความเชื่อถือสิ่งต่าง ๆ ซึ่งไม่มีเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์จึงมีอยู่มาก ส่วนชาวอารับนำชลประทานนั้นมีความเชื่อถือโชคลางลดลงหรือเข้มข้นน้อยกว่า เพราะการมีน้ำใช้ในการเพาะปลูกทำให้ชาวอารับใช้เวลาทำการเกษตรและมีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น เริ่มรู้ถึงสาเหตุและผลของปัญหาต่าง ๆ ที่ตนประสบ ความเชื่อถือโชคลางจึงลดน้อยลงไป เพราะเริ่มมองเห็นแล้วว่ามนุษย์สามารถที่จะแก้ปัญหาที่มีผลมาจากธรรมชาติได้ ดังนั้น จะเห็นว่าความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อของชาวอารับทั้งสองกลุ่มเป็นผลมาจากการใช้เวลาทำงานที่ต่างกัน ชาวอารับนำชลประทานใช้เวลาในการทำงานมากกว่าเพราะมีน้ำสะดวกกว่า ความเชื่อถือโชคลางจึงน้อยกว่าชาวอารอนำฝน

ตอนที่ 4 ตรวจสอบเปรียบเทียบความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

การตรวจสอบผลการศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมครั้งนี้ ดูจากลักษณะความคาดหวังจากเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- 4.1 การจัดงานที่ไฮโซ
- 4.2 การทำบุญโดยการทุ่มเงินและสิ่งของมาก ๆ
- 4.3 การเรียนต่อของลูก
- 4.4 สถานที่เรียนไกลสุดของลูก
- 4.5 สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

ตาราง 31 เปรียบเทียบความต้องการที่จะจัดงานใหญ่และสิ่งที่คาดหวังระหว่างชาวนา
รับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ

ความต้องการจัดงานใหญ่โต	ชาวนารับน้ำชลประทาน		ชาวนารอน้ำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการ	7	14	12	24
ไม่ต้องการ	4	8	5	10
แล้วแต่โอกาสทางการเงิน	39	78	33	66
รวม	50	100	50	100
ความต้องการจะจัดงานใหญ่โต สิ่งที่คาดหวังจากการจัดงานใหญ่				
อยากมีหน้ามีตา	5	71.43	12	100
อยากได้เงินและสิ่งของ	-	-	-	-
อยากเลี้ยงเพื่อนฝูง	2	28.57	-	-
รวม	7	100	12	100

จากตาราง 31 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างชาวนาทั้งสองกลุ่มคิดว่า จะจัดงานใหญ่หรือไม่แล้วแต่โอกาสทางการเงินมากที่สุด คือชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 78 และชาวนารอน้ำฝนร้อยละ 66 รองลงมาชาวนามีความต้องการจัดงานใหญ่คือ ชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 14 ชาวนารอน้ำฝนร้อยละ 24 ที่เหลือชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 8 และชาวนารอน้ำฝนร้อยละ 10 ซึ่งไม่ต้องการจัดงานใหญ่จะเห็นว่า ชาวนามีแนวโน้มว่าจะต้องจัดงานใหญ่เป็นจำนวนมาก

จากกลุ่มชาวนาที่ต้องการจัดงานใหญ่ นั้น เมื่อถามถึงสิ่งที่คาดหวังจากการจัดงานใหญ่ ดังกล่าว ปรากฏว่าชาวนาทั้งสองกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญในสิ่งถามมากที่สุด ชาวนารับน้ำชลประทานอย่างมีนัยสำคัญร้อยละ 71.43 ชาวนารอนำฝนอย่างมีนัยสำคัญร้อยละ 100 และมีชาวนารับน้ำชลประทานอีกร้อยละ 20.57 บอกว่าจะจัดงานใหญ่โตเพื่อเลี้ยงเพื่อนฝูง ส่วนชาวนารอนำฝนไม่มีความคาดหวังในสิ่งดังกล่าว จากตารางนี้ แสดงให้เห็นว่า คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันจะมีความคาดหวังทางสังคมต่างกัน

ตาราง 32 ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากการจัดงานใหญ่โต ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	4	4	
ภายในกลุ่ม	99	255.04	2.60	1.54*
รวมทั้งหมด	100	259.04		

$$F(\alpha = .05, df = 1, 99) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 32 กลุ่มตัวอย่างชาวนารับน้ำชลประทาน และชาวนารอนำฝนมีความคาดหวังในเรื่องความมีนัยสำคัญในสังคมจากการจัดงานใหญ่โต ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านศิลาไม่ส่งผลให้มีความคาดหวังในเรื่องความมีนัยสำคัญในสังคมแตกต่างกันไปจากชาวนาหมู่บ้านหนองกระนวน ซึ่งใช้น้ำฝน ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่มและค่าความแปรปรวนภายในกลุ่มมีค่าต่ำ แสดงว่า ข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับความคาดหวังทั้งระหว่างกลุ่มและชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่มมีการกระจายข้อมูลน้อยหรือใกล้เคียงกัน

อาจจะเป็นเพราะชาวนาคิดว่าในการจัดงานนั้นนอกจากเพื่อพิธีของงานนั้นโดยตรงแล้ว
เจ้าภาพควรจะไต่เกียรติดังการงานด้วย อาจจะในรูปแบบของคำสรรเสริญของแขก
ที่มาร่วมงาน ความสนุกของงาน หรือปริมาณของแขกที่มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก
หรือจำนวนเงินที่ได้รับจากแขก ฯลฯ ซึ่งเกียรติดังกล่าว เราเรียกว่า "หน้า"
หรือ "ไต่หน้า" ซึ่งตามตาราง 31 จะเห็นว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มอยากมีหน้ามีตา
มากที่สุด ชาวนารอนำฝนอยากไต่หน้าถึงร้อยละ 100 ทั้ง ๆ ที่เป็นชาวนาที่ยากจน

ตาราง 33 เปรียบเทียบความต้องการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของที่คาดหวัง
จากการทำบุญดังกล่าว ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝน
คิดเป็นร้อยละ

ความต้องการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและ สิ่งของ	ชาวนารับน้ำชลประทาน		ชาวนารอนำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการ	10	20	10	20
ไม่ต้องการ	2	4	8	16
แควแต่โอกาสทางการเงิน	38	76	32	64
รวม	50	100	50	100
สิ่งที่คาดหวังจากการทำบุญโดยการทุ่มเท				
อยากมีหน้ามีตา	3	30	3	30
อยากไต่บุญมาก ๆ	7	70	7	70
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	10	100	10	100

จากตาราง 23 ปรากฏว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของนั้นแล้วแต่โอกาสทางการเงินมากที่สุด คือ ชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 76 ชาวนารอน้ำฝนร้อยละ 64 รองลงมาต้องการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของทั้งชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีร้อยละ 20 ที่เหลือ ชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 4 และชาวนารอน้ำฝนร้อยละ 16 ซึ่งไม่ต้องการทำบุญโดยการทุ่มเท

จากกลุ่มชาวนาที่ต้องการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของนั้น เมื่อถามถึงสิ่งที่คาดหวังจากการทำบุญดังกล่าว ปรากฏว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มอยากได้บุญมาก ๆ มากที่สุดก็ร้อยละ 70 เท่ากัน และอยากมี นามบัตรรองลงมาเท่ากับร้อยละ 30 ทั้งสองกลุ่ม

ตาราง 34 ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากผลทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานกับชาวนารอน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	0.36	0.36	" 0.33
ภายในกลุ่ม	98	106.68	1.09	
รวมทั้งหมด	99	107.04		

$$F(\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

* มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 34 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของมาก ๆ ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ

การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านคิลา ไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม จากการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของจากชาวนารอนำฝนหมู่บ้านหนองกระนวน

ถ้าความแปรปรวนระหว่างกลุ่มและค่าความแปรปรวนภายในกลุ่มมีน้อยมาก แสดงว่า ข้อมูลที่ไต่ระหว่างกลุ่มตัวอย่างมีการกระจายน้อยมาก คือมีค่าใกล้เคียงกัน และข้อมูลที่ไต่ของชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีการกระจายน้อยหรือใกล้เคียงกัน แสดงว่าชาวนาแต่ละคนมีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของใกล้เคียงกัน เป็นเพราะว่าชาวนาทั้งสองกลุ่มคิดว่า การทำบุญวันนี้จะส่งผลมาให้มีความสุขในชาติหน้า และหากทุ่มเทสิ่งของเพื่อทำบุญมาก จำนวนบุญที่ได้รับจะมากด้วย ขณะเดียวกัน การทำบุญมากก็จะได้น้ำไปด้วย คือ จะทำให้คิดว่าตนเป็นคนใจบุญเพราะได้ทุ่มเทมาก หากไม่เป็นคนใจบุญแล้ว คงไม่กล้าทุ่มเทสิ่งของหรือเงินมาก ๆ แน่ ซึ่งชาวนาไม่ว่าเขตชลประทานหรือเขตรอนำฝนก็เป็นอย่างนี้ทั้งนั้น เพราะเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของชนบทไทยทั่วไป

ตาราง 35 เปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูกระหว่างชาวนาผู้นำ
ชลประทานและชาวนารอนำฝน กักเป็นร้อยละ

การวางแผนส่งลูกเรียนต่อ	ชาวนาผู้นำชลประทาน		ชาวนารอนำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่คิดวางแผน	1	2	13	26
คิดวางแผน	27	54	20	40
ผลการเรียนก่อน	22	44	17	34
รวม	50	100	50	100
ระดับการศึกษาที่หวังจะให้ลูกเรียนสำเร็จ				
ม.ศ. ต้น	-	-	-	-
ม.ศ. ป้าย	1	3.70	4	20
อนุปริญญา	2	7.41	7	35
ปริญญาตรี	5	18.52	7	35
สูงกว่าระดับปริญญาตรี	19	71.37	2	10
รวม	27	100	20	100
อาชีพที่หวังจะให้ลูกทำเมื่อเรียนสำเร็จ				
รับราชการ	25	92.59	19	95
กาชาด	-	-	-	-
เกษตรกร	2	7.41	1	5
กรรมกร	-	-	-	-
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	27	100	20	100

จากการาง 35 จะเห็นว่าทั้งสองกลุ่มก็ควางแผนส่งลูกเรียนต่อ คือชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 54 ชาวนารอนำฝนร้อยละ 40 และรองลงมาทั้งสองกลุ่มก็ว่าต้องหยุดการเรียนของลูกก่อน คือ ชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 44 ชาวนารอนำฝนร้อยละ 34 ชาวนารอนำฝนที่ไม่คิดวางแผนส่งลูกเรียนต่อมีมากกว่าชาวนาชลประทาน คือ มีร้อยละ 26 ส่วนชาวนาชลประทานมีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น

จากจำนวนชาวนาทั้งสองกลุ่มที่คิดวางแผนส่งลูกเรียนต่อนั้น ร้อยละ 70.37 ของชาวนารับน้ำชลประทาน คาดหวังจะให้ลูกเรียนต่อสูงกว่าระดับปริญญาตรีร้อยละ 18.52 ที่หวังจะให้จบระดับปริญญาตรีร้อยละ 7 ให้จบอนุปริญาตร้อยละ 3.70 หวังให้จบ ม.ศ. ม.ก.ปลาย ส่วนชาวนารอนำฝนนั้นร้อยละ 10 หวังให้จบสูงกว่าระดับปริญญาตรี ร้อยละ 35 หวังให้จบระดับปริญญาตรี และอนุปริญาตร้อยละ 20 หวังให้จบชั้น ม.ศ.ปลาย จึงจะเห็นว่าชาวนารับน้ำชลประทานคาดหวังสูงกว่า และชาวนาทั้งสองกลุ่มก็ควางแผนส่งลูกเรียนต่อนี้ เมื่อถามถึงอาชีพที่หวังจะให้ลูกทำเมื่อสำเร็จแล้ว พบว่า ชาวนาทั้งสองกลุ่มหวังจะให้ลูกรับราชการ คือ ชาวนารับน้ำชลประทานร้อยละ 92.50 และชาวนารอนำฝนร้อยละ 95 และอาชีพที่รองลงมาทั้งสองกลุ่มเห็นว่า ควรมีอาชีพเป็นเกษตรกร ซึ่งชาวนารับน้ำชลประทานมีร้อยละ 7.41 ชาวนารอนำฝนมีร้อยละ 5

ตาราง 36 ทดสอบ ความแปรปรวนของความคาดหวังเกี่ยวกับการเรียนต่อของลูก ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอนำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	98.01	98.01	4.86
ภายในกลุ่ม	56	1977.78	20.18	
รวมทั้งหมด	57	2075.79		

$$F (\alpha=0.05 \text{ df} = 1, 56) = 3.94$$

* มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

เคยทบทวนนาชลประทานของหมู่บ้านก็อาจส่งผลให้ชาวนาหมู่บ้านนี้มีความคาดหวังในเรื่อง
ความปี๋/น้ำมีตาในสังคมจากการเรียนต่อของลูกแตกต่างไปจากชาวนาหรือน้ำฝนหมู่บ้านหนอง
พวงกระนวน ถ้าความแปรปรวนระหว่างกลุ่มมีค่าค่อนข้างมาก แสดงว่าข้อมูลที่ได้
เกี่ยวกับความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาของชาวนาทั้งสองกลุ่มกระจายค่อนข้างมาก
หรือแตกต่างกัน ถ้าความแปรปรวนภายในกลุ่มมีค่าค่อนข้างน้อย แสดงว่าข้อมูลมีการ
กระจายค่อนข้างน้อยหรือชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีความคาดหวังใกล้เคียง
กัน ชาวนาหรือน้ำฝนประเทหม่อมความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากการ
เรียนต่อของลูกมากกว่าชาวนาหรือน้ำฝน อาจจะเป็นเพราะว่า ชาวนาหรือน้ำฝนประเทหม่อม
มีรายได้สนับสนุนการศึกษาได้มากกว่าและเห็นผลอันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียนมากกว่า
ชาวนาหรือน้ำฝนเพราะการมีน้ำฝนประเทหม่อมช่วยให้ชาวนาทำการเกษตรได้เต็มที่กว่า จึง
มีรายได้มากกว่าและเป็นผลต่อความคาดหวังในเรื่องหน้าจากการเรียนที่สูงกว่าด้วย

ตาราง 37 เปรียบเทียบสถานที่เรียนของลูกที่ไกลบ้านที่สุด ระหว่างชาวนาหรือน้ำ
ฝนประเทหม่อมและชาวนาหรือน้ำฝน คิดเป็นร้อยละ

สถานที่เรียนที่ไกลที่สุด	ชาวนาหรือน้ำฝนประเทหม่อม		ชาวนาหรือน้ำฝน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ในหมู่บ้านนี้หรือหมู่บ้านใกล้เคียง	4	8	26	56
ในเมือง(อำเภอ, จังหวัด)	37	74	17	34
ต่างจังหวัดและอยู่ในภาคนี้	4	8	3	6
ต่างจังหวัดแต่อยู่ในภาคอื่น	1	2	2	4
กรุงเทพมหานคร	4	8	-	-
รวม	50	100	50	100

ร้อยละ ๘ ที่ถูกเรียนในหมู่บ้าน ต่างจังหวัดและอยู่ในภาคนี้ และกรุงเทพมหานคร แต่
 ชาวารอนำฝนร้อยละ 34 ที่ถูกเรียนอยู่ในเมือง แต่ไม่มีถูกเรียนอยู่ในกรุงเทพมหานคร
 เลย และใกล้เคียงร้อยละ 4 ถูกเรียนอยู่ต่างจังหวัดแต่อยู่ในภาคอื่น

ตาราง 3๘ ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังจากสถานที่เรียนที่ไกลที่สุดของลูก
 ระหว่างชาวารับน้ำฝนประหานและชาวารอนำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	12.25	12.25	16.17
ภายในกลุ่ม	98	74.26	0.76	
รวมทั้งหมด	99	86.51		

$$F (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 38 ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างชาวา
 รับน้ำฝนประหานและชาวารอนำฝน มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม
 จากสถานที่เรียนที่ไกลที่สุดของลูก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลง
 ทางจิตวิทยาการศึกษารับน้ำฝนประหานของชาวาหมู่บ้านที่ลาส่งผลให้ชาวาหมู่บ้านนี้
 มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากสถานที่เรียนที่ไกลที่สุดแตกต่างไปจาก
 ชาวารอนำฝนหมู่บ้านหนองกระนวน อาจจะเป็นเพราะว่า หมู่บ้านนี้มีรายได้สูง
 จากการทำการเกษตรค่อนข้างจะแน่นอน จึงสามารถส่งเสียให้ลูกไปเรียนที่ไกล ๆ ได้
 โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ซึ่งต้องใช้เงินมาก ซึ่งลักษณะการกระทำดังกล่าวชาวา

ชาวจะแตกต่างกัน และข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ของชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่มมีการกระจาย
น้อย หรือข้อมูลมีความใกล้เคียงกัน

ตาราง 3๐ เปรียบเทียบสิ่งของเครื่องใช้ที่ชาวนาทั้งสองกลุ่มมีอยู่แลและคาดหวังจะ
ได้ในอนาคต

สิ่งของเครื่องใช้	ชาววารับน้ำชลประทาน				ชาววารอนำฝน			
	ต้องการ		ไม่ต้องการ		ต้องการ		ไม่ต้องการ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
วิทยุ	5๐	1๐๐	-	-	5	1๐	45	90
จักรยานสองล้อ	49	98	1	2	13	26	27	54
พัดลม	5๐	1๐๐	-	-	8	16	42	84
โต๊ะชุดรับแขก	47	94	3	6	4	8	46	92
เตียงเครื่องเสียด	37	74	13	26	2	4	48	96
โทรทัศน์	46	92	4	8	6	12	44	88
ตู้เย็น	45	9๐	5	1๐	3	6	47	94
จักรยานยนต์	4๑	8๐	1๐	2๐	4	8	46	92
รถบรรทุก	2๐	4๐	3๐	60	7	14	43	86
อื่น ๆ	-	-	-	-	-	-	-	-

จากตาราง 3๐ ปรากฏว่า ร้อยละของความคาดหวังในสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ
ของชาวนาทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันคือ ชาววารับน้ำชลประทานหมู่บ้านที่มีความคาดหวัง
หรือต้องการสูงกว่าชาววารอนำฝนหมู่บ้านหนองกระนวน

ตาราง 4c ทดสอบความแปรปรวนของความคาดหวังในเรื่องของความมีหน้ามีตาในสังคม
จากสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทาน และชาวนา
รอน้ำฝน

ที่มาของความแปรปรวน	df	SS	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	1	23134.41	23134.41	1072.77
ภายในกลุ่ม	98	2103.38	21.56	
รวมทั้งหมด	99	25237.79		

$$F (\alpha = .05, df = 1, 98) = 3.94$$

มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95 %

ผลการทดสอบความแปรปรวนจากตาราง 4c ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างชาวนา
รับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน มีความคาดหวังในเรื่องของความมีหน้ามีตาในสังคม
จากสิ่งของเครื่องใช้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพ
ภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำชลประทานของชาวนาหมู่บ้านทิลลา ส่งผลให้ชาวนาหมู่บ้านนี้มีความ
คาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาจากสิ่งของเครื่องใช้แตกต่างไปจากชาวนารอน้ำฝนหมู่บ้าน
หนองกระนวน เป็นเพราะว่าชาวนาหมู่บ้านทิลลามีฐานะดี มีรายได้จากผลผลิตการเกษตร
อยู่เป็นประจำ ทำให้อำนาจการซื้อของมีมากกว่า จึงมีความคาดหวังมากกว่าชาวนาหมู่บ้าน
หนองกระนวนซึ่งมีฐานะยากจน เพียงแต่การกีดกันรายได้เพื่อการกินอยู่ประจำวันก็ลำบาก
อยู่แล้ว ความคาดหวังจะซื้อสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็จะต้องเลื่อนกลาง ความคาดหวังเรื่อง
หน้าตาจากสิ่งของเครื่องใช้จึงน้อยกว่า พิจารณาค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม จะเห็นได้ว่า
มีค่าความแปรปรวนสูงมาก และสูงกว่าค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม แสดงว่าข้อมูลเกี่ยว
กับความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากสิ่งของเครื่องใช้ระหว่างกลุ่ม กระจาย
มาก จึงแตกต่างกันมาก และข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ของชาวนาแต่ละคนภายในกลุ่มกระจาย

นอช หรือใกล้เคียงกันแสดงว่าชาววาแต่ละคนภายในกลุ่มแต่ละกลุ่มมีความคาดหวัง
ในเรื่องนี้ใกล้เคียงกันหรือเหมือนกัน

บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์และการตรวจสอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์
สิ่งแวดล้อมทางสังคมของชาวนาสรุปผลได้ดังนี้

1. ระบบการจัดเวลาในการทำงานหรือการใช้เวลาในการทำงาน

ผลการศึกษาปรากฏว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำ
ชลประทานส่งผลให้ระบบการจัดเวลาในการทำงานหรือการใช้เวลาในการทำงานของ
ชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝนแตกต่างกัน

2. ความเชื่อถือโชคลาง

ผลการศึกษาปรากฏว่า การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำ
ชลประทานส่งผลให้ความเชื่อถือโชคลางของชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนารอน้ำฝน
แตกต่างกัน

ความแตกต่างทั้งในข้อ 1 และ 2 นี้จะมีมากขึ้นระหว่างชาวนารับน้ำชลประทาน
ที่ร่ำรวยกับ ชาวนารอน้ำฝนที่ยากจน

3. ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

ผลการศึกษาปรากฏว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำ
ชลประทานไม่ส่งผลให้ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนารับน้ำชลประทาน
และชาวนารอน้ำฝนแตกต่างกัน แต่จะส่งผลให้ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม
ระหว่างชาวนารับน้ำชลประทานที่ร่ำรวยกับชาวนารอน้ำฝน ยากจน แตกต่างกัน

4. ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

ผลการศึกษาปรากฏว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์โดยการรับน้ำ
ชลประทานไม่ส่งผลให้มีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมจากการจัดงาน

- ที่ให้โตและการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของมาก ระหว่างชาวารับน้ำชลประทาน และชาวารอนำฝนแตกต่างกัน แต่เฉพาะความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม
- จากการเรียนต่อของลูก สถานที่เรียนที่ไกลสุด และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ นั้น การเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกัน ระหว่างชาวารับน้ำชลประทานที่ร่ำรวย กับชาวารอนำฝนที่ยากจน

การอภิปรายผล

ผลจากการวิเคราะห์ในบทที่ 4 และการตรวจสอบผลในบทที่ 5 เกี่ยวกับภาวะทางสังคมบางประการระหว่างชาวารับน้ำชลประทานและชาวารอนำฝน สามารถจะนำมาอภิปรายผลได้ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม
2. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านระบบการจัดเวลาในการทำงานหรือการใช้เวลาในการทำงาน
3. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านความเชื่อถือโชคลาง
4. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

1. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม

ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า ชาวารับน้ำชลประทานและชาวารอนำฝน มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมไม่แตกต่างกัน ตรงกันข้ามกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า

- 1.1 ชาวารอนำฝนหมู่บ้านโนนดู่อยู่ใกล้ศูนย์วิจัยการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หลังเสร็จการทำนาแล้วชาวาไปรับจ้างทำงานในศูนย์ฯ เป็นประจำ ไปทำงานในแปลงทดลอง งานก่อสร้างต่าง ๆ รวมทั้งมีถิ่นในหมู่บ้านนี้ บางกลุ่มซึ่งไม่ได้เป็นชาวาแต่รับราชการอยู่ในศูนย์ ทำให้ชาวามีโอกาสปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้และแนวคิดต่าง ๆ รวมทั้งการเกษตรด้วย ดังนั้นความรู้ที่ชาวาได้รับจาก

ภูมิวิจัยเกษตรน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเหลือนำนาให้ประกอบอาชีพได้ผลมากขึ้นและสนใจการเกษตรมากขึ้น

1.2 หมู่บ้านโนนคูนเป็นหมู่บ้านที่เจริญมาก่อน เดิมเส้นทางรถยนต์จากตัวเมืองขอนแก่นที่จะต่อไปจังหวัดนครราชสีมาและกรุงเทพฯ ผ่านหมู่บ้านนี้โดยตรงจากการสำรวจ ส่งเกิดเห็นร่องรอยเส้นทางเก่า จากยางมะตอยที่เหลืออยู่และถนนนั้นแคบ แม้ปัจจุบันหมู่บ้านนี้อยู่ใกล้ติดกับเส้นทางถนนมิตรภาพและเส้นทางรถไฟ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉพาะถนนมิตรภาพนั้นมีการเล่นไหลของสิ่งต่าง ๆ มาก ผลอันนี้ส่วนหนึ่งช่วยพัฒนาความถนัดของชาวนาให้สนใจในอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น

1.3 ก่อนที่ระบบชลประทานเข้าถึง หมู่บ้านพระถือภูน้ำท่วมเกือบทุกปี เพราะบริเวณนี้เป็นจุดที่บรรจบกันระหว่างแม่น้ำพองกับแม่น้ำชี ชาวนาทำนาไม่ไคผล ตัวนาให้ จะทำการปลูกผักโดยใช้น้ำจากลำห้วยพระถือ และเพิ่งทำการปลูกกันอย่างจริงจังจนได้ผลรวดเร็วเมื่อระบบชลประทานเข้าถึง และยังสามารถช่วยแก้ปัญหาหน้าท่วมได้ ชาวนาได้มีโอกาสทำนากันอย่างจริงจังในตอนหลังและปลูกผักเข้มข้นกว่าเดิม ผลอันนี้ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวนาดีขึ้น ชาวนาจึงมีกำลังใจและสนใจเกษตรกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ และในตอนหลังจึงมีนักศึกษาและเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรสนใจเข้าไปทำการศึกษาในหมู่บ้านนี้เสมอ ชาวนาจึงได้รับความรู้ทางการเกษตรโดยอ้อม จากการสำรวจของภูมิวิจัย พบว่า ชาวนาหมู่บ้านนี้พูดคำว่า "วิจัย" กันจนติดปาก เมื่อขอเขาสัมภาษณ์เขาจะถามว่าเอาไปวิจัยใช้ไหม จึงแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของชาวนาได้อีกทางหนึ่งด้วย

1.4 ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของชาวนาทั้งสองกลุ่มที่พอจะชี้ให้เห็นว่าเขาสนใจในอาชีพเกษตรกรรมก็คือ ขณะสัมภาษณ์ชาวนาแต่ละคนจะถามถึงปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาทางการเกษตรที่เขา กำลังประสบอยู่ เช่น เขากถามว่า มาจากหน่วยงานใด ต.เขาเป็นโรคนีจะทำอย่างไร ฯลฯ

1.5 ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ใกล้เมือง โอกาสที่จะรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ก่อนขางรวดเร็ว ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือสื่อมวลชนอย่างอื่น ดังนั้น บทบาทของสื่อมวลชนเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลอย่างมากที่จะพัฒนาความคิดให้ชาวนาทันสมัยมากขึ้น และมีผลโดยอ้อมต่อความสนใจในอาชีพเกษตรเช่นเดียวกับบทบาทของระบบการคมนาคม ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และรู้สึกได้ว่า ผลจากการที่หมู่บ้านโนนดู่ อยู่ใกล้เส้นทางรถยนต์และรถไฟสายหลักของภาคที่มีการเคลื่อนไหว (Flow) ต่อวัน สูงขนาดนี้เองทำให้พัฒนาแนวคิดของชาวนารอนำฝนหมู่บ้านนี้ได้เกือบเทียบเท่าหมู่บ้านพระถือ เพราะหมู่บ้านพระถืออยู่ใกล้เส้นทางรถยนต์สายขอนแก่น - กาฬสินธุ์ ซึ่งมีจำนวนการเคลื่อนไหวของยานยนต์มากกว่า หากไม่อยู่ในเขตชลประทานแล้ว การพัฒนาแนวคิดคงเป็นไปได้ยากยิ่ง

การเลือกตัวอย่างชาวนา จำแนก จากหมู่บ้านโนนดู่ที่อยู่ใกล้เมือง ใกล้เส้นทางคมนาคมหลักและใกล้ศูนย์วิจัยการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งนี้ น่าจะเข้าข้อผิดพลาดอันหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้ เพราะเป็นชาวนารอนำฝนที่ค่อนข้างจะทันสมัย หากพิจารณาตามข้อมูลดิบหรือคะแนนของชาวนาแต่ละคนในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ก็มีแนวโน้มว่า ชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านพระถือ น่าจะสนใจในอาชีพเกษตรมากกว่า ชาวนารอนำฝน หมู่บ้านโนนดู่ในขนาดที่หากระบบชลประทานเขตพระถือสมบูรณ์แบบกว่าปัจจุบัน

และเมื่อทำการตรวจสอบเรื่องนี้โดยใช้กลุ่มตัวอย่างใหม่ พยายามแก้ไขโดยการเลือกชาวนารอนำฝนบางคน ซึ่งอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมสำคัญและศูนย์แพร่แนวคิดใหม่ต่าง ๆ แล้วไปเปรียบเทียบกับชาวนารับน้ำชลประทาน - ร่ำรวย เขตหมู่บ้านศิลา ก็ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทานมีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมสูงกว่า ชาวนารอนำฝน สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ตรงกับที่สุมนฯ ตั้งคณะสิ่ง ว่าปัจจัยที่หมู่บ้านลาดทราย อำเภอร่องบัว จังหวัดอุดรธานี พบว่า ชาวนาต้องการทำนาร้อยละ 50.79 ในขณะที่ต้องการตาขายเพียงร้อยละ 12.7 และเมื่อถามถึงความสนใจในอาชีพต่าง ๆ ปรากฏว่า

ร้อยละ 3๖.6๐ สนใจทำนาร้อยละ ๖.25 สนใจรับจ้างทำเกษตร ส่วนร้อยละ 3๐.1๖ สนใจค้าขาย (สุมนฯ ดังคะสิ่ง 2522 : 6๕ - 6๖) จะเห็นว่าชาวนาสนใจอาชีพเกษตรกรรมมากกว่า และนอกจากสนใจแล้วยังปรับตัวได้รวดเร็วเพื่อสนองตอบความเปลี่ยนแปลงด้านการเกษตรด้วย ซึ่งเป็นความพร้อมของเกษตรกรที่จะสนองตอบโอกาสใหม่ ๆ ในตลาด (จิราวุธ อิศรางกูร ณ อยุธยา 2522 : 144) เช่น ช่วงนี้ตลาดขอนแก่นต้องการดอกขี้เหล็กค่อนข้างมาก ชาวนาชลประทานบ้านศิลาก็ปลูกส่งขาย บางครั้งก็ปลูกดอกเขื่อนไร่ซึ่งแล้วแต่ว่าว่างไหนตลาดนิยมอะไร ลักษณะการเพาะปลูกค่อนข้างจะแข่งขันกัน ซึ่งน่าจะเป็นนิมิตดี ต่อการพัฒนาการเกษตรในอนาคต นอกจากนั้น ยังทำสวนมะม่วง น้อยหน่า ฯลฯ เป็นหลักอีกด้วย ส่วนชาวনারอนำฝนบ้านหนองกระนวน สนใจในอาชีพเกษตรน้อยกว่า นอกจากขาดน้ำแล้ว อาจจะเพราะการทำความเข้าใจมาจากบรรพบุรุษและไม่รู้จักทำอะไรที่แปลกออกไป ชีวิตเกี่ยวข้องกับเกษตรตั้งแต่เกิดจริง แต่ไม่สนใจที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อพัฒนาอาชีพในทางไหนก็ได้ การศึกษาต่ำและไม่สู้งาน (ศิริ รอดบาง 252๐ : 48-49) หรือมีความยากต่ออาชีพเกษตร ขาดความมุ่งมั่นที่จะตอบแทนในการผลิตให้คุ้มค่า ละเลยหน้าที่การไปประโยชน์จากที่ดิน (เสรี จาตุรงค์กุล 251๖ : 1๐๖) และเมื่อเปรียบเทียบความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชาวนาทั้งสี่หมู่บ้าน โดยดูจากค่าเฉลี่ยพบว่า ชาวนารับน้ำชลประทานรำรวย หมู่บ้านศิลามีความสนใจสูงสุด (๖.๖๖) รองลงมาเป็นชาวนารับน้ำชลประทานบ้านพระคือ (๖.๕๕) ชาวนารอนำฝนหมู่บ้านโนนตุน (๖.๕4) และชาวนารอนำฝน-ยากจน มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมน้อยที่สุด (๖.76) ดังตารางต่อไปนี้

ชาวนา / หมู่บ้าน	ค่าเฉลี่ยของความสนใจอาชีพเกษตร
ชาวนารับน้ำชลประทาน-รำรวย(ศิลา)	๖.๖๖
ชาวนารับน้ำชลประทาน (พระคือ)	๖.๕๕
ชาวนารอนำฝน (โนนตุน)	๖.๕4
ชาวนารอนำฝน-ยากจน(หนองกระนวน)	๖.76

พิจารณาจาก 4 หมู่บ้านที่ไปทดสอบ คิดว่าการมีระบบชลประทานเข้าไปในหมู่บ้านนั้นมีผลกระทบต่อการสร้างความรู้สึกให้ชาวนาสนใจในอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น ในแง่การให้ปัจจัยในการเพาะปลูกก่อนน้ำ แต่ในขณะเดียวกัน การที่ชาวนาจะสนใจในอาชีพเกษตรกรรมนั้นยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายอย่างด้วย เช่น ค่านิยม สื่อสารมวลชนหรือสิ่งใหม่ ๆ อื่น ๆ ปกติแล้วชนบทไทยมีค่านิยมทางวัฒนธรรม (Cultural values) ในเรื่องรักสนุก (Fun-loving) ถือว่าความสนุกเป็นกำไรชีวิต การทำงานหนักถือว่าเป็นทุกข์อย่างหนึ่ง งานเกษตรนั้นชาวนามีความรู้สึกว่าเป็นงานหนัก จึงยืตให้ชาวนาไม่ค่อยชอบงานเกษตรเพราะเขาไม่ชอบทำงานหนัก (Abhorrence of hard-work) (สนิท สมัตถการ 2523 : 41) ซึ่งก็เป็นผลเกี่ยวโยงถึงการใช้เวลาทำงานที่น้อยลงด้วย ผลจากการมีน้ำชลประทานทำให้ชาวนาสนใจในอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้นจริง เพราะชาวนาไม่มีทางเลือกอาชีพอย่างอื่นแล้ว บรรพบุรุษได้ให้วัฒนธรรมในการทำนาไว้อย่างเดียว แต่ขณะเดียวกัน เขาก็ได้รับการสังคมนธรรมหรือสังคมประกิต (socialization) จากบรรพบุรุษให้นิยมหรือมีทัศนคติในการทำงานเบา ซึ่งในทัศนะของชาวนาหมายถึงการเป็นชาวไร่การ เพราะเป็นงานหนึ่งที่เคยได้เครื่องแบบและได้เกียรติ ซึ่งผิดกับการทำการเกษตรจากตาราง 16 ในบทที่ 4 และตาราง 35 ในบทที่ 5 จะเห็นว่าชาวนาทั้งสองกลุ่มมีความหวังจะให้ลูกได้รับราชการสูงสุด และจำนวนรอยละเกินร้อยละ 50 ทั้งหมด จึงไม่แนใจนักว่า ระบบชลประทานจะมีผลถึงขั้นทำให้ชาวนาสนใจในอาชีพเกษตรกรรมจริง ๆ แต่น่าจะมีผลจริงต่อภาวะทางเศรษฐกิจอื่น ๆ มากกว่า ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นชัดเจนจากกรณีอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (ผู้วิจัย ประโมทชกุล 2522 : 20-41) และกรณีอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ซึ่งอยู่ในโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า (จินตนา ศรีตงกุล 2522 : 21-20) แต่คิดว่าผลของระบบชลประทานที่มีต่อความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมแต่ละส่วน ผลต่อภาวะทางสังคมนั้น น่าจะต้องใช้เวลาการพัฒนาค่อนข้างนาน แบบค่อยเป็นค่อยไป จึงเห็นได้ชัดเจนว่าคงอาศัยระยะเวลาอันยาวนานกว่าผลที่เกิดขึ้นต่อภาวะทางเศรษฐกิจ การมีระบบชลประทานเข้าไปในหมู่บ้าน เท่ากับเป็นการจัดสภาพแวดล้อม เรียงน้ำเพื่อขยายโอกาส

การให้พื้นที่ให้คนชานาใหม่มากขึ้น แต่จะเกิดผลจริง ๆ ไດ ดูสมบัติในตัวชานาเอง เป็นสิ่งสำคัญว่า จะใช้สิ่งแวดลอมไหนไคมากนอยเพียงไค เปรียบเสมือนของมีค่าอยู่ แต่ไคจะไคประโยชน์อย่างไร ดังนั้นการขยายระบบชลประทานควรจะทำควบคู่กับเทคนิคอื่น ๆ เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การแพร่แนวคิดใหม่อื่น ๆ ด้วย ฯลฯ ซึ่งจะนำเรื่องนี้ไปอภิปรายในตอนท้ายอีกครั้งหนึ่ง

เราจะเรื่องความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมยังเกี่ยวพันกับตัวแปรอื่น ๆ อันเป็นตัวชี้ถึงภาวะทางสังคมของชานาควย

จากสภาพของความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมของชานาทั้งสองกลุ่มจากสี่หมู่บ้าน ในจังหวัดขอนแก่น ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นถึงผลของการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ (spatial change) ในแง่การใช้น้ำจากระบบชลประทานว่า ผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จะไม่มีอิทธิพลที่ชี้ให้ชานาเปลี่ยนแปลงจำนิยมเกี่ยวข้องกับอาชีพรับราชการก็ตาม แต่ก็มีผลอยู่ไม่น้อยที่ผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้การใช้พื้นที่ของชานาสูงขึ้นและเป็นวิถีทาง (means) นำไปสู่จุดหมายปลายทาง (end) ของชานาที่มุ่งหวัง (expectation) ให้ลูกได้รับราชการมากขึ้น

2. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านระบบการจัดเวลาหรือการใช้เวลาใน

การทำงาน

ผลการวิเคราะห์ในบทที่ 4 และผลการตรวจสอบในบทที่ 5 ปรากฏว่า ชานารับน้ำชลประทานและชานารอนน้ำฝนมีระบบจัดเวลาหรือการใช้เวลาในการทำงานแตกต่างกันที่ระดับความเชื่อมั่น 0.5 % สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ชานารับน้ำชลประทานมีการใช้เวลาในการทำงานน้อยกว่าชานารอนน้ำฝน

การศึกษาเรื่องการใช้เวลาในการทำงานครั้งนี้ต้องการเปรียบเทียบว่า ชานาแต่ละกลุ่มได้ใช้เวลาทำงานต่าง ๆ ในรอบหนึ่งปีมาน้อยแค่ไหน และจากการที่ชานากลุ่มหนึ่งซึ่งมีโครงการชลประทานเข้าถึงและเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่นั้น จะส่งผลให้ชานากลุ่มนี้ใช้เวลาทำงานไคมากกว่า ชานากลุ่มหนึ่งซึ่งการเปลี่ยนแปลง

ถึงกล่าวไม่อยู่ในเซตรอฟน หรือไม้ ซึ่งผลการวิจัยปรากฏว่าสนับสนุนสมมติฐาน ที่เป็น
 ดังนี้ อาจเป็นเพราะระบบการจัดเวลาในการทำงานหรือการใช้เวลาในการทำงานของ
 ชาวนานั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับน้ำเป็นหลัก เพราะการมีน้ำจากชลประทานดูแลทั่วถึง
 เป็นการขยายโอกาสให้แก่ชาวนาที่จะใช้พื้นที่ได้มากครั้งขึ้น ดังนั้นชาวนารับน้ำชลประทาน
 ทั้งหมู่บ้านพระถือและหมู่บ้านศิลา จึงทำการเพาะปลูกก่อนข้างจะเขมชน (intensive
 farming) มีการทำนาทั้งนาปีและนาปรัง ส่วนงานอื่น ๆ มีตั้งแต่การปลูกผักสวนครัว
 ปลูกผักจำขาย เลี้ยงเป็ดไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู รับจ้างไถนาทำนา และรับจ้างปักดำ
 เกวไถบัว ดูตาราง 6 โดยเฉพาะในหมู่บ้านศิลา นอกจากงานต่าง ๆ ที่ยกมาแล้ว
 ยังมีารปลูกดอกไม้อขาย ทำสวน - ทำไร่ อีกด้วย (ดูตาราง 27) พิจารณารวม ๆ
 แล้ว ทั้งสองหมู่บ้านมีลักษณะเกษตรกรรมแบบคา (commercial farming ,
 มีการจ้างแรงงานและใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ พวกเครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ เช่น รถไถนา
 เครื่องสูบน้ำ ปุ๋ยเคมี ฯลฯ มีการจัดสรรผลผลิตไปสู่ตลาดก่อนข้างจะเป็นระบบ คือ
 มีการติดต่อประสานงานกับพ่อค้าในเมือง มีลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ ตามลักษณะซื้อขาย
 แลกเปลี่ยนเป็นระยะ ๆ และเป็นอย่างนี้ตลอดปี หมู่บ้านศิลาจะใช้เวลาทำนา
 42๒.๐7 ชั่วโมง มากกว่าหมู่บ้านพระถือ ซึ่งใช้เวลา 140.74 (ดูตาราง 3)
 ส่วนงานอื่น ๆ หมู่บ้านพระถือจะเด่นมากในเรื่องการปลูกผักเพื่อการค้า (134.๕7
 ชั่วโมง)

การเลี้ยงเป็ดไก่ (4๐.๖1 ชั่วโมง) และการเลี้ยงหมู (15.๘4 ชั่วโมง)
 ส่วนหมู่บ้านศิลา จะเด่นเรื่องการทำสวนไร (๖3.๐2 ชั่วโมง) การปลูกผักจำขาย
 (53.2๐ ชั่วโมง) และการปลูกดอกไม้อขาย (34.64 ชั่วโมง)

ในทางกลับกัน การขาดน้ำในช่วงฤดูแล้งของหมู่บ้านโนนสูงและหมู่บ้าน
 หนองกระนวนก็เท่ากับปิดกั้นโอกาสการใช้เวลาของชาวนา พื้นที่ถูกล่อลวงจนกว่าจะ
 ถึงฤดูทำนาปี ดังนั้นการใช้เวลาในการทำงานของชาวนากลุ่มนี้จึงมีน้อยกว่า มีการ
 ทำนาปี แต่ไม่ทำนาปรัง นอกจากนี้มีการปลูกผักสวนครัว ปลูกผักจำขาย เลี้ยงเป็ดไก่
 เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา ทำไร่ แต่มีจำนวนน้อย ทำกินไปตามยถากรรมมากกว่า

หมู่บ้านหนองกระนวนไม่มีการเลี้ยงปลาเลย (ดูตาราง 6 และตาราง 27) ดังนั้นลักษณะการ
การเกษตรของทั้งสองหมู่บ้านนี้ จึงเป็นเกษตรกรรมแบบยังชีพ (subsistence farming)
มากกว่าที่จะเป็นแบบค้าขายอย่างเขตหมู่บ้านพระถือ - ทิลา การเอาใจใส่ การลงทุน
แรงงานและเงินน้อย ปลุกเส็จก็ปล่อยไปตามบุญตามกรรม แล้วในรอ ผลผลิตที่เกี่ยวข้อง
กับการขาย ผลผลิตมักจะเป็นขายเองหรือเป็นพ่อค้าเอง จำนวนผลผลิตแต่ละครั้งไม่มาก
ขึ้นอยู่กับจังหวะแต่ละช่วงว่าจะได้ผลผลิตมากน้อยแค่ไหน การประสานงานติดต่อแลกเปลี่ยน
สินค้ากับพ่อค้าในเมืองแทบไม่มี การใช้เครื่องทุ่นแรงหรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ่อ่างอื่นก็
แทบจะไม่มีเช่นกัน ส่วนใหญ่ใช้วัวควายเป็นพื้น การใช้ปุ๋ยมีน้อยมาก ลักษณะการทำ
ถือตามบรรพบุรุษ หมู่บ้านหนองกระนวน จะใช้เวลาทำนามากกว่าหมู่บ้านโนนตุ่น
(27.38/98.72 ชั่วโมง) ส่วนงานอื่น ๆ จะเด่นมากในเรื่องการทำสวน - ไร่
(62.92 ชั่วโมง) รองลงมาเป็นการปลูกผักสวนครัว (23.33 ชั่วโมง) และงานอื่น ๆ
ของหมู่บ้านโนนตุ่นจะเด่นมากในเรื่องการเลี้ยงเป็ด - ไก่ (42.45 ชั่วโมง) รองลงมา
เป็นการเลี้ยงหมู (13.44 ชั่วโมง) ซึ่งก็เป็นการใช้เวลาน้อย

นอกจากการใช้เวลาทำงานด้านการเกษตรต่าง ๆ แล้ว ชาวนาทั้งสองหมู่บ้าน
ยังใช้เวลาทำงานเกี่ยวกับหัตถกรรมในครัวเรือน และงานกรรมกรรับจ้าง ค้าขายอีกด้วย
จากงานทั้งหมด 8 ชนิด (ดูตาราง 6 และ ตาราง 27) หมู่บ้านโนนตุ่นจะใช้เวลา
ทำงานก่อสร้างมากที่สุด (195.61 ชั่วโมง) เพราะอยู่ใกล้เมือง ส่วนหมู่บ้านหนอง-
กระนวนไม่มีการใช้เวลาทำงานก่อสร้างเลย หมู่บ้านพระถือใช้เวลาทำงานที่เหวือ
ทุกเค (ทอเสื่อ ทอผ้า จักสาน ถวาย โรงงาน ขับสามล้อ และขับรถยนต์หรือรถตุ๊ก)
หมู่บ้านโนนตุ่นใช้เวลาทำ 5 ชนิด (ไม่มีถวายและขับสามล้อ) หมู่บ้านทิลามี 2 ชนิด
(จักสานและขับรถตุ๊ก) และหมู่บ้านหนองกระนวน 2 ชนิด (จักสานและทอผ้า) การ
ทำงานต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการเกษตรนั้น แม้ว่าจะไม่มีผลมาจากระบบชลประทาน
ก็ตาม แต่งานต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนสำคัญไม่น้อยต่อการยกระดับภาวะเศรษฐกิจของ
เกษตรกรให้ดีขึ้น และเท่ากับเป็นการเพิ่มความเข้มข้นในการใช้เวลาแก่ชาวนานอกเหนือ

จากภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวนาแต่ละคนควรจะทำงานหลาย ๆ อย่างในคราวเดียวกัน เพราะถ้าทำงานใดหลายชนิดเมื่อไรรย่อมมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของตนเองให้สูงขึ้นมากเท่านั้น

ผลของระบบชลประทานที่ทำให้ชาวนาในหมู่บ้านกิลาและหมู่บ้านพระคือ มีการใช้เวลามากกว่าชาวนาร่อนำฝนในหมู่บ้านหนองกระนวนและหมู่บ้านโนนคูนนั้น จะเห็นว่าเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์โดยตรง และชัดเจนกว่า ผลที่ต่อความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม เพราะพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้เวลานั้น วัดได้ง่ายเป็นจำนวนซึ่งไม่เหมือนกับความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมซึ่งวัดยากและสังเกต พฤติกรรมไม่ได้ชัดเจนพอ อย่างไรก็ตามผลการศึกษาตามสมมติฐานข้อนี้ สอดคล้อง กับงานวิจัยของสุกชัย ชี้อตรง ที่ว่า การสำรวจวิจัยภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของ เกษตรกรในเขตโครงการชลประทานลำพระเพลิง จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2516 - 17 ที่พบว่า เกษตรกรร้อยละ 95 ยืนยันว่า ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่า เพราะประโยชน์จากการรับน้ำชลประทาน (สุกชัย ชี้อตรง 2518 : 22) และยัง สอดคล้องกับกรณีอำเภอสารภีและอำเภอท่าบ่อ คือ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้ใช้ระบบชลประทาน 30 ปี (พ.ศ. 2491 - 2421) ผลของระบบชลประทาน ช่วยให้อำเภอสารภีวิวัฒนาการตัวเอง จากเขตเกษตรที่มีผลผลิตต่ำไปสู่เขตเกษตร ที่มีรายได้สูง เกษตรกรมีโอกาสดูแลที่ดินอย่างเต็มที่เนื่องจากมีน้ำใช้ตลอดปี (จุจิตต์ ประโมทย์กุล 2522 : 29-40) และอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มีโครงการ สูบน้ำด้วยไฟฟ้ามาใช้ในการเกษตร ทำให้เขตที่อยู่ในรัศมีการส่งน้ำ 5 กิโลเมตรจาก ริมฝั่งแม่น้ำโขงได้รับน้ำเต็มที่ มีการทำนาปีและนาปรัง ปลูกพืชไร่ (ยาสูบ) การ ไร่ดินเข้มข้น และยังใช้เวลาที่เหลือทำการจักสาน ทอเสื่อ ทำเครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ และมีรายได้สูงมาก เมื่อเทียบกับเขตที่รับน้ำไม่ได้ (จินตนา ศรีตงกุล 2522 : 21-2.)

พิจารณาการใช้เวลาในการทำงานของชาวนาทั้งสองกลุ่ม (จากสี่หมู่บ้าน) มาเปรียบเทียบกับระดับการใช้เวลามาตรฐานได้ดังนี้

จำนวน	ระดับการใช้ เวลามาตรฐาน	บ้านทิดา	บ้านพระถือ	บ้านโนนตุน	บ้านหนองกระนวน
ชั่วโมง	2,400	717.87	604.45	555.11	428.10
วัน	300	89.73	75.56	95.39	53.31
ร้อยละ	100	29.91	25.18	23.12	17.84

1. ยาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านพระถือ ชาวารอนำฝนหมู่บ้านโนนตุน และชาวารอนำฝนหมู่บ้านหนองกระนวน ใช้เวลาทำงานหนึ่งปีเท่ากับ 75.56 (64.45 ชั่วโมง) วัน 65.39 (555 ชั่วโมง) วันและ 53.31 (428.31 ชั่วโมง) วันตามลำดับต่ำกว่าที่ บุญธรรม เทศนา ศึกษาปี 2516 ที่ว่าชาวาน้ำสาดใช้เวลาทำงานปีละ 87 วัน (บุญธรรม เทศนา 2516 : 34) และอัฟกันตร์ สมรรถจันทร์ ศึกษาปี 2518 พบว่า ชาวานากาดตะวันออกเฉียงเหนือใช้เวลาทำงานปีละ 62 วัน (อัฟกันตร์ สมรรถจันทร์ 2518 : 107-108) แต่ชาวารับน้ำชลประทานหมู่บ้านทิดาใช้เวลาทำงานมากกว่า คือ 89.73 (717.87 ชั่วโมง) วัน ผลการศึกษาครั้งนี้ หากคิดเป็นสัดส่วนแล้วชาวาน้ำใช้เวลาทำงานเพียงประมาณหนึ่งในสี่ของปี (ประสาท หลีกทิดา 2519 : 98) ถือประมาณ 100 วัน หากถือตามผลการศึกษาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นว่าเวลาที่ใช้ในการทำงานของชาวาน้ำมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ ยกเว้นหมู่บ้านทิดา ซึ่งใช้เวลาสูงกว่าตามที่บุญธรรม เทศนาและอัฟกันตร์ สมรรถจันทร์ ศึกษาไว้ เพราะชาวารับน้ำชลประทานหมู่บ้านนี้ ใช้เวลาทำงานมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ และทำให้ฐานะร่ำรวยขึ้น แต่เวลาที่ใช้ทั้งหมดก็ยังต่ำกว่า 10 วัน ตามข้อมูลของประสาท หลีกทิดา

2. เมื่อพิจารณาในแง่ร้อยละของชั่วโมงการทำงานทั้งหมด ชาวารับน้ำชลประทานและชาวารอนำฝน (ทิดา พระถือ โนนตุน และหนองกระนวน) ใช้เวลาในการทำงานร้อยละ 29.91, 25.18, 23.12 และ 17.84 ของชั่วโมงการทำงาน

ทั้งหมดตามลำดับต่ำกว่าการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ทำการศึกษาวิจัย 4 หมู่บ้าน ในจังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2512 - พฤษภาคม 2513 พบว่า ชาวนาใช้เวลาทำงานเฉลี่ยทั้งปี ร้อยละ 33.3 ของชั่วโมงการทำงานทั้งหมด (ไชยยศ ไชยมั่นคง 2521 : 146-147)

3. เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนเวลาที่หมู่บ้านใช้ในการทำงานแล้ว จะเห็นว่า ชาวนาทั้งสี่หมู่บ้านยังมีการใช้เวลาในการทำงานที่ต่ำกว่าระดับการใช้เวลามาตรฐานอยู่มาก ไม่มีชาวนาหมู่บ้านใดใช้เวลาในการทำงานถึง 1,000 ชั่วโมงต่อปี ในขณะที่ระดับการใช้เวลามาตรฐานมีถึง 2,400 ชั่วโมงต่อปี แต่เปรียบเทียบระหว่างสี่หมู่บ้าน ชาวนารับน้ำชลประทานทำงานมากกว่าชาวนาرونน้ำฝน และหากพิจารณาให้ละเอียดกว่านี้อีกก็พบว่า ชาวนารับน้ำชลประทาน-รำรวย มีการใช้เวลามากกว่าชาวนารับน้ำชลประทานและชาวนาرونน้ำฝน มีการใช้เวลามากกว่าชาวนารับน้ำฝน หากจน ดังนั้นความเข้มข้นของการใช้เวลาในการทำงานจะเข้มข้นน้อยกว่าเขตรอนน้ำฝน - ขากจนและค่อย ๆ เข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ไปยังเขตรอนน้ำฝน เขตรับน้ำชลประทานและเข้มข้นมาก เขตชาวนารับน้ำชลประทานรำรวย นับเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่อย่างหนึ่ง ที่มีผลมาจากระบบชลประทาน

การศึกษาตามตัวแปรนี้ พบอีกว่า งานนอกสาขาเกษตรเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับชาวชนบท ชาวนาرونน้ำฝนหมู่บ้านโนนดิน ใช้เวลาทำงานอื่น ๆ มากกว่างานด้านการเกษตร อยู่ในอัตราสูง (226.65 ชั่วโมง/67.97 ชั่วโมง) โดยเฉพาะการทำงานก่อสร้างใช้เวลาถึง 105.61 ชั่วโมงต่อคน ต่อปี นอกนั้นเป็นงานรับจ้างตามโรงงานและหัตถกรรม หมู่บ้านศิลา หมู่บ้านพระค้อ และหมู่บ้านหนองกระบวน แนวว่าจะทำงานนอกสาขาเกษตรน้อยกว่าสาขาเกษตร แต่มีการทำงานนอกสาขาเกษตรทุกหมู่บ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่ชาวนาต้องทำงานอื่น ๆ ควบคู่กับการเกษตรมากขึ้น ชาวนาหมู่บ้านศิลาและหนองกระบวนยังใช้เวลาทำงานนอกสาขาเกษตรน้อย หากได้รู้เรื่องหรือแนะนำให้ชาวนาแล้ว จะมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของชาวนาให้สูงขึ้น สภาพการเริ่มเห็นความสำคัญ

ของงานนอกสาขาเกษตรของชาวนาข้างตน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อาบ นกะจิต และโสภณ ทองปาน ที่ว่า การที่ชาวนากระทำกิจกรรมอื่น ๆ ส่วนหนึ่งเพราะมีแรงงานเหลือเฟือในบางฤดูกาล ซึ่งพอที่จะทำงานอื่น ๆ ได้ แสดงว่างานนอกสาขาเกษตรสำหรับครอบครัวชาวนามีความสำคัญมากขึ้น (อาบ นกะจิตและโสภณ ทองปาน 2515 : 214-215) การที่ชาวนาได้พยายามใช้เวลาไปทำอื่น ๆ เป็นความพยายามที่จะใช้เวลาของคนที่คุ้มค่า ดังที่อัมมาร์ สยามวาลา กล่าวว่า การทำงานอื่น ๆ นอกเกษตรกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำงานของชาวนาแสดงว่า ชาวนาของเราก็พยายามใช้เวลาของคนให้เป็นประโยชน์มากที่สุดอยู่ (อัมมาร์ สยามวาลา 2522 : 71-72) และที่จรัญ อิศรางกูร ณ อยุธยา กล่าวว่า เมื่อมีโอกาสใหม่ ๆ เกิดขึ้นเกษตรกรไทยจะสามารถปรับตัวได้รวดเร็ว พอสมควรและจะดำเนินการผลิตเมื่อพยายามให้ได้ประโยชน์จากโอกาสเหล่านั้น (จรัญ อิศรางกูร ณ อยุธยา 2522 : 144)

ผลการศึกษาตามตัวแปรนี้ จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ โดยการรับน้ำชลประทานของหมู่บ้านกิลา และหมู่บ้านพระคิอ ได้ใช้เวลาในการทำงานได้เต็มที่กว่าชาวนารอน้ำฝน หมู่บ้านโนนคูนและหมู่บ้านหนองกระนวน ดังนั้นการขยายระบบชลประทานไปสู่ชนบทย่อมเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชนบทอย่างมาก แต่การขยายระบบชลประทานไปสู่ชนบทโดยทั่วถึงนั้นเป็นเรื่องลำบาก นอกจากต้องอาศัยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแล้ว ยังต้องใช้ทุนสูงมาก จะขยายพื้นที่ชลประทานหนึ่งเปอร์เซ็นต์ ต้องใช้ทุนถึง 70 ล้านบาท (เทอด เจริญวัฒนา 252 : 55) ลักษณะโครงการชลประทานหนองหวายซึ่งหมู่บ้านกิลาและหมู่บ้านพระคิอได้ประโยชน์อยู่เหมือนกับโครงการชลประทานอื่น ๆ ในภาคอีสาน คือ ยังไม่เป็นที่โครงการชลประทานสมบูรณ์แบบ ความไม่แน่นอนเรื่องปริมาณน้ำ หรือน้ำยังไม่เพียงพอ ยังมีมาก ระบบการส่งน้ำเข้ามาก็ยังไม่ดีพอ ขาดความคล่องตัว และปัญหาการจัดสรรน้ำระหว่างชาวนาก็ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ เช่น การแย่งน้ำกัน ฯลฯ ดังนั้นแนวคิดที่ว่าควรให้ชาวนาต้องเสียภาษี จ. ระบบชลประทาน ควรจะได้รับดำเนิน

การอย่างอื่น เพราะเป็นมาตรการอย่างหนึ่งที่จะช่วยการใช้น้ำจากระบบชลประทาน ให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น และคิดว่าหากมีงบประมาณมากพอ มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมและมีการสำรวจวิจัยอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว กูทางการพัฒนาชนบทโดยการขยายระบบชลประทานก็น่าจะมีผลไม่น้อยต่อการพัฒนา ยกเว้นความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้สูงขึ้น และคิดว่า โครงการชลประทานขนาดเล็กน่าจะมีการพิจารณามากกว่าโครงการขนาดใหญ่ ที่ต้องใช้ทุนสูง แต่เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพของรัฐบาลในด้านเศรษฐกิจและสภาพภูมิศาสตร์ของภาคอีสานแล้ว คิดว่าชาวนาส่วนใหญ่ยังคงพึ่งน้ำฝน แบบหมู่บ้านโนนดู่และหมู่บ้านหนองกระนวน ดังนั้นทางออกที่น่าจะเป็นไปได้ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาเขตรอน้ำฝน จึงเป็นคนส่วนใหญ่ นั่นจึงน่าจะเป็นไปได้ในลักษณะต่อไปนี้

1. การแก้ปัญหาความยากจนเฉพาะหน้า

1.1 โครงการสร้างงานในฤดูแล้ง เพื่อให้ราษฎรได้มีงานทำเป็นการดึงแรงงานกลับสู่ท้องถิ่นและสามารถให้ชาวนาได้ทำทันที เพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างที่รัฐบาล(พ.ศ. 2523) กระทำอยู่ปัจจุบัน หรือโครงการกฟป. เมื่อ พ.ศ. 2521 ฯลฯ ซึ่งคิดว่าแก้ปัญหาให้คนชนบทได้มาก

1.2 โครงการธนาคารข้าวและสหกรณ์ฯ เพื่อให้ชาวนาช่วยตัวเองและสามารถดำรงชีพพอที่จะต่อสู้กับความยากจนขั้นพื้นฐานให้ได้เสียก่อน ซึ่งควรส่งเสริมในแต่ละหมู่บ้าน จะให้จัดตั้งขึ้นเพราะจะช่วยต่อสู้กับความยากไร้ที่ตรงจุด หากปีใดที่เกิดฝนแล้ง หรือรายได้ตกต่ำก็ยังมีหวังว่าจะมีข้าวจากธนาคารข้าว สำหรับเป็นทุนรับประทานครและมีการรักษาโรคจากสหกรณ์ฯ สำหรับช่วยในการสาธารณสุขเบื้องต้น

2. การเพิ่มรายได้และผลผลิต

เนื่องจากชาวนาส่วนใหญ่ในภาคนี้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 ของเนื้อที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น ต้องอาศัยน้ำฝน ความหวังที่จะพึ่งโครงการชลประทานใหญ่ ๆ นั้นน้อยมาก

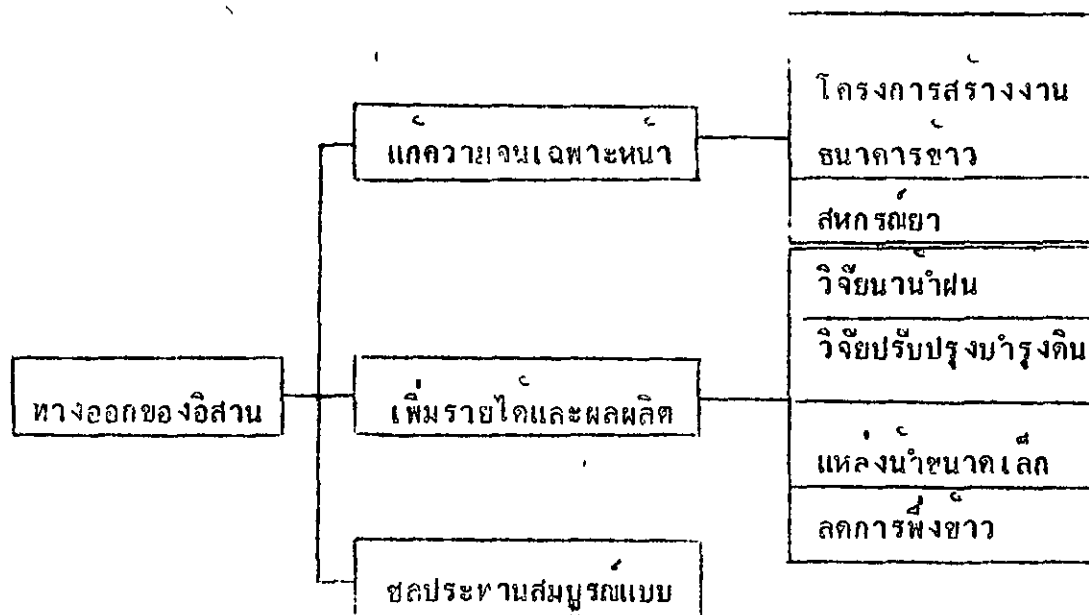
จากที่ได้อภิปรายมาแล้ว จึงกล่าวได้ว่า การเกษตรในภาคนี้ยังต้องพึ่งน้ำฝนอย่างเดียว ดังนั้นในแง่เทคนิคการเพาะปลูก ความหวังที่จะเพิ่มรายได้และเพิ่มผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับเทคนิคการปรับปรุงนาและพืชน้ำฝน ตลอดจนการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ เป็นสำคัญ แนวทางที่น่าจะเป็นไปได้ คือ

2.1 การวิจัยนํ้าฝน เพื่อหาสูตรทางปลูกพืชให้เหมาะกับปริมาณน้ำที่ได้รับ หรือวิจัยหาเมล็ดพืชพันธุ์หรือพืชให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำ เช่น การใช้ข้าวพันธุ์ ก ข 6 กข 15 ฯลฯ เทคนิคการนํ้าหน่อดหรือนํ้าหยด ซึ่งเป็นระบบการทํานานที่สุ่มฝนแล้งได้ดี ควรจะได้นำมาพิจารณา การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่เกษตร กับชาวบ้าน ควรจะไดปรับปรุงให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน และพืชไร่ นํ้าฝน

2.2 การวิจัยปรับปรุงบำรุงดิน เพื่อแก้ปัญหาดินเค็มในภาคอีสานซึ่งมีแนวโน้มว่าจะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ การหาพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับดินเค็มก็ควรจะได้พิจารณาควบคู่กันไป

2.3 การพัฒนาแหล่งนํ้าขนาดเล็กได้แก่ การขุดบ่อ การขุดสระ ตลอดจนโครงการขุดบ่อบาดาล ควรจะกระทำอย่างรีบเร่ง เพราะแหล่งนํ้าเหล่านี้ไว้เพื่อทำการเกษตรขนาดย่อมได้ดี นอกนั้นการคิดค้นเทคนิคสำหรับรองก้นสระเพื่อมิให้นํ้าไหลซึมไปสู่เบื้องล่าง จึงเป็นสิ่งที่นักวิจัยของรัฐและน่าจะกระทำอย่างจริงจัง

นอกจากนั้น แนวทางพัฒนาในระยะยาว โดยลดการพึ่งพานํ้าฝนน้อยลงและหันไปใช้วิธีอย่างอื่นแทน และการพยายามพัฒนาโครงการชลประทานที่สมบูรณ์แบบก็เป็นแนวทางที่น่าจะรํายสนับสนุนให้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชนบทอีสานได้ตรงจุดมากขึ้น แนวทางที่เสนอมาดังแต่ต้น พอจะสรุปเป็นตัวแบบ (Model) การแก้ปัญหาได้ดังนี้

(โงะอิชิ ปั้นเปี่ยมรัฐ 2522 : 35)

อย่างไรก็ตามประเด็นเกี่ยวกับการใช้เวลาของสาวนาทั้งสองกลุ่มนั้น แตกต่าง
 กันเพราะผลของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ หรือการมีระบบชลประทานที่มีข้อที่น่าจะพิจารณา
 คือ การใช้เวลาในการทำงานยังอยู่ในระดับต่ำอยู่ดี ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของวัฒนธรรม
 ก็จะพบว่า แม้ระบบชลประทานจะช่วยให้ชาวนารับน้ำชลประทานใช้เวลามากกว่าชาวนา
 รอน้ำฝนก็ตาม แต่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมไทยในเรื่องของเวลา
 ได้ เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ (quantitative change) ที่เล็กน้อย
 แต่ยังไม่ถึงขั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้เวลาถึงขั้นมีคุณภาพ (qualitative change)
 ยังห่างไกลจากระดับการใช้เวลามาตรฐานเหมือนอย่าง พิศยา สุวรรณะชญ์ กล่าวว่า
 เวลาเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของระยะเวลา คือ เรื่องมิติของเวลา (time dimension)
 เวลาในทัศนะของไทยนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงพุทธศาสนาให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลง
 อยู่เสมอ เวลาเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้
 เวลาไม่ใช่ทรัพยากรซึ่งเป็นแนวคิดตรงกันข้ามกับทางตะวันตกที่ถือว่า เวลาเป็นทรัพยากร
 จะเป็นการใช้เวลาให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งการวางแผน ตลอดจน

ความสามารถในการสร้างระบบเพื่อควบคุมการใช้เวลาให้เป็นวินัยธรรมตะวันตก (จิตยา สุวระณะปฏ 2523 : 19-20) และตรงกับที่ อีเวอร์ (Hans-Dieter ad Evers) บอกว่า คนไทยไม่มีความสำนึกในเรื่องเวลาแบบสังคมอุตสาหกรรม (Evers. 1969 :17) ยิ่งประเด็นของเวลาเป็นสิ่งนอกเหนือความสามารถของมนุษย์ที่จะควบคุมได้ ดังนั้น การเอาจริงเอาจังกับเหตุการณ์หรือ เวลาที่ข่มจะเป็นการไม่ฉลาด ถึงแม้ว่าจะเป็นภาวะกดดันทำให้จิตใจไม่สบาย การแสวงหาความสุข ความสนุกเสียแต่ในปัจจุบัน ย่อมจะดีกว่าการที่จะเลื่อนความสมหวังไปในอนาคต (defer gratification) และมีความสัมพันธ์กับความเชื่อถือไปกลาง เพราะถือว่าโชคเป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ และโชคมนุษย์ควบคุมใจได้ ฉะนั้นทุกครั้งที่มผลดีหรือผลเสีย คนไทยจะถือว่าเป็นเรื่องของโชคหรือโชคร้าย (จิตยา สุวระณะปฏ 2513 : 20) ปัญหาเรื่องการใช้เวลาซึ่งมีผลส่วนหนึ่งมาจาก ถิ่นนิยมทางวัฒนธรรมนั้น ผู้วิจัยจะอภิปรายอีกครั้งหนึ่งในตอนท้าย เพราะเกี่ยวข้องกับตัวแปรอื่นด้วย

3. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านความเชื่อถือโศกลาง

ผลการวิเคราะห์ในบทที่ 4 และผลการตรวจสอบในบทที่ 5 ปรากฏว่า ชาวบ้านรับน้ำชลประทานและชาวบารอนำฝน มีความเชื่อถือโศกลางแตกต่างกันที่ระดับความเชื่อมั่น 55 % สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อาจจะเป็นเพราะว่า ชาวบ้านรับน้ำชลประทานหมู่บ้านสีลา และหมู่บ้านพระค้อ มีโอกาสทำงานหลายอย่างและใช้เวลามากกว่าตอนที่ยังไม่มีระบบชลประทาน การทำงานหลายอย่างทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ได้เห็นผลงานจากการทำงานของตนเอง เริ่มมีโลกทัศน์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่กว้างกว่าเดิม สังเกตจากการออกสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยถามเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับความเชื่อถือโศกลาง ชาวบ้านแต่ละคนจะพยายามโต้แย้งอย่างมีเหตุผล บางเรื่องอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมและหาเหตุผลได้น้อย เมื่อผู้วิจัยถาม ชาวบ้านจะหัวเราะ เช่น เกี่ยวกับประเพณีแห่นางแมว จะช่วยให้น้ำมาในการเพาะปลูก ชาวบ้านส่วนใหญ่บอกว่าไม่เคยทำ แต่บอกว่าเคยได้ฟังคนแก่เขาเล่าให้ฟังและไม่เชื่อว่าจะจะเป็นไปได้ ส่วนชาวบารอนำฝน หมู่บ้านโนนตุนและหมู่บ้านหนองกระนวนนั้นมีการใช้เวลาทำงานน้อยกว่า การประกอบอาชีพเกษตรตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ก่อนข้างมาก ความไม่แน่นอนของการประกอบอาชีพมีสูง ชีวิตความเป็นอยู่จึงต้อกว่า การพึ่งธรรมชาติหรือการพึ่งน้ำหรือน้ำฝนหรือการฝากชีวิตไว้กับธรรมชาติมากเกินไป ทำให้ชาวบารอนำฝนมีความมั่นใจในตนเอง เกิดความกลัวต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาที่ตนประสบและคิดว่ามนุษย์ไม่สามารถควบคุมธรรมชาติได้ และไม่สามารถที่จะค้นหาเหตุผลในปรากฏการณ์ต่าง ๆ เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น จึงพยายามตีความหมายไปในแง่ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลักษณะความเชื่อที่ไร้เหตุผล (อุทัย หิรัญโต 2512 : 301-304) ขณะที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ ชาวบารอนำฝนทั้งสองหมู่บ้านจะตัดสินใจตอบคำถามแต่ละข้อช้ามาก มีการครุ่นคิดส่อให้เห็นถึงความไม่มั่นใจตนเอง บางครั้งตอบตามเพื่อนบ้านเสนอแนะ การโต้แย้ง การวิจารณ์ ตลอดจนคำถามต่าง ๆ น้อยมาก หากผู้วิจัยแกล้งใช้คำพูดบางอย่างหลอกล่อ ชาวบ้านก็แสดงเหตุผลโต้แย้งกลับไม่ค่อยได้ จึงมีความเชื่อถือโศกลางมากกว่าชาวบ้านรับน้ำชลประทาน

สอดคล้องกับที่สุวิทย์ สระทองคำ กล่าวว่า ชาวนาไทยส่วนใหญ่ฝากชีวิต ไร่นาไว้กับ
ธรรมชาติ บางรายเชื่อโชคลางตาดีว่าตนประกอบกรรมดี ทำบุญไว้มาก วันหนึ่ง
ผลบุญคงจะให้ร่ำรวยและมีความสุขสบายขึ้นบ้าง (สุวิทย์ สระทองคำ 2515 : 44)
และที่ กรรณิการ์ อักษรกุล กล่าวว่า ชาวนชนบทจะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ไม่ว่า
จะเป็นความแห้งแล้ง น้ำท่วม โรคภัยไข้เจ็บ ศัตรูพืชระบาด ซึ่งนำความเสียหาย
ให้แก่การเกษตรกรรมอย่างมาก สภาพเช่นนี้ทำให้ชาวนาต้องการที่พึ่งทางใจ เขาจึง
เชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และโชคลาง (กรรณิการ์ อักษรกุล 2521 : 190)

หากพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความเชื่อโชคลางของทั้งสี่หมู่บ้านก็จะพบ
ว่าชาวนารับน้ำชลประทาน-ร่ำรวย หมู่บ้านกิลา มีความเชื่อโชคลางน้อยที่สุด ค่อย ๆ
มีความเชื่อโชคลางเพิ่มขึ้นในกลุ่มชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านพระคือ ชาวนา
รอน้ำฝนหมู่บ้านโนนคูณ และจะมีความเชื่อโชคลางเพิ่มขึ้นมากที่สุดในกลุ่มชาวนา
รอน้ำฝน หมู่บ้านหนองกระนวน ดังตารางข้างล่างนี้

ชาวนา/หมู่บ้าน	ค่าเฉลี่ยความเชื่อโชคลาง
ชาวนารอน้ำฝน-ยากจน(หนองกระนวน)	c.67
ชาวนารอน้ำฝน(โนนคูณ)	c.54
ชาวนารับน้ำชลประทาน(พระคือ)	c.45
ชาวนารับน้ำชลประทาน-ร่ำรวย(กิลา)	c.31

จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ ทำให้ชาวนาเกิดการเปลี่ยนแปลง
ในเรื่องความเชื่อโชคลางได้พอสมควร คือ เริ่มมีเหตุผลมากขึ้นและระดับความ
เข้มข้นของความเชื่อโชคลางนั้นยังเกี่ยวข้องกับระยะทางไกลไกลจากตัวเมืองและ
เส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ชาวนาหมู่บ้านหนองกระนวนที่มีความเชื่อมากนอกจาก
เพราะอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติแล้ว ยังห่างไกลตัวเมืองขอนแก่น เส้นทาง

รถไฟ และเส้นทางรถยนต์ เทคนิควิธีต่าง ๆ เข้าถึงช้า การเปลี่ยนแปลงทางความคิด
จึงช้ากว่า ชาวนาหมูกานโนนตุน แม้ว่าจะอยู่ในเขตน้ำฝนก็จริง แต่เพราะอยู่ไกล
เมืองและเส้นทางรถยนต์ รถไฟ อันเป็นสายหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ความเชื่อถือโชคลางจึงน้อยกว่าหมู่บ้านหนองกระนวน ชาวนาหมูกานพระถือ มีความเชื่อถือ
โชคลางน้อยกว่าหมู่บ้านโนนตุนนั้น เพราะนอกจากจะมีระบบชลประทานเข้าถึงแล้ว ยังมี
ที่ตั้งของหมู่บ้านใกล้เมืองและใกล้เส้นทางรถยนต์สายขอนแก่น - กาฬสินธุ์ ซึ่งมีใช้
เส้นทางหลักของภาค แต่ก็มีส่วนพ้องความคิดที่เป็นเหตุผลได้ ส่วนชาวนาหมูกานติลา
มีความเชื่อถือโชคลางน้อยที่สุด เพราะมีระบบชลประทานที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์มากกว่า
หมู่บ้านพระถือ ประกอบกับที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ใกล้ตัวเมืองขอนแก่น นอกจากทำนา
แล้วยังปลูกผักขายและทำสวนผลไม้ มีการใช้เวลาทำงานมากขึ้น การจัดหาเหตุผล
เพื่ออธิบายปัญหาต่าง ๆ ที่ตนประสบเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นด้วย จึงเชื่อถือโชคลาง
น้อยกว่าหมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ประการหนึ่ง แสดงว่าการ
ขยายระบบชลประทานเข้าไปในเขตชลบทหรือเขตน้ำฝน มีผลให้ชาวนามีการเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อถือโชคลางน้อยลง ผลการศึกษาตามสมมติฐานข้อนี้ ที่ให้เห็นถึงระดับความ
เชงณของความเชื่อถือโชคลางในแต่ละแห่งว่าจะเปลี่ยนแปลงตามระดับความเจริญของ
กิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ในขั้นเพื่อยังชีพ (subsistence activities) มากกว่า
ชาวนารอน้ำฝน หมู่บ้านโนนตุน ซึ่งแม้ว่าจะมีระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบยังชีพเหมือนกัน
แต่หมู่บ้านนี้ได้เปรียบในแง่ที่จะมีระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบยังชีพที่พัฒนามากกว่า
ความเชื่อถือโชคลางจึงน้อยกว่าหมู่บ้านหนองกระนวน ส่วนชาวนารับน้ำชลประทาน หมู่บ้าน
พระถือและชาวนารับน้ำชลประทาน-รำรวย หมู่บ้านติลา มีระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ขั้นสูง คือเป็นแบบเพื่อค้าขาย (commercial activities) ความเชื่อถือโชคลาง
ยิ่งน้อยกว่าหมู่บ้านรอน้ำฝน มีลักษณะใกล้เคียงกับผลการศึกษาของ วรณา จารุทัศน์
ที่พบว่า ชาวนาที่ใช้เทคนิคใหม่มีความเชื่อถือโชคลางน้อยกว่าชาวนาที่ทำนาแบบดั้งเดิม
(วรณา จารุทัศน์ 2519 : 1-32) ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ที่ต่างกันเช่นเดียวกัน

หากมองในแง่ความเชื่อถือโศกลางเป็นส่วนหนึ่งของระบบค่านิยม (Values system) ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของชาวนาและแสดงถึง บุคลิกภาพที่ไม่เชื่อถือตัวเองแล้ว ชาวนารับน้ำชลประทาน-รำรวย หมู่บ้านที่ลาจะมีบุคลิกภาพที่มีความเชื่อมั่นตนเองสูงสุดจากทั้งสี่หมู่บ้าน ชาวนารอน้ำฝน-ยากจน มีความเชื่อมั่นตนเองน้อยที่สุด ส่วนชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านพระคือ จะมีความเชื่อมั่นตนเองมากกว่าชาวนารอน้ำฝนหมู่บ้านโนนคูน ความเชื่อมั่นในตนเองของชาวนา จะสัมพันธ์กับความเข้มข้นของความเชื่อถือโศกลาง ชาวนาที่เชื่อมั่นตนเองจะเป็นชาวนาที่มีเหตุผล มาก ชวนเรียวกับชาวนาที่มีความเชื่อมั่นตนเองน้อยก็จะมีลักษณะตรงกันข้าม การที่ชาวนามีความเชื่อถือโศกลางอย่างไรจะมีผลสะท้อนถึงวิถีชีวิตประจำวันของเขาอย่างนั้นด้วย เช่น การที่ชาวนารอน้ำฝนเชื่อถือโศกลางมาก ก็จะทำให้ความเชื่อมั่นในตนเองน้อย ไม่คิ่นรนต่อสู้อะไร หรืออยู่ไปวัน ๆ คอยแต่โศกสาด ความรู้สึกไม่แน่นอน ความลังเลใจ จะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็จะมีความรู้สึกว่า ไม่มีใครที่จะพึ่งพาแก่กระทั่งตนเอง ดังเช่นผลการวิจัยของบันฟิลด์ (Banfield) ซึ่งทำการวิจัยที่อิตาลี (Rogers 1969 : 1972) ซึ่งมีลักษณะทำนองเดียวกัน หากเป็นอย่างนี้ ผลกระทบต่อภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมชนบทก็ยิ่งมากขึ้น ทำนองเดียวกันหากชาวนารับน้ำชลประทาน มีความเชื่อมั่นตนเองสูงแล้ว ความกระตือรือร้นในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจก็มีมาก ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมก็ย่อมพัฒนาไปในทางที่ดีมากขึ้น จีราภาในระดับกว้าง ความเชื่อถือโศกลางเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทย ที่มีอิทธิพลเหนือสิ่งแวดลอม โดยเฉพาะสิ่งแวดลอมทางธรรมชาติ หากมองในระดับปัจเจกชนแล้วผลของสิ่งแวดลอมก็มีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยในอันที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมในเรื่องนี้ให้หมดไป ดังใจกล่าวแล้วว่า หากชาวนามีความเชื่อถือโศกลางอย่างไรย่อมมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวนาอย่างนั้น ผลของความเชื่อถือโศกลางจึงมีอิทธิพลเกี่ยวโยงต่อความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม การใช้เวลาในการทำงาน และความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมของชาวนาด้วยอย่างไม่มีปัญหา

4. เปรียบเทียบความแตกต่างด้านความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

การวิเคราะห์ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมของชาวนาทั้งสองกลุ่ม
จากความคาดหวังในเรื่อง

- 4.1 การจัดงานที่ใหญ่โต
- 4.2 การทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของมาก ๆ
- 4.3 การเรียนต่อของลูก
- 4.4 สถานที่เรียนที่ไกลที่สุดของลูก
- 4.5 สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

ผลการจากการวิเคราะห์ในบทที่ 4 และผลการตรวจสอบในบทที่ 5 ปรากฏว่า ชาวนารับน้ำชลประทาน และชาวนารอน้ำฝนมีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม จากการจัดงานที่ใหญ่โต (4.1) และการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของมาก ๆ (4.2) ไม่แตกต่างกันตรงกันข้ามกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า การจัดงานที่ใหญ่โตนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่นาน ๆ จึงจะมีสักครั้งหนึ่ง และการจัดงานส่วนใหญ่ตามชนบทนั้นเป็นงานที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาพุทธนิกายหินยาน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญบ้าน ฯลฯ และมีความเกี่ยวข้องกับการได้บุญตามคตินิยมทางพุทธศาสนาอีกด้วย เมื่อเป็นสิ่งที่มิได้จัดขึ้นบ่อย ๆ ถิ่นนาน ๆ ครั้งที่จะจัดงาน เจ้าของงานจึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญและแสดงถึงความสามารถ ความมีน้ำใจมีเล่ห์ กว้างขวาง ตลอดจนเกียรติของเจ้าภาพ ปกติผู้ที่จัดงานหรือเจ้าภาพจะเตรียมการล่วงหน้าว่าจะมีจัดงานเมื่อไหร่ เช่น ลูกจะบวชหรือจะแต่งงานเมื่อไหร่ ฯลฯ เจ้าภาพก็มักจะมีการสะสมทุนรอนล่วงหน้า หรือหากมีเงินไม่เพียงพออาจจะขอยืมยืมทรัพย์สินของคนที่อยู่หรือแม่แก่กระทั่งการยืมยืมสิน ลักษณะการจัดงานส่วนใหญ่ก็มีพิธีการ เลี้ยงดูแขกหรือพิธีในงานก็เป็นการกระจ่ายคร่ำ ๆ และยืดหยุ่นตลอดเวลา เช่น การเลี้ยงอาหารแขกที่มา ก็มีตลอดเวลาแม้แต่ตอนกลางคืน แยกที่ไปถึงงานตอนไหนก็มีอาหารกินเมื่อนั้น แยกแขกบางคนก็ยังสามารถนำอาหารจากงานไปกินต่อ

ที่บ้านอีก และในการจัดงานทุกครั้ง หากจะให้เห็นที่ยอมรับของแขก เจ้าภาพได้ เกียรติหรือไถนาและต้องมึนหรรสต่าง ๆ ด้วย ตั้งแต่ หมอลำ ไปกลาง วงดนตรี ภาชนะตรกลางแปลง หรือร่ำวง ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน พระถือและหมู่บ้านทิดลา โดยการรับนำผลประโยชน์นั้น ย่อมทำให้ชาวบ้านมีการใช้ที่ดิน เข้มข้นมากขึ้น มีการทำการเกษตรแบบการค้า มีการใช้เวลาในการทำงานมาก ชาวนาทั้งสองหมู่บ้านนี้จึงมีโอกาสดูแลเงินทองเพื่อการจัดงานที่ใหญ่โตได้ ชาวนาหรือนำฝนหมู่บ้านโนนคูณและหมู่บ้านหนองกระนวน แม้ว่าจะไม่มีระบบชลประทานและโอกาสทำการเกษตรน้อยกว่าก็ตาม แต่ชาวบ้านถือว่า การจัดงานใหญ่เช่นนี้เป็นเพราะเป็นสิ่งที่ยาน ๆ ครั้งจึงจะมีขึ้น ถึงจะไม่มีเงินที่จะจัดงานใหญ่โตแต่ก็พร้อมที่จะจัดให้ใหญ่โตได้ ขอมบายที่ดิน ย่อมเป็นหนี้ เพื่อให้ได้รับเกียรติไม่น้อยหน้าคนอื่น ๆ ดังนั้นการขยายระบบชลประทานเขาไปมีผลที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยมดังกล่าวได้น้อยมาก อีกประการหนึ่ง การจัดงานใหญ่โตนั้น ยังต้องมีการบันเทิงหรือหรรสต่าง ๆ เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความรักผูก (Folk - loving) ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นกำไรชีวิต การจัดงานใหญ่โตโดยการเลี้ยงอาหารเต็มที่และมีการสนุกสนานเป็นการแสดงให้เห็นว่าเจ้าภาพใจกว้าง ใจนักเลง การเลี้ยงอาหารเต็มที่เป็นการชำระบริโภคนิยมในปัจจุบัน (Compulsions on present time) จึงเป็นค่านิยมทางวัฒนธรรมของคนไทยทั่วไป ไม่ว่าเขตน่านหรือเขตชลประทาน ต่างก็มีลักษณะเหมือนกัน ลักษณะการจัดงานใหญ่โตของชาวบ้านมีลักษณะสอดคล้องกับที่ ระคม เดวิดสัน บอกว่า คนไทยเป็นชนที่นิยมวัดพิธีต่าง ๆ ให้ใหญ่โตเพื่อความมีหน้ามีตา ขวัญใจของงานและญาติพี่น้อง และรักสนุกไม่ถูกเวลา สถานการณ์ จนบางครั้งขาดความตั้งใจจริงและจริงจังในการปฏิบัติงาน (อานนท์ อากาภิรม 2514 : 17) และที่ดิเรก ฤกษ์สำราญ บอกว่า คนไทยฟุ่มเฟือย เห็นได้จากเรามีพิธีหลายอย่างที่แสดงออกให้เห็นชัดได้ เช่น ขอมอดมออีกเมื่อเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายงานต่าง ๆ ไดแก่ งานบวช งานแต่งงาน ฯลฯ ซึ่งเป็นความฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น (ดิเรก ฤกษ์สำราญ 2519 : 30) พฤติกรรมทำนองนี้เกิดขึ้นเพราะความอยากรมีหน้ามีตาในสังคม เป็นสำคัญ

ส่วนการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินหรือสิ่งของนั้นเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการ
 จักงานที่ใหญ่โต เมื่อมีการจัดงานครั้งใด การทำบุญก็มักจะสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ
 ชาวนาไทยไม่ว่าในเขตชลประทานหรือเขตรอน้ำฝน ถือว่า การทำบุญเป็นสิ่งสำคัญ
 หากต้องการบุญมาก ๆ ก็ต้องทุ่มเทเงินมาก ๆ ด้วย ดังเช่น การวิจัยของเฮอเบิร์ต
 ฟิลลิปส์ (Herbert P. Phillips) ที่บ้านบางชัน พบว่า ชาวนามีความต้องการหรือ
 ความปรารถนาที่เด่น ๆ คือ การทำบุญกุศลและถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องการมากที่สุดในชีวิต
 (Phillips, 1965 : 86-87) ชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านกิลลา - พระคือนั้น
 มีโอกาสที่จะสร้างฐานะมากกว่าชาวเขตรอน้ำฝนหมู่บ้านโนนตุ่นและหนองกระนวน
 พิจารณาแล้วก็น่าจะทำบุญโดยการทุ่มเทมากกว่า แต่ในสภาพที่เป็นจริงแล้วไม่เป็น
 อย่างนั้น เพราะว่า แม้ชาวนาที่ยากจนก็ยังทำบุญมากขึ้น คิดว่าที่ยากจนในชาตินี้
 ก็เพราะในชาติก่อนทำบุญไว้น้อย ดังนั้นจึงต้องทำบุญในชาตินี้ไว้มาก ๆ เมื่อเกิด
 ในชาติหน้าก็จะได้สบายทีหลัง ดังที่ ระดม เกรบฐิธร กล่าวไว้ว่า การทำบุญ
 เกิดกำลังของคนไทยมีพฤติการณ์คล้ายการจัดงานพิธีเกินกำลัง นอกจากจะเป็นการ
 โอ้อวดแล้ว ยังเป็นการหวังผลตอบแทนในชาติหน้า เป็นแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากความ
 ความเชื่อถือในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด สัมกับความเชื่อในกฎแห่งกรรม คนไทย
 เชื่อว่า กรรมใดที่ทำไปแล้วย่อมได้รับผลสนองตอบไม่ช้าก็เร็วในชาตินี้ ดังนั้น การ
 ทำบุญจึงเสมือนการสะสมทุนในชาตินี้ เพื่อจะได้ผลิตดอกออกผลในชาติหน้า ด้วยเหตุนี้
 คนจนเป็นจำนวนมาก จึงจะมักเชงนในการใช้จ่ายเพื่อการทำบุญเป็นการใหญ่โดย
 ไม่กลัวความจน เพราะถึงอย่างไรก็จนอยู่แล้ว (สุพิตรา สุภาพ 2520 : 20-21)
 แม้การทำบุญมาก ๆ อย่างนี้ ทำให้ได้เกียรติหรือไฉนหา คือสมาชิกในสังคมก็จะ
 สรรเสริญยกย่อง ชมเชยผู้ที่ทำบุญมาก ๆ ว่า เป็นคนดีรู้จักเสียสละเพื่อการบุญ
 การกุศล

ทั้งการจัดงานใหญ่โตและการทำบุญโดยการทุ่มเทถือว่าเป็นพฤติกรรมที่มีอิทธิพล
 มาจากศาสนาพุทธนิกายหินยานหรือลัทธิเถรวาท ซึ่งเป็นศาสนาหลักของชาติ ชาวนา
 หรือชาวชนบทปัจจุบันถือว่าเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งในสังคมและมีอิทธิพลเหนือสิ่งแวดลอม

ทางกายภาพ ดังนั้นการขยายระบบชลประทานจึงมีอิทธิพลน้อยในแง่ดังกล่าว

ผลจากการวิเคราะห์ในบทที่ 4 ปรากฏว่า ชาวอารยันนำชลประทานและชาวนา
รอนำฝนมีความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามตาในสังคมจากการเรียนต่อของลูก (4.3)
สถานที่เรียนที่ไกลสุดของลูก (4.4) และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ (4.5) ไม่แตกต่างกัน
กัน ตรงกันข้ามกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อาจจะเป็นเพราะว่าชาวอารยันหมู่บ้านโนนตุ่น
นั้น แม้ว่าจะไม่มีระบบชลประทาน การทำการเกษตรชุมชนน้อย ถือทำนาปีเป็นหลักอยู่
อย่างเดียว แต่เนื่องจากหมู่บ้านนี้อยู่ใกล้เมืองและเส้นทางคมนาคมหลัก ชาวอารยันจึงมี
โอกาสใช้เวลาทำงานอื่น ๆ ที่ไม่ใช่งานทางเกษตรกรรม เพื่อหารายได้ไว้เพื่อการเรียน
ต่อของลูกและซื้อสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้ เช่น งานก่อสร้าง โรงงาน ฯลฯ ส่วน
ชาวอารยันนำชลประทานหมู่บ้านพระคิอ มีระบบชลประทานเท่าที่จริงแต่ก็ยังไม่สมบูรณ์แบบ
มากนัก น้ำที่มีอยู่ไม่สม่ำเสมอ แต่ก็มีส่วนช่วยเหลือให้ชาวอารยันได้มีกิจกรรมทางเกษตร
มากขึ้น เช่น การปลูกผักขาย ฯลฯ ทำให้ชาวอารยันมีรายได้ที่จะส่งเสริมการเรียนต่อ
ของลูก และการซื้อสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้ ดังนั้นทั้งสองหมู่บ้านจึงมีความคาดหวัง
ในเรื่องความมีหน้ามตาในสังคม จากการเรียนต่อของลูก สถานที่เรียนที่ไกลสุดและ
สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน และพิจารณาแล้ว อำนาจที่จะทำให้เกิดคาดหวัง
ในเรื่องหน้ามตาไม่สูงมากนัก แต่ก็มีแนวโน้มว่าต่อไปชาวอารยันนำชลประทานจะมีความ
คาดหวังในเรื่องความมีหน้ามตาในสังคม จากการเรียนต่อของลูก สถานที่เรียนที่ไกลสุด
ของลูกและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ แตกต่างกันสอดคล้องตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เป็นเพราะ
ว่า ชาวอารยันนำชลประทาน-รำรวยหมู่บ้านคิอ มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกตลอดปี ลักษณะ
โครงการชลประทานก่อนขางจะสมบูรณ์กว่าการชลประทานหมู่บ้านพระคิอ ชาวอารยันจึงมี
โอกาสทำการเกษตรตลอดปีและหลายชนิดพร้อม ๆ กัน ได้แก่ การปลูกผัก การปลูก
ดอกไม้มาก การทำสวน การทำนา ฯลฯ นอกนั้นหมู่บ้านนี้อยู่ใกล้ตลาดมากกว่าการส่งผล
ผลิตสู่ตลาดสะดวกรวดเร็ว หมู่บ้านคิอจึงเปรียบเสมือนแหล่งสำรวจหรือแหล่งวัตถุดิบ
ทางการเกษตรที่ค้าจนตลาดในเมืองขอนแก่นตลอดเวลา ชาวอารยันมีรายได้ตลอดปี

นี้ และรำรวย อำนาจการซื้อที่จะนำไปสู่การสร้างคามคาดหวังในเรื่อง "หนา" จึงมีสูง เช่น ความคาดหวังในเรื่อง "หนา" จากการเรียนต่อของลูก ส่วนใหญ่หวังจะให้ลูกเรียนจบปริญญาโท มีมากร้อยละ 70.37 รองลงมาหวังให้ลูกเรียนจบปริญญาตรี ร้อยละ 16.52 และยิ่งหวังให้ลูกเป็นข้าราชการถึงร้อยละ 52.50 และยังสามารถส่งลูกไปเรียนที่ไกล ๆ ซึ่งต้องใช้เงินมากได้ การซื้อสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็มีมาก เช่น โทรทัศน์ เทป เครื่องเสียง พัดลม ตู้เย็น ฯลฯ หรืออื่น ๆ ส่วนชาววนารอนำฝน - ยากจน มีความคาดหวังน้อยกว่ามาก รายได้ของครอบครัวผูกไว้กับการปลูกพืชชนิดเดียว คือข้าวนาปี ส่วนจากการเกษตรอย่างอื่นมีน้อยมาก ความเชื่อถือโชคลางและความสนใจในอาชีพเกษตรกรรมก็น้อย และการใช้เวลาในการทำงานจึงน้อยตาม ทำให้มีรายได้น้อยด้วย มีฐานะยากจน ความคาดหวังต่าง ๆ ในเรื่องเกียรติหรือนำนาจจึงน้อยลง จะเห็นว่าชาววนารอนำฝนหมู่บ้านนี้ไม่คิดวางแผนการเรียนต่อของลูกถึงร้อยละ 26 ในขณะที่ชาววนารับน้ำชลประทานที่ไม่คิดวางแผนเพียงร้อยละ 2 (ดูตาราง 35) หรือความคาดหวังในระดับการศึกษาที่จะให้ลูกเรียนสำเร็จมีร้อยละ 10 ที่ต้องการให้ลูกเรียนจบปริญญาโท น้อยกว่าชาววนารับน้ำชลประทานซึ่งมีความคาดหวังถึงร้อยละ 70.37 อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างในเรื่องความคาดหวังในเรื่องหนาของชาวนาทั้งสองกลุ่มนี้ ประการสำคัญอยู่ที่ระดับความเข้มข้นของความคาดหวัง คือ ชาววนารับน้ำชลประทาน - รำรวยมีความคาดหวังในเรื่องความมีหนามีตาเข้มข้นมากกว่าชาววนารอนำฝน - ยากจน

พิจารณารวมทั้งสี่หมู่บ้าน จะพบว่า ความคาดหวังในเรื่องความมีหนามีตาในสังคมของชาวนา จากการจัดงานที่ใหญ่โตและการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินและสิ่งของนั้น ลักษณะไม่แตกต่างกัน แม้ว่า ลักษณะทางกายภาพจะเปลี่ยนแปลงไป และมีลักษณะแตกต่างกันอยู่ระหว่างเขตนำฝนและเขตชลประทานก็ตาม ส่วนความคาดหวังในเรื่องความมีหนามีตาในสังคมจากการเรียนต่อของลูก สถานที่เรียนต่อของลูกที่ไกลที่สุด และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ นั้น ชาววนารับน้ำชลประทานรำรวย จะมีความคาดหวังมากกว่าชาววนารอนำฝน - ยากจน ส่วนชาววนารับน้ำชลประทานและชาววนารอนำฝน

ก็ความคาดหวังไม่แตกต่างกัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ที่จะก่อให้เกิดความแตกต่าง
กันในเรื่องความคาดหวังในเรื่องหน้าดินนี้ ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่าง
ทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน (Infra Structure) ทางสังคมที่ชัดเจนเพียงพอหรือ
หากเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะการขยายระบบชลประทานแล้วจะต้องควบคุมระบบสื่อสาร
หรือตัวแปรอื่น ๆ พอสมควร จึงจะมองเห็นความแตกต่างได้ เพราะพฤติกรรมที่คาดหวัง
ในเรื่องทั้งหมดของชาวนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดงานในไร่ การทำนุ การเรียนต่อ
ของลูก ฯลฯ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเงินทั้งสิ้น ชาวนารับน้ำชลประทาน
จึงมีฐานะค่อนข้างจะดีกว่า ย่อมมีโอกาสแสดงพฤติกรรมทำนองนี้ได้มากกว่า ส่วนชาวนา
ราวทำนนั้น แม้จะมีเงินสนับสนุนน้อยกว่า แต่ก็ยอมทุ่มเงินยืมเงินเพื่อทำพฤติกรรมดังกล่าว
รวมแล้ว ชาวนาไทยต้องใช้เงินเพื่อรักษาน้ำอยู่เป็นประจำ ถือว่าเป็นพฤติกรรม
ที่ไม่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจแต่ละปีในเขตชนบท ต้องเสียเงินไปกับเรื่องรักษาน้ำ
เป็นจำนวนมากทีเดียว การที่จะเปลี่ยนค่านิยมดังกล่าวยังต้องอาศัยเวลาอีกนาน

พิจารณาจากตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษารั้วนี้พอจะสรุปเป็นข้ออภิปรายรวม ๆ เพื่อ
เปรียบเทียบสภาพของหมู่บ้านชลประทาน(พระค้อและทิดา) กับหมู่บ้านเขตน้ำฝน(โนนสูง
และหนองกระนวน) ได้ดังนี้

(1.) เปรียบเทียบระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและลักษณะของชุมชน พบว่า
ชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านทิดาและพระค้อมีระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นการเพาะ
ปลูกเพื่อการค้า (Semicommercial farming) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านดารา
หนาแน่นมาก (Very dense sedentary houses) ระบบการวางแผนหมู่บ้าน
(Village Planning) ยังไม่มีแผนงานเรือนเจริญเติบโตรวดเร็ว หมู่บ้านทิดา
บ้านเรือนจะตั้งเป็นแนวขนานกับคลองส่งน้ำ ชลประทานและถนนภายในหมู่บ้าน และ
ถนนข้างจะมีระบบเป็นระเบียบมากกว่าหมู่บ้านพระค้อซึ่งตั้งถิ่นฐานรอบหนองน้ำและเส้นทาง
ภายในหมู่บ้าน ส่วนชาวนารอบน้ำฝนหมู่บ้านโนนสูงนั้น ระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
เป็นแบบการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ (Subsistence farming) ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

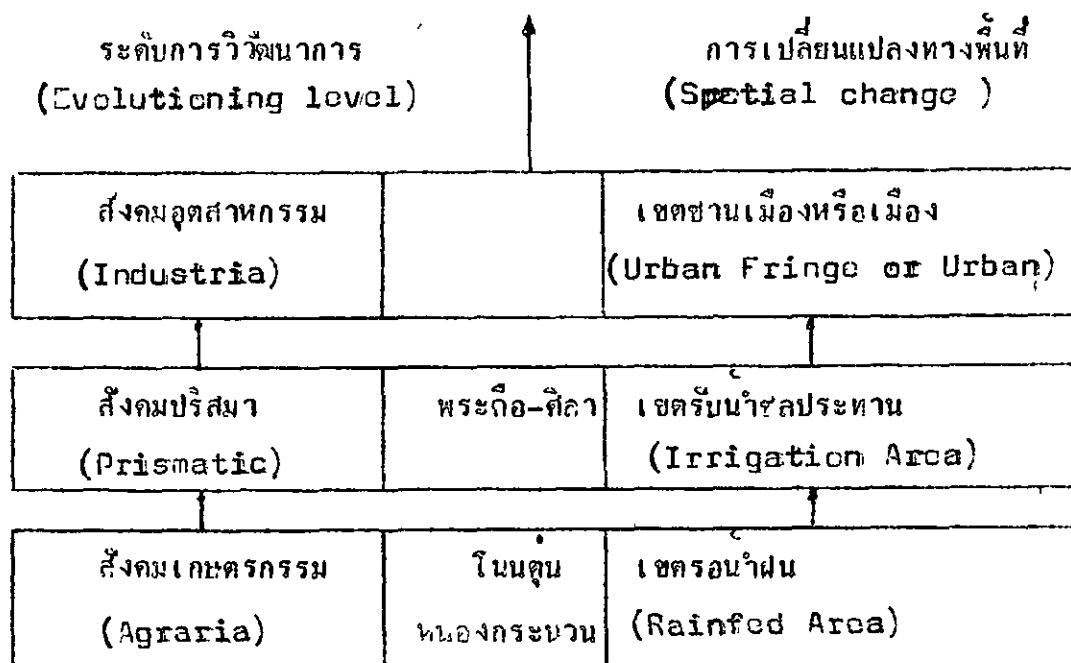
เป็นชุมชนแบบหมู่บ้านถาวรหนาแน่น (Dense sedentary house) และหมู่บ้านหนอง
 กระนวนมีระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นระบบแบบการเพาะปลูกเพื่อยังชีพและเก็บของป่า
 (Subsistence farming and gathering foods) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นชุม
 ชนแบบบ้านห่าง ๆ กึ่งถาวร (Low dense semi-sedentary houses)
 ซึ่งจะเห็นว่าระดับของการพัฒนาของหมู่บ้านชลประทาน (พระคิอและศิลา) สูงสุดเมื่อเปรียบ
 เทียบทั้งสี่หมู่บ้านและหมู่บ้านรอน้ำฝน (หนองกระนวน) มีระดับของการพัฒนาดำสุด ความแตก
 ต่างทางด้านระดับของการพัฒนานี้ เป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพทางภูมิศาสตร์
 โดยการขยายระบบชลประทานนั้นเองในอนาคตจะพัฒนาเพื่อหาทางให้ระดับของการพัฒนาของ
 หมู่บ้านทั้งสี่อยู่ในเกณฑ์สูงขึ้น คือ เขตชลประทานนั้นพยายามให้ถึงขั้นการเพาะปลูกแบบเข้มข้น
 เพื่อการค้า (intensive commercial farming) ซึ่งว่าวนารับน้ำชลประทาน -
 รำรวย หมู่บ้านศิลาจะมีแนวโน้มว่าจะพัฒนาดังขึ้นนี้ แต่คงอาศัยเวลาอีกหลายปี ส่วนว่าวนารอ
 น้ำฝนก็จะต้องพัฒนาตัวเองอย่างน้อยถึงระดับการเพาะปลูกเพื่อการค้าหรือถึงการค้า การที่จะ
 ทำอย่างนั้นได้ ต้องอาศัยตัวแปรอื่น ๆ ควบคู่กับการชลประทาน เช่น การแพร่กระจายของสิ่ง
 ใหม่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เป็นต้น

ระดับของการพัฒนาของทั้งสี่หมู่บ้าน สามารถสรุปเป็นตัวแทนดังนี้

การเกษตรแบบผสม (Mixed farming) การเพาะปลูกแบบเข้มข้น เพื่อการค้า (Intensive commercial farming)		ฟาร์มโดดเดี่ยว (Rural farmstead) บ้านโดดเดี่ยวในพื้นที่เพาะปลูก (Isolated single house on farm)
การเพาะปลูกกึ่งการค้า (Semi - Commercial farming)	ภูเขา พระกึ่ง (Irrigation area)	หมู่บ้านการหนาแน่นมาก (Very dense sedentary house)
การเพาะปลูกเพื่อยังชีพ (Subsistence farming)	ในดิน (Rainfed area)	หมู่บ้านการหนาแน่น (Dense sedentary house)
การเพาะปลูกเพื่อยังชีพ และเก็บของป่า (Subsistence farming and gathering foods)	หล่องกระนวน	บ้านทาง ๆ กึ่งการ (Low dense semi - sedentary house)
ทำไร่เลื่อนลอยและเก็บของป่า (Shifting cultivation and gathering foods)		บ้านโดดเดี่ยว (Isolated house)
เก็บของป่าล่าสัตว์ (Gathering and hunting)		เรือน ไม่เป็นท่อยุ่บน (Roaming)
กิจกรรมทางเศรษฐกิจ		ลักษณะชุมชน

2. หากเปรียบเทียบสภาพสังคมของทั้งสี่หมู่บ้านตามแนวคิดของริกส์ (Fred W.

Riggs) แล้วพบว่า ระดับของการพัฒนาของชาวนารับน้ำชลประทานหมู่บ้านติลา และหมู่บ้านพระค้อ น่าจะเป็นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง (Transitional Society) ซึ่งเรียกว่าสังคมปริสมา (Prismatic Society) ถือเป็นสังคมที่ขะระดับสูงกว่า สังคมเกษตรกรรม (Agraria Society) นิดหน่อย ส่วนระดับของการพัฒนาของ ชาวนารอนำฝนหมู่บ้านโนนดุนและหนองกระนวนน่าจะเป็นสังคมเกษตรกรรม (Agraria Society) หมู่บ้านโนนดุนน่าจะอยู่ในระดับที่พัฒนามากกว่าหมู่บ้านหนองกระนวน จึงมี แนวโน้มว่ากำลังไปสู่ขั้นสังคมแบบปรสภาคันน่าจะได้ สังคมปริสมาตามแนวคิดของริกส์นั้น พิจารถึงสังคมที่ผสมปนเประหว่างแนวคิดสมัยใหม่กับแนวคิดเก่า ๆ หรือระหว่างไสยศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์ เช่น มีพิธีกรรมทางด้านพิธีกรรม (ritual) ปนเปื้อนอยู่กับพิธีกรรม ที่เป็นเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น (สนธิ สมัถการ 2518 : 69-76) ดังตัวแบบสรุปดังนี้

3. ตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ อาจจะแปรปรวนตามกาลเวลาที่ออกสัมภาษณ์แต่ละครั้ง หมู่บ้านพระถือและหมู่บ้านโนนตุน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ผู้วิจัยออกสัมภาษณ์ครั้งแรกนั้นอยู่ในช่วงสิ้นสุดการทำนาปีและกำลังจะเริ่มทำนาปรัง (เขตชลประทาน) ส่วนการออกสัมภาษณ์ครั้งหลังที่หมู่บ้านศิลาและหมู่บ้านหนองกระนวนนั้นเป็นช่วงฤดูฝน ช่วงเวลาทำนาปรัง ดังนั้น การให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านแต่ละครั้งเกิดจากสภาพความรู้สึกที่แตกต่างกัน ก็อาจจะมีผลต่อคำตอบในบางเรื่องบ้าง แต่คิดว่าคงไม่มากเกินไป เพราะตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษาครั้งนี้ เป็นภาวะทางสังคมบางประการที่ฝังลึกอยู่ในความรู้สึกของชาวบ้าน การเปลี่ยนแปลงที่มีผลจากการเปลี่ยนฤดูกาลนั้นคงจะมีผลน้อย

4. ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยนั้นคิดว่า การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ โดยการขยายระบบชลประทานไปสู่เขตรอนำหน้านั้นมีผลให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาวะทางสังคมที่เกี่ยวกับความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม การใช้เวลาในการทำงาน ความเชื่อถือโชคกลาง และความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมได้จริง และมีแนวโน้มว่ายิ่งในเขตชลประทานที่สมบูรณ์แบบแล้วก็ยังเป็นไปได้อีก แต่ก็คือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มันยังขึ้นมากนัก เพราะระบบชลประทานนั้นจะอยู่ได้นานแค่ไหน อย่างไร ยังขึ้นอยู่กับตัวแปรอื่น ๆ ทางภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ด้วย เช่น การจัดการลุ่มน้ำลำธาร สภาพป่าไม้ สภาพของบรรยากาศ ตลอดจนมลพิษต่าง ๆ ในทางที่ขาดดุลย์ขึ้นเรื่อย ๆ โครงการชลประทานต่าง ๆ อาจจะกระทบกระเทือน เช่น ในฤดูแล้งอาจจะมีการนำน้ำไปเขื่อนน้อย กระทบกระเทือนต่อการเพาะปลูก หรือขาดน้ำที่ใช้ในการปั่นไฟฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับทุนต่าง ๆ ที่ใช้ในกิจการนี้ด้วย ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงภาวะทางสังคมของชาวบ้านที่จะให้ได้ผลยิ่งขึ้น น่าจะกระทำในแง่เพื่อเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวชาวบ้าน เกษะคน หรือทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) เขตเน้นให้ให้เป็นชาวบ้าน หรือทรัพยากรที่มีคุณภาพหรือให้เป็นทุนมนุษย์ (Human Capital) ที่มีค่าสูงขึ้น ซึ่งหากเป็นชาวบ้านไทยก็น่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมต่อการยกระดับภาวะทางเศรษฐกิจของระบบให้สูงขึ้น เช่น มีความขยันขันแข็งขึ้น มีความอดทน มานะพยายามและกล้าเผชิญปัญหาต่าง ๆ ด้วยเหตุผล มิใช่โดยการพึ่งพิง

ธรรมชาติจนเกินไป เป็นต้น ดังนั้น แนวทางที่น่าจะเป็นไปได้ น่าจะเริ่มตั้งแต่การให้ การสังคมนิยม (Socialization) แก่เด็กในแบบที่ดังด้วยทารกไปจนถึงระดับที่จะเข้า ระบบการศึกษาได้ รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่สังคมจัดให้ โดยมุ่งหวังให้ว่า นานามีวินัย อดทน มีเหตุผล ชยัน หรือ กำนียมอื่น ๆ ที่สังคมถือว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยเลือก หรือ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งวิธีการเหล่านี้ต้องใช้เวลาที่แน่นอนพอสมควร แต่ก็คิดว่าน่าจะได้ผลดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมเลี้ยงดูเด็กภายในสังคม น่าจะเป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหา ผลการวิจัยในต่างประเทศก็ได้ยืนยันในเรื่องนี้ ตัวอย่าง ผลการวิจัยของนักสังคมศาสตร์ชาวตะวันตกที่พบว่า คนที่มีวินัยสูงและขยันอดทน เพราะ มีการฝึกอบรมทางด้านการขับถ่าย หรือการใช้ห้องน้ำ (toilet training) ตั้งแต่ เด็ก ๆ และมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพเมื่อเป็นผู้ใหญ่ (สนิท สมักรการ 2522 : 425 - 426) และทำอย่างนี้ได้ แน่นอนเหลือเกินว่าในอนาคต ทรัพยากรมนุษย์ในชนบทไทย จะมีคุณภาพมากขึ้น และปัญหาต่าง ๆ ในสังคมชนบทน่าจะลดน้อยลงได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตเรื่อง ปัญหาและข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. การเลือกตัวอย่างหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยยังอยู่ในวงแคบ ความเป็นกลุ่มก้อน (homogeneous) ยังน้อย เพราะมีตัวแปรเรื่องฐานะทางการเงินหรือ รายได้ซึ่งทำให้เกิดความแปรปรวนสูง ดังนั้นการเลือกกลุ่มตัวอย่างครั้งแรกจึงมีความเป็น กลุ่มก้อนในแง่กายภาพเท่านั้น เมื่อผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างใหม่มาไว้ตรวจสอบ ได้ พยายามให้มีความเป็นกลุ่มก้อนทางฐานะทางการเงิน คือ เลือกเอากลุ่มตัวอย่าง ชาวไร่รับน้ำชลประทาน - ไร่ราช กับกลุ่มตัวอย่าง ชาวไร่รับน้ำฝน - ยากจน ทำให้ได้ ผลชัดเจนขึ้น และการศึกษาเรื่องนี้หากสามารถเลือกกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมได้ทุกภาค ของประเทศ โดยมี เวลา เงินทุน เพียงพอ ฯลฯ ผลที่ได้น่าจะชัดเจนกว่าเดิม

2. ตัวแปรเกี่ยวกับความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม ควรใช้เวลาในการทำงาน ความเอื้ออำนวยของสถานที่ และความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคมนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของตัวแปรอื่น ๆ ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากจะให้เห็นภาพของสังคมชนบทที่ชัดเจนขึ้น น่าจะใช้ตัวแปรอื่น ๆ มาศึกษาดูบ้าง เช่น ทักษะ ความรับผิดชอบ บุคลิกภาพ การอบรมการเลี้ยงดูเด็ก เป็นต้น และน่าจะนำไปทดลองในมิติอื่นดูบ้าง เช่น ระหว่างเขตใกล้เมืองกับเขตไกลเมือง เขตชานเมืองชานชนบท (Urban Rural Fringe) ฯลฯ ว่า แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

3. การศึกษาชนบทเชิงเปรียบเทียบนั้น แม้ว่าจะได้ทราบถึงความแตกต่างในขอบข่ายที่กว้าง แต่จะเกี่ยวข้องกับผลที่ได้ไม่ค่อยชัดเจนมากนัก ดังนั้นผู้วิจัยคิดว่า การศึกษาเกี่ยวกับชนบทนั้นควรจะเลือกตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งที่สนใจจะทำการวิจัยมาศึกษาอย่างละเอียด (Case study) ว่ามีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่อย่างไร เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการใช้แรงงานในชนบทแบบเข้มข้น หรือ การปลูกพืชแบบเข้มข้น เป็นต้น

4. การออกแบบข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวกับภาวะทางสังคมของชาวนา โดยการสัมภาษณ์และสังเกตประกอบกันนั้น ครั้งแรกผู้วิจัยอาศัยผู้ช่วยเหลือหนึ่งคน รู้สึกไม่ค่อยจะเข้าใจพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ต่างกัน การสรุปคำตอบเพื่อยืนยันที่กลงในแบบสัมภาษณ์นั้น ไม่แน่นอน และเมื่อเปรียบเทียบกับที่ผู้วิจัยออกทำการสัมภาษณ์เอง ดังนั้นในการออกแบบข้อมูลเท่านั้น ผู้ทำการวิจัยจึงน่าจะ เก็บข้อมูลเองทั้งหมด เพราะทำให้ข้อมูลน่าเชื่อถือมากขึ้นและมาจากเหตุการณ์ประจักษ์ของชน ๆ เดียวกัน ซึ่งในการเก็บข้อมูลในกลุ่มตัวอย่างใหม่ที่ผู้วิจัยได้ตรวจสอบนั้น ผู้วิจัยได้ใช้เวลาเก็บข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมด และทำให้ได้ข้อมูลที่มั่นใจมากขึ้น

ဘဝအတွက်

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ อัมมรกุล สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2521, 137 หน้า
เกริกเกียรติ พิพัฒน์เจริญธรรม " ปัญหาที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือชาวนาไทย "

วารสารวิทยาลัยการภา 1 : 1-62 เมษายน - กรกฎาคม 2522

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน ชนบทไทย 2521
225 หน้า

ชนบทไทย 2522, 200 หน้า

รายงานการสัมมนาระดับชาติการพัฒนาสร้างงานในชนบท เพื่อพัฒนาชนบท
2520, 187 หน้า

" นาคครั้งที่สอง " วารสารเศรษฐกิจและสังคม 4 : 6-12 มีนาคม -
เมษายน 2521

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา " แรงงานกับการพัฒนาประเทศ " วารสารเศรษฐศาสตร์
6 : 137-153 พฤษภาคม 2522

เฉลียว แจ่มไพร " ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการเกษตรในเขตไร่นาฝน " วารสารพัฒนาที่ดิน 17 : 2-31 กรกฎาคม 2522

ชูจิตต์ ประโมทย์กุล " สารกวี 30 ปีแห่งการพัฒนา " วารสารเศรษฐกิจและสังคม
2 : 29-40 กรกฎาคม - สิงหาคม 2522

ไชยันต์ เศรษฐไพฑโรต " นามันชนราคา หยาดน้ำตาชาวนาชาวไร่ " สยามรัฐ
3 : 3-17 กรกฎาคม 2522

ภิเษก ฤกษ์ทราย " ปัญหาของเกษตรกรไทยและวิธีแก้ไข " วารสารพัฒนาที่ดิน
7 : 26-35 เมษายน 2519

- ทวีรัสมิ ชนาคม " ภาคผนวกสอง รายงานการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว เรื่องการ
เปลี่ยนแปลงทางสังคม เกรณธุรกิจ และประชากรของประเทศไทย " ใน ชุมนุมประชากร
เกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิต 27 สิงหาคม - กันยายน 2516 หน้า 20-34
โรงพิมพ์วิบูลย์กิจ 2516
- เทียน อัทธกุล " เราใช้เวลาของเรามีประสิทธิภาพแล้วหรือ " เทวภิบาล 9 : 877-907
กันยายน 2519
- เทอด เจวิญวัฒนา " บทบรรณาธิการ : ช่วยพัฒนากิจกรรมน้ำฝนกันเถอะ " วารสาร
แกนเกษตร 4 : 53-54 มีนาคม - เมษายน 2520
- พิทยา สุวรรณะชัย สังคมและวัฒนธรรมไทย : ข้อสังเกตในการเปลี่ยนแปลง สถาบัน
พัฒนาบริหารศาสตร์ 2523, 86 หน้า อักสำเนา
- บุญธรรม เทพณา พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2516, 46 หน้า อักสำเนา
- ประจวบ ทองอุไร " ปัญหาความทุกข์ยากของเกษตรกรไทย " สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์
15 : 51 มิถุนายน 2522
- ประสาท หลักเกลา ปัญหาสังคม ไทยวัฒนาพานิช 2514, 275 หน้า
- ประเสริฐ วิทยารัฐ ภูมิศาสตร์ชนบท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2520, 60 หน้า อักสำเนา
- ฝ่ายวิเคราะห์ทางสังคม " การว่างงานในชนบท " วารสารพัฒนาที่ดิน 9 : 33-34
สิงหาคม 2520
- พันธุ์ม คิมมณฑล เกรณธุรกิจการเกษตรของไทย 2516, 28 หน้า อักสำเนา
- พีระเทพ รุ่งชีวิน " การเกษตรลดประทวนฤดูแล้ง " ชนบทไทย 2521 หน้า
58-90, 2521
- ปัญญา จิตต์ธรรม " ความเชื่อ " วารสารรากคำแดง 7 : 54-72 กรกฎาคม 2518

มนัส รัตนรุท " เทรษฎกิจปริทัศน์ " ใน รายงานเทรษฎกิจธนาคารกรุงไทย หน้า
1 - 5 2521

รวีวรรณ อุทัยกริ " แรงงานและการจ้างแรงงานในชนบท " วารสารธรรมศาสตร์
8 : 110-142 มกราคม - มีนาคม 2521

วรรณภา จารุทัศน์ ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการดำรงชีพของครอบครัวที่ใช้เทคนิคใหม่

ในการทำนากับครอบครัวที่ทำนาแบบดั้งเดิมในเขตตำบลเสม็ดและตำบลตะกอม

อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519, 82 หน้า อุดมสำเนา

วิจิตรา พรหมพันธ์ สภาพและปัญหาแรงงาน กองวิชาการ กรมแรงงาน 2517, 13
หน้า อุดมสำเนา

วิรุทธ วิเชียรโชติ " การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทรษฎกิจและการศึกษากับการพัฒนา
การเกษตรในประเทศไทย " ใน นิตยสาร หน้า 105-137 2517,

กิริ รอดบาง " วัฒนธรรมในการทำงาน " วัฒนธรรมไทย 11 : 48-49
พฤศจิกายน 2520

ณุกชัย ชื้อตรง " สรุปผลการสำรวจภาวะทางเทรษฎกิจและสังคมของกสิกรไทยในเขต
โครงการชลประทานลพบุรี " จังหวัดนครราชสีมา 2516 - 2517 "

วารสารเกษตร 8 : 16-26 กรกฎาคม - สิงหาคม 2518

สนธิ สมัครการ " เรื่องหน้าของคนไทย วิเคราะห์ด้านแนวคิดทางมานุษยวิทยาภาษา
ศาสตร์ " แผนบริหารศาสตร์ 15 : 492-505 ตุลาคม 2508

_____ " วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม " วารสารแผนบริหารศาสตร์ 19 : 419-
442 กรกฎาคม 2522

วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย ไทยวัฒนาพานิช
2518, 94 หน้า

สถาบันพัฒนาเทรษฎกิจแห่งชาติ, สำนักงาน บทความทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาเทรษฎกิจ
2509, 249 หน้า

วสันต์ วีระเคชะ คู่มือหลักและวิธีการเกษตรกรรมประเทศไทย โอเคียนส์ไตร์
2519 617 หน้า

ไสว มุรุษยา " การเกษตรแบบกึ่งเคโนกับการพัฒนา ผลการศึกษาชาวนาไทยในระยะ
เปลี่ยนแปลง " สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 3-4 : 122-135 เมษายน - พฤษภาคม
2519

สุภาวดี ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมีโคล
~~32 หน้า~~ ~~อัดสำเนา~~

สุนทรี กิติวิชัน มนุษยนิเวศวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2521, 118 หน้า

สุนณา ถึงคณะสังคม " ทศนคติเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของชาวนาไทย " จุลสารสังคม
ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 1 : 66-79 พฤษภาคม 2522

สุริยา วีรวงศ์ การพัฒนากำลังคนในชนบท สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, ไม่ครบหน้า

เวรี วาตุรงค์กุล " มันทักสันนิวิจารณ์ชาว " วารสารนนทรี 12 : 97-109
ธันวาคม 2518, ไม่ครบหน้า

อัมพร วิจิตรพันธ์ เศรษฐศาสตร์แรงงาน มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2516, 200 หน้า

อัทธินันท์ สมรรถจันทน์ และคนอื่นๆ วิธีการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร โพธิ์สามต้น
การพิมพ์ 2518, 468 หน้า

อาคม สุทธิพันธ์ " ปัจจัยที่กระทบการพัฒนาในระดับหมู่บ้าน " ใน รายงานการ
ประชุมทางวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 3 - 6 กุมภาพันธ์ 2512, 252
หน้า

อาบ นกะจักษ์และโสภณ ทองปาน " การใช้ประโยชน์แรงงานและรายได้ของชาว
ชนบทไทย " วารสารเศรษฐกิจชนบทกรุงเทพ 4 : 204-214 เมษายน
2515

อุทัย อุบลมจร การพัฒนาเกษตรกรรม โรงพิมพ์กรมการราช 2520, 126 หน้า

อุทัย หิรัญโต " ปัญหาและความเคลื่อนไหวของชาวชนบทไทย " วารสารพัฒนาชน
บท 128 : 17-33 สิงหาคม 2515

สังคมวิทยาประยุกต์ โอเคียนส์ไตร์ 2519, 350 หน้า

- Agarwala, A., and Singh, S.P. The Economics of underdevelopment.
London Oxford University Press, 1963. 343 P.
- Bawden, D. Lee. "Work Behavior of Low - Income, Rural Nonfarm
Wage Earners, " American Journal of Agricultural Economics.
6 : 1076 - 1083 . December, 1974.
- Bertrand, Trent. Rural Labor Utilization - Farmers Incomes and
Wage Rates of farm Labor, Report Prepared for the International
Reconstruction and Development. Washington, D.C. June, 1979.
- Evers, Hans-Dieter ed. Loosely Structural Social Systems; Thailand
in Comparative Perspective. Yale University Southeast Asia
Studies, 1969. 246 P.
- Hault, A. Ford Thomas. Dictionary of Modern Sociology. Littlefield
Adam and Co, 1969. 428 P.
- Kindle buger, Charles P, Economic Development. McGraw-Hill Book
Company, 1968. 284 P.
- Novack, David E., and Lekachman. Development and Society. St.
Martin Press 1964. 306 P.
- Phillips, Herbert P. Thai Peasant Personality. Berkley and Los
Angeles, University of California Press, 1965. 265 P.
- Sanderson, Dwight. Rural Sociology and Social Organization.
New York John Wiley and Son, Inc, 1949. 463 P.
- Wong, John. ASEAN Economic in perspective. 1979. 217 P.

ກາກຜນງຄ

แบบสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ _____ อายุ _____ ปี

บ้านเลขที่ _____ หมู่บ้าน _____ ตำบล _____

ก. ระบบการจัดเวลาทำงาน

ในรอบหนึ่งปี ท่านได้ใช้เวลาเพื่อทำงานชนิดต่าง ๆ เป็นเวลากี่วัน (เดือน, ชั่วโมง)

1. เวลาที่ใช้ในการห่านาปี

1.1 เนื้อที่ทั้งหมด _____ ไร่ (งาน)

1.2 สมาชิกที่ช่วยทำ _____ คน จ้างคนงาน _____ คน

1.3 ในหนึ่งวันใช้เวลาทำงาน _____ ชั่วโมง

1.4 ตั้งแต่เริ่มเตรียมพื้นที่ จนกระทั่งเก็บเกี่ยวเสร็จ _____ วัน (เดือน)

2. เวลาที่ใช้ในการห่านาปรัง

2.1 เนื้อที่ทั้งหมด _____ ไร่ (งาน)

2.2 สมาชิกที่ช่วยทำ _____ คน จ้างคนงาน _____ คน

2.3 ในหนึ่งวันใช้เวลาทำงาน _____ ชั่วโมง

2.4 ตั้งแต่เริ่มเตรียมพื้นที่ จนกระทั่งเก็บเกี่ยวเสร็จ _____ วัน (เดือน)

3. เวลาที่ใช้ทำงานอื่น ๆ หลังจากทำนาเสร็จแล้ว

3.1 ปลูกลูกสวนครัว _____ วัน ๆ ละ _____ ชั่วโมง

3.2 ปลูกลูกเพื่อค้าขาย _____ วัน ๆ ละ _____ ชั่วโมง

3.3 ปลูกลูกออกไม้ขาย _____ วัน ๆ ละ _____ ชั่วโมง

3.4 ทำสวนหรือทำไร่ _____ วัน ๆ ละ _____ ชั่วโมง

3.5 เลี้ยงหมู _____ วัน ๆ ละ _____ ชั่วโมง

3.6 เลี้ยงเป็ด, ไก่ _____ วัน ๆ ละ _____ ชั่วโมง

3.7 เลี้ยงปลา _____ วัน ๆ ละ _____ ชั่วโมง

3. 8 จับปลาตามแหล่งน้ำ วัน ๆ ละ ชั่วโมง
3. 9 ทำงานก่อสร้าง วัน ๆ ละ ชั่วโมง
- 3.10 ทำงานในโรงงาน วัน ๆ ละ ชั่วโมง
- 3.11 ขับรถสามล้อ วัน ๆ ละ ชั่วโมง
- 3.12 ขับรถยนต์หรือรถตุ๊ก ๆ วัน ๆ ละ ชั่วโมง
- 3.13 รับจ้างไถนา วัน ๆ ละ ชั่วโมง
- 3.14 รับจ้างปักค้ำหรือเก็บเกี่ยว วัน ๆ ละ ชั่วโมง
- 3.15 ทอผ้า วัน ๆ ละ ชั่วโมง
- 3.16 จักสาน วัน ๆ ละ ชั่วโมง
4. เวลาที่ว่างโดยไม่ทำงานอะไรเลย วัน (เดือน)

ข. ความเชื่อถือโชคลาง (✓ ถ้าตอบใช่ 0 คะแนน ✕ ถ้าตอบไม่ใช่ 1 คะแนน)

- _____ 1. การรศ่น้ำมนต์จะช่วยรักษาและป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ
- _____ 2. การทำบุญมาก ๆ ผลบุญนั้นจะช่วยเหลือให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น
- _____ 3. เชื่อว่าความฝันจะต้องเป็นจริง
- _____ 4. เชื่อว่าคนที่ลบหลู่ดูหมิ่นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำให้คนอื่นเป็นไปต่าง ๆ
- _____ 5. การที่เราทำงานไม่ประสบผลสำเร็จเพราะโชคไม่อำนวย
- _____ 6. เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดมาก
- _____ 7. เชื่อเรื่องดวงมาก
- _____ 8. คิดว่าการมีโบสถ์ใหญ่ สวยงามเป็นสิ่งสำคัญ
- _____ 9. คิดว่าการเสี่ยงโชค โดยการ เล่นการพนันจะช่วยให้ฐานะดีขึ้น
- _____ 10. เคยไปขอเลขห่วย เบอร์ จากคนทรงและพระผู้ศักดิ์สิทธิ์บ่อย ๆ
- _____ 11. เชื่อถือในเรื่องคำทำนายของหมอดูมาก
- _____ 12. ก่อนจะทำงานใหม่ทุกครั้งต้องดูฤกษ์ยามก่อน
- _____ 13. เชื่อถือเรื่องการรักษาพยาบาลโดยหมอกกลางบ้านมาก
- _____ 14. คิดว่าชาติหน้ามีจริง

- 15. เชื่อว่าประเพณีแห่นางแมวจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้
- .. 16. เชื่อถือเรื่องขนานศาลกล่าวนมาก
- 17. เชื่อถือเรื่องการแก้มนมาก
- 18. เชื่อถือในพิธีสะเคาะเคราะห์มาก
- 19. เชื่อถือเรื่องคนทรงหรือผีมาก
- 20. เวลาจะเดินทางไปไหนจะถูกข่มขามก่อนเสมอ

รวม — — — — — คะแนน

ค. ความคาดหวังในเรื่องความมีหน้ามีตาในสังคม

เลือกตอบปัญหาต่อไปนี้ตั้งแต่ข้อที่ 1 – 8 เพียงคำตอบเดียว

1. ถ้าท่านจะจัดงานอะไรขึ้นมา เช่น บวช แต่งงาน ฯลฯ ใจจริง ๆ ต้องการจะจัดให้ใหญ่โตหรือไม่

— — — — — 1.1 ต้องการ (3)

. 1.2 ไม่ต้องการ (1)

- . 1.3 แล้วแต่โอกาสทางการเงิน (2)

2. (ตอบเฉพาะผู้ที่เลือกข้อ 1.1 ในคำถามข้อ 1)

การที่ท่านจัดงานใหญ่ ๆ ขึ้น ท่านคาดหวังจะได้รับผลตอบแทนในเรื่องใด

- . . 2.1 อยากมีหน้ามีตาในสังคม (3)

- - - - - 2.2 อยากได้เงินและสิ่งของ (1)

- - - - - 2.3 อยากเลี้ยงเพื่อนฝูง (2)

3. ในเรื่องการทำบุญนั้น ใจจริง ๆ ท่านต้องการทำบุญโดยการทุ่มเทเงินหรือสิ่งของมาก ๆ หรือไม่

- - - - - 3.1 ต้องการ (3)

- - - - - 3.2 ไม่ต้องการ (1)

3.3 แล้วแต่โอกาสทางการเงิน (2)

4. (เฉพาะผู้ที่เลือกตอบข้อ 3.1 ในคำถามข้อ 3)

การที่ท่านทำบุญอย่างนั้นท่านคาดหวังจะได้รับผลตอบแทนอะไร

4.1 อยากมีหน้ามีตาในสังคม (2)

4.2 อยากได้บุญมาก ๆ (1)

4.3 อื่น ๆ ระบุ - - -

5. ท่านคิดจะส่งให้ลูกเรียนต่อชั้นสูงนอกเหนือจากระดับภาคบังคับหรือไม่

----- 5.1 ไม่คิดเพราะไม่สามารถส่งเสียได้ (1)

----- 5.2 คิดวางแผนไว้แล้ว (3)

5.3 คุณผลการเรียนของลูกถูกกว่าเป็นอย่างไร (2)

6. (เฉพาะผู้ที่ตอบข้อ 5.2 ในคำถามข้อ 5)

การที่ท่านคิดจะส่งให้ลูกเรียนชั้นสูง ๆ นั้น ท่านคาดหวังจะให้เรียนถึงระดับใด

----- 6.1 ม.ศ. ต้น (1)

6.2 ม.ศ.ปลายหรือเทียบเท่า (2)

6.3 อนุปริญญา (ป.กศ.สูง, ป.วส. ฯลฯ) (3)

----- 6.4 ปริญญาตรี (4)

----- 6.5 สูงกว่าปริญญาตรี (5)

7. หากลูกของท่านเรียนจบชั้นสูงตามข้อ 6 แล้ว ท่านคาดหวังจะให้ลูกไปประกอบ

อาชีพใด

----- 7.1 รับราชการ (4)

----- 7.2 ค้าขาย (3)

----- 7.3 เกษตรกร (1)

7.4 กรรมกร (2)

----- 7.5 อื่น ๆ ระบุ - - -

8. สถานที่เรียนที่ลูกของท่านไปเรียนหนังสืออยู่ขณะนี้ไกลที่สุดคือที่ใด

- 8.1 ในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง (1)
- 8.2 ในเมือง (อำเภอ, จังหวัด) (2)
- 8.3 ต่างจังหวัดและอยู่ในภาคนี้ (3)
- 8.4 ต่างจังหวัดแต่อยู่ภาคอื่น (4)
- 8.5 กรุงเทพมหานคร (5)

9. สิ่งของต่อไปนี้ ท่านคาดหวังจะได้อะไรบ้างในอนาคต

9.1	วิทยุ (0)	9.2	รถจักรยานสองล้อ (2)
9.3	พัดลม (3)	9.4	โต๊ะชุดรับแขก (5)
9.5	แท่นเครื่องเสียง (5)	9.6	โทรทัศน์ (6)
9.7	ตู้เย็น	9.8	รถจักรยานยนต์ (8)
9.9	รถยนต์ (9)	9.10	อื่น ๆ ระบุ

ง. ความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม ☒ ถ้าเห็นด้วยหรือยอมรับ 1 คะแนน
☒ ถ้าไม่เห็นด้วยหรือปฏิเสธ 0 คะแนน

- 1. คิดว่าการเกษตร เป็นงานอิสระและต้องใช้ความสามารถสูง
- .. 2. เกษตรกรควรสนใจความรู้ใหม่ ๆ ที่เจ้าหน้าที่แนะนำอยู่เสมอ
- - 3. ตั้งใจว่าจะให้ลูกเรียนทางการเกษตร เพื่อนำความรู้มาช่วยเหลือในการประกอบกิจการเกษตรให้ได้ผลมากขึ้น
- 4. คิดจะปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงอยู่ตลอดเวลา
5. ต้องการให้มีการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในหมู่บ้านของท่านหรือไม่
- 6. ถ้ามีการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในหมู่บ้าน ท่านจะไปรับการอบรมนั้นหรือไม่
- 7. ถ้ามีการอบรมหรือแนะนำความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในอำเภอหรือจังหวัด ท่านจะไปรับการอบรมนั้นหรือไม่

- 8. ท่านก็จะไปทัศนศึกษาเพื่อดูงานด้านการเกษตรในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ได้รับความ
สำเร็จมาแล้วหรือไม่
- 9. ท่านพึงวิญญูเกี่ยวกับรายการความรู้ทางการเกษตรหรือไม่
- 10. เมื่อท่านมีปัญาเกี่ยวกับการเกษตร ท่านได้ไปติดต่อเพื่อขอคำแนะนำจาก
เจ้าหน้าที่ทางการเกษตรหรือไม่
- 11. ตั้งแต่ท่านเริ่มทำการเกษตรมาจนถึงปัจจุบัน ท่านรู้สึกชอบอาชีพเกษตรกรรม
หรือไม่

รวม ----- คะแนน